

NYITRA MEGYE

HELYIRÁSA.

KIADJA

NAGY JÓSEF CAL.,

NYITRA MEGYE FŐORVOSA, A MAGYAR AKADEMIA, A BUDAPESTI ORVOSI EGYLET
S A BÉCSI CS. K. FÖLDTANI INTÉZET L. TAGJA.

I. kötet.

3. füzet.

TARTALOM.

Történelmi vázlatok. — Nyitramegye eredete. — Főispánok. — Megyei tisztviselők. — Nyitrai püspökök története. — Nyitrai káptalan prépostjai. — Nyitrai kanonokok névsora. — Nyitra város történelme. — Szakolecza sz. kir. város történelme. — Érsekujvár. — Privigye mezőváros. — Gyimes. — Sz. János-Elefánth. — Appony. — Nyitra-Zerдахely helység. — Bossány h. — Tökés-Ujfalú h. — Kesseleökeői várrom. — Bajmóczi vár. — Német-Próna. — Nyitra-Zsambokrét. — Koros h. — Tapolcsány vár. — Ludány h. — Tavnok h. — Bodok h. — Galgócz mezőváros. — Sempthe. — Sellye mezőváros. — Ürmény mezőváros. — Vágújhely mezőváros. — Csejthe mezőváros. — Temetvényi vár. — Kosztolán mezőváros. — Miava mezőváros. — Korláthkeői vár. — Éleskői vár. — Szenitz mezőváros. — Berencs vára. — Holits mezőváros.

Ára 1 frt.

KOMÁROM, 1864.

NYOMATOTT SZIGLER TESTVÉREKNÉL.

Történelmi vázlatok.

Szülőföldem iránti szeretet, melyről Horatiussal mondhatom

Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet.

szolgáljon mentségül, ha számot nem vetve annyira képességemmel, mint akaratommal: megyénk történelmének leírásába is bocsátkozom; de valahányszor tünődni kezdtem ezen merényuletem sikere felett, mindannyiszor lelkem elébe vezette emléktehetségem mindazon vidékek, romok ábráit, melyek megyénk területén mint rendithetlen honszeretetre intő mindannyi emlékoszlopok diszlenek; dicső szellemekként lebegtek el szemeim előtt azon férfiak alakjai, kik e földön egykor működtenek. A feledékeny jelen- és utókor közönyössége alól felmenteni honunk multját, az iránt felmelegíteni a hűledező kebleket minden honfinak kötelessége; ezen kötelesség teljesítéséhez akarok én is járulni csekély tollammal, és a régi ismert adatokat némely eddigelé még napfényre nem jutott részletesebbekkel, és csak megyénket illetőkkel toldani.

„An vero tam parvi animi videamur esse omnes, qui in republica atque in his vitae periculis laboribusque versamur, ut quum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur.“

Cicero.

Nyitra megye eredete.

Igen valószínű, hogy Nyitra megye mint országrész ezen nevezet alatt már marahánok alatt létezett. Árpád meghódítván a nyitrai földet, főurává Huba vezért tette. „In eodem, inquit, gaudio Dux Arpad Hubam fecit Comittem Nitriensem et aliorum castrorum et dedit ei terram propriam iuxta Sytanna (Zsitva) usque ad silvam Tursok.“ (Kollár Amoenitates Vol. II.) Virág (Századok I. k.) Hubától származtatja Szemere-nemzetséget és Nyitra megye meghódításáról következőleg ír: „Látván Árpád, hogy vitézi által így föl-magasztaltatott és bátorságba tételezt légyen, ismét tanácsot tartván sok vitézeket kiküldött a hadra 893. Fővezérek valának: Zoard, Kadussa és Huba. A fejedelemtől engedelmet vevén Gömör és Nógrád ellen indultak; sőt ha a szerencse kedvezne nekik, a csehek határi felé Nyitra váráig. Amá nevezetes Szvatopluk, csehországi fejedelem és tót király, ellen indított a had. Helytartója Zobor, bátor katona, Nyitrán tartózkodott, azaz: Attilának földén. A magyar seregek alig kezdenék fegyvert villogtatni, meghódolt Gömör, Nógrád; Ipoly, azután Garam folyóin átkelvén némely földváracska mellett (tán Várad?) táborba szállottak a mezőn és ott maradtak, míg vitézivel el nem érkeznek Bors kapitány, kit Árpád segítségül küldött. Eljött negyednapra. Tanácskozáván elvégzik, hogy a seregek harmadrésze a lakosokkal menne a zolyómi erdőbe erős ellenközöket csinálni. A többi Zsitva felé tartott, kémeket küldvén előre, ezek visszanyargalván, mondák, hogyők azon cseh és morva katonákat, kiket Zobor tett a szélekre Tormos vizénél (Nyitrának ága Váradnál Sz.) széljelverték. Ennek hallására a magyar hadvezérek Nyitra vizéhez sietének, de ime! fegyveresivel már ott találták Zobort, ki ellentállott; soká fárasztotta egymást a két felekezet, vitézeinket nem annyira a tótságnek fegyvere, mint a folyónak kiáradása tarta vissza. Végre harmadnap mulva állhatatosságuk győzvén, visszanyomá az ellenséget, Zobor a futók közt megsebesítettván Kadussa lándzássa által elfogatott. Nem sokára a várnak megvétele után azon hegyen, mely ma is az ő nevét viseli, fölakasztatott. Ugy megfélemlített az egész tartomány, hogy a lakosok önkényt zálogba adák gyermekeiket, uroknak ösmernék Árpádot. A mondott vezérek nem lelvén semmi akadályt, a Vág vizéig nyomultak, és elfoglaltak minden erősb helyeket, milyenek valának: Galgócz, Beczkó stb., melyekben őrizetet hagyván Morváig kinyargaltak, és mindazokat, kik meg nem akarták adni magukat, rabszjira kötván, Árpád elébe vitték. A nyitrai részokról hozotta-

kat, ugymond Anonymus, nem ölette meg Árpád, hanem különféle helyekre elosztotta, és földeket adott nekik, nehogy talán, ha elpártolván és hazájokba visszatérvén, ártanának a nyitrai részeken álló hív népnek, a mit okosan cselekedett; valamint azt is, hogy Hubát tette Nyitrának főurává, ki a többi várakat is birná. Adott pedig neki tulajdon földet a Zsitva mellett Tursók erdőig.

Mint ismeretes Árpád Szvatopluk ellen, mint Arnulf német császár szövetsége, ettől felszólíttatva, indult. Dicső emlékezetű nyitrai püspök Vurum József „*Episcopatus Nitriensis eiusque Praesulum Memoria, Posonii, 1835*“ czimű munkájában Nyitrának állapotát Árpád hódítása után megérintvén, bizonyítékot nyújt azon német írók megczáfolására, kik vezéreinket valódi antropophagoknak ecsetelik. Vurum mondja, hogy elfoglalván Árpád a markomannok birodalmának nagy részét, a lakosokat birtokukban s a keresztény vallás gyakorlatában semmi módon sem háborgatta, s a nyitrai sz. Emmerám templomában a katolikus papok mint előbb szabadon végezték az isten tiszteletét. „*Hinc factum est, ugymond Vurum, quod Nitriae, ubi per Arpadum veteres incolae, postquam fidelitatem spopondissent, et obsides dedissent, in suis sedibus relictí fuerunt, penes Ecclesiam S. Emmerami M. semper praesto fuerint iam plures, iam pauciores numero Presbyteri, qui rem sacram curabant.*“

Szvatopluk fejedelemről több író azt állítja, hogy Zobor hegyen mint remete halt meg. Virág (Század. I. k.) így ír róla: „*Minekutánna Szvatoplukot Arnulf császár megalázta a magyarok által; hihető, hogy nem bizván a császár kegyelmébe, ráúnt a világra, és fiaira hagyván, a mit országából el nem vesztett, a tót remetéek közt Zoborban élte ki napjait, és nem, mint némelyek írják, Dunába veszett.*“ (Cosmos Prag. Dubravius.)

Feltehető némileg a fentebbiek nyomán is, hogy Nyitra megyének magyarok általi megalapításakor területe ugyanaz volt, mint ma, és Zsitva folyótól Morva folyóig terjedt; annyi bizonyos, hogy Árpád Mojmár, Szvatopluk fia, halála után Morva folyóig terjedő földet elfoglalta; és nincs nyoma annak, hogy valaha különös megye alakult vagy azon rész más megyéhez tartozott volna, kivéve az 1850—1860-ig terjedő évtizedet. Megyénk történelmének rendes és tüzetesebb szerkesztéséhez nincs se időm, se képességem; némely arra vonatkozó adatok a nyitrai püspökök s egyes nevezetesebb helységek általam röviden följegyzett történelmében foglaltatnak.

A megyei igen érdekes, s 1572-ik évig majdan hiánytalanul terjedő jegyzőkönyveiből kivontam a tisztviselőknek, fölkelő sereg vezéreinek neveit, örökíteni akarván atyáink emlékét, kik sok viszály közt működvén, az

utókor hálájára érdemesek. Egyes eseteket is följegyeztem a megye történelméből, egy utánam jövőendő avatottabb tollra bízván a többit.

„Perdus ac pernox Patrum memorias revolve, scrutare gentis tuae cunabula, res gestas et annalium monumenta observa. Turpe enim est in patria sua peregrinum agere.“ (Cassiod. variarum orat. 7.)

Főispánok.

Nyitra megye főispánjai 1302-től 1777-ig a nyitrai püspökök voltak, de nem félbeszakadatlanul; tehát Károly Robert idejétől egész Mária Teréziáig. Első püspök-főispán volt: III. János nyitrai püspök, utolsó Gusztinyi János. Azonban már Zsigmond király alatt 1400-ban Forgách Péter volt nyitrai főispán, és hogy 1501-ig világiak voltak a főispánok, kitűnik abból, hogy II. Ulászló, daczára annak, hogy 1498-ban 57. törvényczikkben ünnepélyesen fogadta, hogy egyházi egyént főispánnak kinevezni nem fog, 1501-ben Bácskay Miklóst, nyitrai püspököt, megyei örökös főispánává kinevezte. (Engel, 49. köt. I. rész 189. l.)

Első nyitrai főúr főispán Huba, a hét vezérek egyike volt; mert bizonyos, hogy Árpád ötlet a meghódított nyitrai föld kormánylatával is megbizta. (Budai II. köt. 239. l.)

Koros vagy Kuros, Bokon (Rajesányi) családból, II. István alatt nyitrai kapitány volt (Budai I. köt. 402., II. köt. 500. l.), valjon főispán is?

Tamás, Szentgyörgyi családnak első tudható törzsöke, nyitrai főispán volt, midőn II. Andrástól Bazint kapta 1216. eszt. (Budai III. köt. 309. l.)

Megemlítve, hogy I. Lajos alatt nyitrai alispán Rajcsányi György volt (Budai III. köt. 200. l.), átmegyek a megye jegyzőkönyveiből kivont adatokra.

1571.

Főispán volt: Bornemissza Pál, nyitrai püspök, a többiek névsora a püspökök történelméből kivehető; azonkívül még itt-ott megemlítve is lesz.

Alispán: Luka János.

1572.

Alispán: Elefánthy Imre. Főjegyző: Perekey Miklós.

Főbírák: Makray János, Baeskaľalvay Miklos, Török Márton, Nagy István, Beznák Miklós, Tarnovszky Mátyás, Deseő Farkas.

Felkelő sereg lovaskapitánya: Balogh Lukács.

1573.

Alispánoknak megválasztattak: Soóky András, de ez a hivatalt elfogadni nem akarta, mire Vásárdy Péter választatott, de ez is a bizalmat megköszönte. Mindketten 100 ftnyi bírságban elmarasztaltattak, s alispánnak megválasztatott: Olgyay György.

Országgyűlési követeknek: Sembery Boldizsár, Spáczay Márton, Felkelő sereg lovaskapitányának: Deseő Bálint 8 ft. havi fizetéssel.

1574.—1579-ig.

Alispán: Zsámbokréthy Pál. Főbirák: Beznák Miklós, Boócz György, Nagy István, Dombay Pál, Choky György, Laboszky Mihály.

1580.

Alispán: Elefánthy Imre. Főbirák: Réthey János, Boócz György. Tarnovszky János, Kürthy István.

Főjegyző: Thordai Zoltay János, erdélyi származású. Elefánthy Imre az év végével lemond, mire Chuzy Benedek választatik alispánnak.

Országgyűlési követek: Ujfalussy János, Zermegh János 1581. jan. 6-án Pozsonyban megnyitott országgyűlésre.

1581.

Feria tertia post Dominicam Invocavit: tartott gyűlésben felolvastatik Radezy István egri püspök magyarországi helytartó Pusztá-Szent-Mihályi Chuzy Benedeket alispáni hivatalában megerősítő levele.

Novemberben Szent Márton napján Pozsonyban tartott országgyűlésre követeknek választattak: Chuzy Benedek és Zirák Balázs.

Lefánthy Imre váltóláz elleni gyógyszerének közhirrététele is határozatik. Ez pedig:

Egy kis feő vörös hagymát kell venni ki el nyelhessen avagy szájába férhessen Embernek, és azt két felé kell metszeni az felett törött sóval, az felet pedig Borssal tele kell tölteni, de az bors teobbnek kell lenni, az meg kell enni és erős bort kell reá innya, az utan betakaródni, igen megverejtezük utána és meggyogyul.

Observatio hogy csak annyit kell az hagymában venni részt a mennyi nap szokott hideg reá junni.

1582.

Minden volt tisztviselők újra megválasztatnak.

Jegyző: Vizkeleti Bálint.

1583.

Alispán: Tárdy János. Főbirák: Tarnovszky János, Boronkay György, Czabaj Lukács, Szenitzei Zongor István, Salgay János.

A kancellariától leküldetik a javított naptár, mely azonban vokstöbbséggel el nem fogadtatik.

1584.

Ugyanazon tisztviselők.

1585.

Alispán: Tárdy János. Főbirák: Czabaj Lukács, Réthey János, Salgay János, Berényi Ferencz, Burian Stifrid, Tárnovszky János. Október végével tartott gyűlés a kitört pestis miatt feloszlik.

1586.

A tiszttviselők megmaradnak:

Aranyady Imre felkelő sereg kapitánya lemond, helyébe Zermegh Márton választatik.

Február hónapban tartott gyűlésben Berényi Ferencz főbiró jelenti, hogy Gosztonyi Ferencz nem tudni mi okból, Tárdi János alispánt az egész helység előtt (hol, ki nem vehető) ocsárolta e szavakkal: „Tárdy István (a jegyzőkönyvbe István név alatt fordul elő) nem akarom, hogy én nékem Vice Ispán légy, mert ez előtt való gyűlésben sem confirmáltattak; én Birám sem lehetsz, mert engemet mind igazságomban, mind Jóságomban megrontottál, haddal jöttél reám, Jóságomat hatalmassul kivetted kezemből az mandatumoknak az kiket hoztam nem allottál meg, lábod alá tapodtad, és haba hurgya képpen reám Törvényt töttél, ki nem mi elhettél volna.“ Mire a gyűlésben az alispán protestál, fejét lehajtja és kéri a gyűlést, hogy azonnal bizonyíttassék be ellene, volt-e ő valaha valaki szabadságának vagy javainak károsítója; a főbirák is lehajtják fejeiket és — *Judicium de diffamatione* — kérnek. Gosztonyi elfogatik és bebörtönöztetik. Következő gyűlésben Gosztonyi megköveti az alispánt s a megyét e szavakkal: „Uram Főispán Uram, Vice Ispan Uram, Biró Uram és egész Vármegye, az minemű szokat ez elmúlt napokban itt a szék szénnén te Nagyságod és Kegyelmetek Tiszti és Tisztesége ellen mondtam, azokat nem kellett volna mondanom, azért kérem Nagyságodat, és Kegyelmeteket, hogy az Istenért nékem meg bocsászatok, mert én Nagyságodat és Kegyelmeteket Jámbor és igaz bírának vallom és recognoscálok.“ Mire jobbjaikat nyujtva Gosztonyinak, a kiengesztelés megtörtént.

1587.

Alispán: Ocskay János. Főbirák: Berényi Ferencz helyébe Choky György. Tárnovszky János helyébe Szokolóczy Péter. Jegyző: Vízkeleti Bálint.

1588.

Februári gyűlésben Fejérkövy István, nyitrai püspök és főispán, a megye színe előtt leteszi esküjét.

A tiszttviselők megmaradtak.

1589.

Ugyanazon tiszttviselők.

Zerdahelyi Mihály megválasztatik jegyzőnek, Bossányi András főbirónak.

1590.

Alispán: Bucsányi Pál. Főbirák: Salgay János helyébe Nagyváthy Ferencz. Bossányi András helyébe Ujfalussy Miklós; ez hivatalát el nem fogadván, megválasztatott Turcsányi László.

1591.

Alispánnak újra megválasztatik: Bucsányi Pál. Főbirák: Nagyváthy Ferencz helyébe Borbay András, Choky György helyébe Salgay István.

Felkelő lovas sereg kapitánya: Horváth György alias Karanchith 25ft. havi fizetéssel. Gyalogsereg kapitánya: Török Lőrincz 12 ft. havi fizetéssel. Lovasnak havi fizetése 5 ft., gyalognak 3 ft.

1592.

A volt tisztviselők újra megválasztatnak.

1593. Pozsonyban tartott országgyűlésre követekül választottak: az alispán, Tárdy János, Bossányi János 50 denár napidíjjal.

1593.

Juniusi gyűlésben a volt tisztviselők újra megválasztatnak.

Ezen évben Szakolcza város leégett, ez oknál fogva, habár a felkelőseregben személyesen kellett vala részt venni polgárainak, a főkapitány parancsa következtében csak 25 gyalag kiállítására köteleztettek; Szakolczán lakó nemesek azonban személyesen kötelesek levén részt venni a felkelésben.

1594.

Augustus 1-én az egész felkelő nemes sereg szemléje tartatik Nyitrán. Felkelő lovassereg kapitánya: Apponyi Pál. Alkapitány: Aranyady Ábrahám. Gyalogsereg kapitánya: Soóky Tamás.

1595. év kezdetével Pozsonyban tartott országgyűlésre követekül választottak: Bucsányi Pál alispán, Vizkelety Tamás. Utasításul adatott nekik, hogy a folytonos háboru és felkelés következtében, s a vértések zsarolásai és kegyetlenkedései által végső inségre jutott megyének állapotát hiven adják elő Ő Főlségének.

1595.

Márt. 27-i gyűlésben a volt alispán közakarattal megválasztatik.

Főbirák: Salgay István helyébe: Zerdahelyi Pál.

1596.

Felkelő lovassereg kapitányának megválasztatik: Horváth György,

alias Karanchich, havi fizetése, a zászlótartó és trombitás fizetését beleértve, 100 ft.

Gyalog kapitánynak: Csúzy Gáspár, 50 ft. h. fizetéssel. Főbirónak választott Hrusóczy János.

Egy más felkelő sereg kiállítása rendeltetik, melyben minden főpapok, főurak és nemesek személyesen részt venni köteleztetnek. Ezen sereg kapitánya volt: Majthényi László.

1597.

Jan. 21-ki gy. országgyűlési követekül febr. 2-án Pozsonyban tartott országgyűlésre megválasztottak: Bucsányi Pál alispán és Vizkelety Tamás.

Ápril 24-ki gy. alispánnak választott: Bucsányi Pál. Főbirák: Zerdahelyi Pál helyébe Bossányi András ifj., Hrusóczy János helyébe Berényi Ferencz.

Juliusi gy. felkelő lovassereg kapitánya: Balogh István 150 ft. havi fizetéssel. Alkapitánya: Farkas György. 50 ft. h. f. Gyalogsereg vajdája (Vajvoda Peditum) Hanák Miklós 32 ft. h. f., alvajdája: Veczey Albert 16 ft. h. f.

Oktober hóban szemle tartatott Nyitrán a felkelősereg felett.

1598.

Januári gy. 20-án Pozsonyban tartott országgyűlésre követekül megválasztottak: Bucsányi Pál alispán és Vizkelety Tamás. A tisztviselők közakarattal megerősítettnek hivatalaikban.

Felkelősereg kapitánya: Chuzy Gáspár. Alkapitánya Liptay János.

Junius 20-ki gyűlésben határoztatik, hogy Zay Lőrincz fogsághóli kiszabadítására minden birtokos nemes 1 ftot küldjön be junius 1-ig a megyei jegyzőhöz.

Augustusi gy. határoztatik: Tapasztalván a megye, hogy valamint a tápszerek, úgy a ruhaneműek árulásával nagy visszaélés és zsarolás üzetik, ezen czikkek árát következőleg szabja meg:

1 font marha-, borju-, birkahus	3	denár.
1 kappany	7	„
1 lud	8	„
1 csirke	3	„
1 malacz	10	„
1 rőf szürke posztó	18	„
1 pár férficsizma	60	„
1 pár asszonycipő	32	„

1599.

Januári gy. megválasztottak Pozsonyban még e hóban megtartandó országgyűlésre követekül: Bucsányi Pál alispán és Nagy-Apponyi Ap-

ponyi Pál. Utasításul adatik a többi közt, hogy a megyének a háboruk vi-
száljai által tönkre jutott állapotát — sortem, quae nec verbis, nec scriptis
exprimi potest — adják elő, miként a lakosok nagyobb része a hadseregben
van, az otthon maradtak pedig, nem tekintve még a nemesi jogokat sem, elő-
fogatok adásával, strázsa-állással, ágyuk hurczolásával, sánczok, földalatti
munkák véghezvitelével kinoztatnak.

1600.

Áprili gy. általános felkelés rendeltetik a török ellen.

Juniusi gy. Bucsányi Pál lemond alispáni hivataláról s azt mint a fő-
ispán, úgy a rendek által is sokáig kéretve, elfogadni nem akarja; ügyes és
kitűnő hivataloskodásáért nagy köszönet — summas gratias agendo — sza-
vaztatik; és megválasztatik alispánnak ör. Nagy-Bossányi Bossányi András.

Főbirák: Bossányi András ifj., Frangh Ráfael, Geréczy István,
Ivanóczy Márton, Fornószeghy Sandrinus vagy Sándor.

Felkelő gyalogsereg kapitánya: Bory Gábor. A sereg a megyénkben
dúló hajdúk ellen kirendeltetik.

Május 8-ki gy. Minthogy Bossányi András alispán meghalt, megvá-
lasztatik közakarattal alispánnak: Zerdahelyi Zerdahelyi Mihály, jegyző-
nek: Szavnitzai Sándor János.

1601.

A szabad hajduknak (Liberi Hajdones) a megyéből kiűzésre felkelő se-
reg rendeztetik.

1602.

Az eddigi tisztviselők újra megválasztatnak. A gyűlések Galgócson
tartatnak és Nagy-Tapolcsányban.

Felkelő sereg kapitányai: Szentgyörgyi János 150 ft. havi f. Alka-
pitány: Korontháli Gábor. A sereg szemléje Üzbégben tartatott.

Gyalog sereg vajdája: Kosztolányi Mihály 40 ft. h. f. Alvajdája;
Üreghy Farkas. 20 ft. h. f. Az összejövetel és szemle tartatott Nyárhidon.

1603.

A tisztviselők ugyanazok.

1604.

Hadsereg szerveztetik a vallonok ellen.

Zerdahelyi Mihály kir. tábl. protonotáriussa maradván, megválasz-
tatik alispánnak: Bucsányi Pál.

Jegyző maradt Sándor János. — Új főbiró Tarnóczy János, Bossá-
nyi András helyébe.

Felkelő lovassereg kapitánya: Koronthály Gábor 150 h. f. Alkapitány:
Bucsányi György.

Egy más általános felkelősereg kapitánya: Apponyi Pál. Alkapitány: Bossányi Boldizsár. Az első 300, az utóbbi 150 ft. h. f. — Örmesternek (Magister Excubiarum) kineveztetik Sámoly György. A hajduk ellen megindított felkelősereg kapitánya: Forgách Zsigmond. Alkapitány: Apponyi Pál. (Ki lett helyébe a másik seregnél főkapitány, ki nem vehető.)

1605.

Gyalog felkelősereg vajdája: Guthay Mihály, alvajdája: Borcsányi András.

Ezen seregek a hajduk ellen indítottak. A leiratokban, melyek Ö Főlségétől leérkeztek, a KK. és RR. mindég hűségre intetnek és a felkelés sűrűen rendeltetik; egy új indított megint, melynek főkapitánya: Thurzó Szaniszló. Alkapitánya: Apponyi Pál. Gyalogsereg vajdája: Bucsányi György. Alvajdája: Bory György.

A gyűlések Csejthén és Nagy-Tapolcsányban tartatnak.

Nov. 8-án tartott gyűlésben Korponán tartandó országgyűlésre megválasztatnak követekül: Vizkelety Tamás és Zerdahelyi Mihály.

Sept. 10. Nagy-Tapolcsányban tartott gyűlésben, minthogy Bucsányi Pál alispán Csejthén, hova a gyűlésre ment, a cseh és morva hadsereg által elfogatott és fogságba vitetett, helyébe alispánnak választatik: Bossányi János.

1606.

Juniusi gyűl. Rákóczy Lajos, erdélyországi herceg, seregének főkapitánya ír a megyének, hogy ha 600 ftot lefizet, a hajdusereget kivonja a megyéből, mely összeg megadása megszavaztatik. Ezen hajduk kapitánya volt Egry István. Rákóczy később még 6 lovat és 100 ftot követelt, ez is megszavaztatott.

Országgyűlési követnek Kassára megválasztatik: Bossányi Boldizsár.

Junius 6-ki gyűlésben Nagy-Tapolcsányban alispánnak megválasztatik újra Bossányi János. — Főbirák: Ivanóczy Márton helyébe Zongor Benedek. Féliszeghy András helyébe Dióssy István.

Magyar- és Erdélyország hercegének lovasserege elhelyeztetetik a megyébe. Ezen sereg kapitányai: Kevy Miklós, Nagy István, Samy György seregeikkel privigyei, Kovács Péter rudnói völgybe elhelyeztettek; Horváth Márton Chinorán vidékén; Török Balázs Galgócson; Zöllössy Mihály Semphén; Darabos Mihály Sellyén és a Vág mentében; Kállay György Czétény vidékén.

Megye főispánja volt: Rhédey Ferencz. A hajduk Búcsy Benedek vezénylete alatt úgy zaklatják a megyét, hogy Rhédey Ferencz főispán rendel ellenök felkelést.

1607.

Gyűlések Nagy-Tapolcsányban. Rákóczy hadai elvonulnak, a béke helyreáll.

A dorján Pál, Nyitra várnak kapitánya, hűséget esküszik Rudolf császárnak. Várbeli tiszt: Kapronczay István.

A megyei hivatalnokok az előbbieik.

Országgyűlési követek: Bossányi János, Vizkelethy Tamás. Rhédey Ferencz vonakodik a nyitrai várt átadni.

1608.

Alispán: Bossányi János. — Jegyző: Ivanóczy Márton. — Főbirák: Zongor Benedek, Dióssy István, Tarnóczy János, Frangh Ráfael.

Felkelő sereg főkapitánya: Thurzó Szaniszló 300 ft. h. f. Gyalogok kapitánya: Grádeczy Mihály.

Más felkelősereg lovaskapitánya: Kineky András. Gyalogkapitánya: Grádeczy Mihály.

1609.

Alispán: Zerdahelyi Mihály. — Országgy. köv. Zerdahelyi Mihály, Ujfalussy András. — Helyettes alispán Sándor János. — Jegyző Ivanóczy Márton.

1610.

Helyettes alispán Sándor János.

Mily gyászos és inséges állapotban volt ekkor a megye, kitűnik a következő feliratból, melyet a nádorhoz az adóhátralék behajtása ügyében intézett, 1610. évi január 19-én tartott megyei gyűlésből.

„Illustrissime domine de Servitiorum Nostrorum addicta commendatione praemissa :

Ez may Gyöllésönkben Nagyságod Levelét mellet az mi Vice Ispanunknak Urunk es Felsége Levele mellet az Restantiaknak ab Anno 1600 mint eddig exigálassa felöl irt Nagyságod meg irtették. Megholnajván azért mindennemű Dicának Restantiayt Vice Ispan urunkat kibochattuk, hogy ev kigyelme 1608. es 1609. Esztendőbeli Restantiakat integre ki szegye. Az két Rovást ugymint Kassayt és Korponty szegény megholt Palatinus Urunkat finaliter rectificaltuk, ki röl menekedésönk is vagyon. Az mi peniglen ab Anno 1600 usque ad Annum 1604. inclusive valo Restantiokat illethy nyilván vagyon Nagyságodnál azon az időben leginkáb az mi Varmegyénknek mint volt dolgha, nem elegy volt az, hogy az egész táborok az mi Varmegyénkben nagy kár vallasunkal mint föl mint alá mentenek által. De csak egy Esztendeo sem volt, az kiben egyszersmind egynehán

rendbéli Legiók két három holnapig is az Szegenységen hevervén exauthoratiót itt nem vártanak volna, es az my az egesz Hadtúl maradt, azt az masik emésztette megh, senki maga házával nem birt, ne hogy marhácskájával birt volna. Sött evmagokis Feleségestől, gyermekestől Hegyekben Havasokban Télbe Nyárba bujdosanak, ha kigyöttek kénzottak, Tolvajlottak, fosztottak, szegényeket, elég sértuk rítuk, kenyergetünk, de annal inkább eorögbedet az az Igha. Egynehan rendbeli Hadakat ugy mint Reingroff, Dalomith Rainer Hadat, Kinterott Regimentet kiket sok ideigh tartottuk es sok ezer forintot költettünk reájok (más Varmegyeknek hére sem léven benne) Császár es Fölseghe meg is inquiraltatta es azoknak fizetésekből a mint értök sok ezer forintokat ki is vontak, minekünk pedig Refusiot égérték kiről Levelünk is vagyon de nem adának semmit. Mynt pusztította légyen annak utánna Bastia Haydu Török Tatár Pestis Draghasag leginkab aszt az my Varmegyénket az mondhatatlan. Ugy hogy azoktul mint amott éget Falukban csak az Aprója maradt az Népnék, az is most kezdet Épétgedny, azok melléje es vevén Szegénység szallot. Nagyságod meggondolhattya ezektől mint kelessék az mas Ember reghi Restantiait megh venni, ki sem méltó, inkább pusziétot Varmegyénket vele, hogy nem epedenénk, ha azt is, kit ujonnan koplalással szerzet az szegény Ember ell vonszunk tőle; hanem mintt hogy szaz képében is abban az negy Esztendőben, Csaszar es Fölseghe Haday az Restantiakat megh vettek az szegény Embereinken, és mediante Inquisitione sokakon defalcálván fizetésokból az mennyit az négy Esztendőbéli Restantia tenne, ugy értjük hogy megh is vette Eö Felseghe akkor bély Restantiakat engedgye megh Eö Felseghe haycha abba, mert alioquin lehetetlen dologh, hogy ki gázúl hassunk belőle, mert ki el veszet, ki megh holt benne. Mynd az által Vice Ispány Uram ki megyen, is azokbul is ha feloltalálhattya, hogy vagy Urá vagy Tisztartója, aut alia non interessata Persona szegénységtől ki szedte, és in proprios usus conversálta volna, a feliken megh is vehesse. Ezek így léven a mint Nagysagodnál is constál, Nagysagodat mynt Urunkat Patronusunkat és Atyánkfiát kérjük, mivel hogy Eö Feölségének irtunk, ez szerent Nagysagod az my romlott szegény Embereink mellett légyen jó törökedő és a my méltó kívánságunk mellett is Patrocinaljon Nagyságod és szerezzon eö Feölségétől jó választ, mert ha az ujonnan szallot vagy épölt Jobbágyokat ezekkel oneraljuk ez idei Dicat sem adhatyuk meg, amannak sem lesz véghe mitt my közönségesen Nagysagodnak megakarjuk szolgálny. In

reliquo Illustrissimi s. nt. Datum Nitriae ex Generali Congregatione
Nostra Die 19-a mensis January Anno Domini 1600.“

1611.

Alispán: Zerdahelyi Mihály a többi tisztviselők is közkérelemre elfogadják hivatalaikat.

Felkelő sereg kapitányai: Balogh Ferencz, Ocskay Imre.

1612.

Tisztviselők ugyanazok.

1613.

Lőcsén tartatott országgyűlésre választott követek: Ocskay Gáspár és Ivanóczy Márton.

A törökök ellen indított felkelő gyalogsereg kapitánya: Horváth Miklós, alkapitány: Nagy Péter.

1614.

Feria 3-a post Dominicam Iudica tartott gyűlésben határoztatik, hogy az egész megyében minden házban legyen egy jó bombarda — una bona bombarda — 12 ft. büntetés alatt.

Országgyűlési követek: Zerdahelyi Mihály, Sándor János. — A tisztviselők hivatalaikban megerősíttetnek.

1615.

A tisztviselők ugyanazok. Uj főbiró: Babóthy Tamás.

1616.

Mártiusi gyűlésben gróf Thurzó Szaniszló indítványára határoz a megye Galgócson felállítandó protestans gymnasium fölsegélésére nevezetes pénzösszeget.

1617.

Tisztviselők ugyanazok. — Országgyűlési követek: Zerdahelyi Mihály és Alsászi Zászi András.

Felkelő sereg kapitányai: Lovasoké Balogh Ferencz. Gyalogoké Horváth Miklós.

1618.

Alispán Zerdahelyi Mihály.

A tisztviselők ugyanazok. Gyűlések Nyitrán és Galgócson.

Ivanóczy Márton halálával főjegyző lett: Szlávniczai Sándor László.

Országgyűlési követek: Zerdahelyi Mihály, Ocskay Gáspár.

1619.

Bethlen Gábor rendelete felolvastatik személyes felkelésre. Kapitányok: Thurzó Szaniszló, Ocskay Gáspár. Egy másik rendezett felkelő sereg kapitányai: Balogh Ferencz és Dióssy Kristóf.

Bethlen által Pozsonyba kitűzött országgyűlésre választott követek:

Zerdahelyi Mihály, Szentgyörgyi János, Bossányi Boldizsár és Berényi Ferencz.

A tisztviselők közkérelemre újra megmaradnak.

1620.

Alispán: Zerdahelyi Mihály. — Helyettes alispán: Bossányi Boldizsár, később a rendes alispán megholtával alispáni székében megerősítetik. — A többi tisztviselők maradtak.

Beszterczebányán tartott országgyűlésre követek: Zerdahelyi Mihály és Ocskay Gáspár.

Bethlen által megrendelt felkelő sereg kapitányai: Bosniak Tamás, Szász Andrásh; népkapitánya: Horváth Miklós.

A nyitrai várban fogva tartatott Cziráky Mojzes felszabadítása ügyében felirat határoztatik Bethlenhez.

1621.

Több megyei gyűlés tartatik Bucsányban, Egerszeghen, Sambokrétben, N. Tapolcsányban.

Pozsonyvár kapitányának kineveztetik Bethlen által: Ocskay Gáspár.

Május 12-ki gyűlésben. Thurzó Szaniszlón, Lytassin és Chutyn kívül az egész megye hűséget esküszik II. Ferdinánd királynak.

Babóthy Tamás helyébe, ki megholt, főbirónak megválasztatik: Zalkay Lőrincz, Dióssy István helyébe Banky Ferencz.

Bethlen Gábor a békekötésre követeket küldetni rendel. Követek: Bossányi Boldizsár és Apponyi Balázs.

Bethlen Gábor választott király rendelete, melynél fogva a segélyére közeledő török sereget eleséggel ellátni parancsolja, felolvastatik dec. 9-én.

1622.

Január 18. Galgócson tartott gyűlésben: A bekövetkezett béke nagy örömmel jelentetik. Későbbi gyűlésben felolvastatik II-ik Ferdinánd király leirata, melyben hűségre inti a megyei közönséget.

Sopronyi országgyűlésre követek: Bossányi Boldizsár és Apponyi Balázs.

A tisztviselők megerősítettnek hivatalaikban.

1626.

(A közbe lefolyt évek hiányoznak.)

Alispán: Szlávniczai Sándor László. — Főjegyző Ztrazsay, alias Loboda de Karkócz János.

A megyében barangoló latrok (guerillák) legyőzésére katonai tanyák állítatnak fel Divéken, Novákon, Vesztenitzen, Sambokrétben, Kovarczon, Pereszlényben, Rippényben, Motsonokon, Csej-

thén, Jókeön, berenchi, holitsi és temetvényi uradalmakban. Ezen katonai tanyák parancsnokai: Bossányi József, Berényi György, Elefánthy Lőrincz, Fitter Gyula, Podgaychich János, Hynoráni János, Bársony János.

A tanyák neve a jegyzőkönyvben — contubernium, alias Zapys-nak neveztetik.

A háborús idők alatt túlzott árra vergődött mendenemü szükséges készítmények ára megszabatik:

V a r g á k s z á m á r a :

1 pár bakancs . . .	80 denár.
1 „ kisebb bakancs . . .	60 „
Asszonyi bakancs . . .	40 „
Karbatina bocskor . . .	15 „

C s i z m a d i á k s z á m á r a :

1 pár karbatina bőrből készült csizma . . .	3 ft. — denár.
1 pár karmazsin papucs	1 „ — „
1 pár szattyán-csizma	1 „ 10 „

M é s z á r o s o k s z á m á r a

1 Ökörbőr	2 ft. 50 denár.
Öszük bőre	2 ft. — „
Borjubőr	— 50 „
Birkabőr	— 32 „
Báránybőr	— 12 „
1 font disznóhús	— 4 „
1 font marhahús	— 3 „
1 font borjuhús	— 4 „

V a s á r u s o k s z á m á r a :

1 mázsa bécsi vas	6 frt.
„ közönséges vas	4 frt.

K o v á c s o k s z á m á r a :

Tulajdonos vasával a ló mind négy lábának megvasalásáért	— ft. 32 denár.
Lópatkó felütéseért	— ft. 3 „
Ekevas ára	— ft. 25 „
Nákolásáért	— ft. 40 „
Metsző kés igazításért	— ft. 20 „

A törökök ellen indított felkelő sereg kapitánynyá: Elefánthy Vincze. Egy másik felkelő sereg főkapitánynyá: Szentmihályi Czobor Imre.

1627.

A tisztviselők megmaradnak.

A törökök ellen indított felkelő sereg főkapitányává megválasztatik: Ghymesí Forgách Péter, alkapitánynyá: Elefánthy Lőrincz.

Uj választott főbirák: Vízkelety Mihály, Gúghy István.

1628.

A tiszttviselők megmaradnak.

1629.

Az 1630-iki országgyűlésre megválasztattak követeknek : Sándor László és Sámbo kréthy György.

1630.

A volt tiszttviselők újra megválasztatnak. — Főbirák : Sámbo kréthy János helyébe Rajchány Imre, Gúghy István helyébe Körösközy István.

1631.

Alispán és főjegyző újra megválasztatnak. — Főbirák : Vizkelety Mihály, Banky Ferencz, Aranyady János és Tessényi György.

1632.

A török Czetény vidékén dűl és Nyitrához közeledik. Felkelő sereg megindittatik, melynek főkapitányává megválasztatik Berényi György.

Alispán : Elefánthy Lőrincz. Főjegyző : Emödy Mátyás. Főbirák : Balogh Lukács de Nebojsza. Aranyady János, Tessényi György és Banky Ferencz.

A török ellen a megyében felállított állandó őrsereg kapitányai : Kis-Béliczi Zerdahelyi Tamás, Kis-Apponyi Bartakovits Ferencz, Szeolleössy János, Lythassy Pál, Ujlaky György, Koronthály István, Benjamin András, Török Pál.

Felkelő sereg szemléje tartatik Nagy-Tapolcsányban Berényi György vezénylete alatt.

1633.

A tiszttviselők megmaradnak.

Országgyűlési követek : Elefánthy Lőrincz és Sándor László.

1634.

Alispán : Kis-Vicsapi Koronthály István. — Főjegyző : Kesselleökeői Majthényi Bertalan. — Főbirák : Balogh Lukács, Aranyady János, Barssy István, Banky Ferencz. Középponti főbirói hivatal felállítása Nyitrán elhatároztatik.

A czigányok — gens Pharaonis — kiüzése a megyéből elhatároztatik. (Nagyidai idők !)

Sopronyi országgyűlésre követek : Koronthály István és Sándor László, 6 frt.apidijjal. Helyettes alispán : a főjegyző, később ennek betegsége miatt : Balogh Lukács, legöregebb főbiró.

Felkelő sereg főkapitányá : Litassy Pál. Gyalogsereg kapitánya Kiss, alias Bolera y István.

1635.

A volt tisztviselők újra megválasztattak. Főbirónak megholt Banky Ferencz helyébe Geréczy András.

1636.

Tisztviselők ugyanazok. — Főjegyző: Konkoly Pál megholt Majthényi Bertalan helyébe. — Főbirák: meghalt Aranyady János helyébe választatott: Majthényi Bernát.

Felkelő sereg kapitánya: Nyáry Lajos, alkapitánya: Ujfalussy György 300 és 150 h. f.

1637.

A megyebeli őrsereg — a megye 4 járásában — kapitányai: Bossányi József, Bartakovits Ferencz, Balogh Lukács, Török Zsigmond. A tisztviselők ugyanazok.

1638.

Helyettes alispán: Balogh Lukács. — Főjegyző: Szentiványi Szentiványi László.

1639.

Alispán: Koronthály István. Helyettes: Keresztúry László. — Főjegyző: Alvinczy Péter. — Főbirák: Tarnóczy János, Geréczy András, Balogh Lukács, Barssy István, később Ordódy István.

1640.

Alispán: Karancs-Berényi Berényi György. — Főjegyző: Alvinczy Péter. — Főbirák a fentebbiek.

Ezen tisztviselőség már 1639. év végével megválasztatott.

Törökök ellen indított felkelő sereg főkapitánya: gróf Forgách Ádám.

1641.

A tisztviselők újra megválasztatnak.

1642.

A tisztviselők újra megmaradásra felkéretnek.

Pozsonyi országgyűlésre követek: Berényi György és Keresztúry László.

Főbirák: Ordódy István helyébe Nagyváthy Ferencz. Helyettes alispán: Rajchányi Imre.

1643.

Országgyűlési követek: Berényi György és Keresztúry László.

Feria 3-a post Dominicam Oculi megyei gyűlés tartatik Nyitrán, melyen gróf Eszterházy Miklós nádor is jelen volt és a törökök elleni intéz-

kedésekről tanácskozott. — August hóban tartott gyűlésben a megindított felkelő sereg kapitányává vál. Berényi György alispán, alkapitánynak Keresztúry László 300 és 150 frt. h. f.

Helyettes alispán: Alvinczy Péter főjegyző.

Örmesternek választ. — Magister Excubiarum — Bucsányi Zsigmond. — Tanyák mesterei — Magistri Hospitiorum — Vásárhelyi Péter és Márton.

Novemberi gyűlésben megválasztatik alispánnak: Keresztúry László. A többi tisztviselők megerősíttetnek hivatalaikban.

1644.

Septemberi gyűlésben jelen van gróf Eszterházy Miklós nádor és Bossniák István nyitrai püspök és főispán halálával, ezen főispáni hivatalba bevezeti és esküvel leköti — solito iuramento — Püsky János nyitrai püspököt.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak hivatalaikban. Kamochay László főbíró helyébe választatik Ivanóczy Pál.

1645.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak.

1646.

Főjegyző: Zlinszky Péter. A többi tisztviselők ugyanazok.

Országgy. köv. Keresztúry László és Alvinczy Péter.

1647.

Helyettes alispán: Rajchányi Imre.

1648.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak hivatalaikban. Kuskovszky Bálint új főbíró.

A megyében barangoló hajduk és katonák ellen felkelő sereg indittatik. Kapitány: Sutkonith János.

1649.

Országgyűlési követek: Keresztúry László, ország albirája — Vice-Iudex curiae Regni — és alispán, és Egresdy Boldizsár.

Felkelősereg — 100 lovasokból álló — kapitánya Sörényi Ferencz.

1650.

A tisztviselők ugyanazok.

1651.

Septemberi gyűlésben jelen van gróf Pálffy Pál nádor, és tanácskoznak a sánczások ellátása körül.

A tisztviselők ugyanazok. A nádor és primás több gyűlésben jelen vannak.

1652.

Tisztviselők ugyanazok.

1653.

Határoztatik, hogy a főispán jelen nem léteben az alispán elnöklete alatt megválaszthatók a főbirák, s a választásról tudósítandó a főispán.

Nagyváthy Ferencz szakolczai járási, és Kürthy Miklós főbiráknak választatnak.

1654.

Nagyváthy halálával szakolczai járási főbirónak megválasztatik Lászlóffy János.

Országgyűlési követek: Keresztúry László alispán és Berényi György.

1655.

Tisztviselők ugyanazok.

1656.

Főbirák választatnak: Lászlóffy János, Benyovszky Miklós, Kürthy Miklós, Geréczy András. Lovaskapitányynya a felkelő seregnél: Szörényi Ferencz.

1657.

Nem fordul elő semmi választás.

1658—1659.

Választásnak semmi nyoma.

1660.

Alispán: Keresztúry László ország vicepalatinusa, helyettes Rajcsányi Imre. Főpénztárnok: Ghyecz Pál.

Felkelő lovas sereg kapitánya: Ujfalussy János. Zászlótartó: Bartha Mihály. Gyalog sereg kapitánya: Hollóssy András. Alkapitány: Benjamin András.

1661.

Alvinczy Péter, protonotarius s a megye főjegyzője, lemond hivataláról és helyettesítettik Hancsok János, esztergami és nyitrai káptalan és a verebélyi székek jegyzője.

1662.

Keresztúry László közkérelemre megtartja még rövid időre alispáni hivatalát.

Országgyűlési követek: Keresztúry László, Gosztonyi Miklós.

1663.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak. — Főbirák: Kürthy Miklós, Elevenkúthy Ábrahám, Paczolay György, Geréczy András.

Fölkelő sereg főkapitányára megválasztatik a főispán, ki azt oly fel-tétel alatt elfogadja, hogy őt minden főkapitányi kötelességeiben helyettesitse az alkapitány: Keresztúry László alispán. Második alkapitány: Sándor János. Zászlótartó: Békény András. Örmesterek: Gillinyi Mihály és Farkas Pál. Tanyamesterek: Hancsok Mihály, Hindy Ferencz és Mitoska Mihály.

Gyalog sereg vezére: Móczár Pál. Azonkívül minden járás számára választatnak vezérek. Ezek voltak: Benjamin Pál, Koronthály Gáspár, Záhonyi Pál, Szerdahelyi György, Nagy Mihály, Sárkány Ádám, Bossányi András, Ghyczy Pál, Sándor Mihály, Rudnay György, Onory Ádám, Hancsok Miklós.

Ezen sereg a török ellen volt rendezve; fölszólítottak egyszersmind a szomszéd megyék, hogy az előrenyomuló török ellen segélyt nyujtsanak.

1664.

Bajmóczon tartott gyűlésben:

Keresztúry László lemond véglegesen alispánságáról; helyettesítetik alispánnak: Gosztonyi Miklós.

Souches tábornok katonáinak zsarolási ellen intézkednek, követekül küldvén hozzá: Hidvéghy Mihályt és Ghyczy Pált. Gyűlések a baáni kastélyban, Trencsin megyében, tartatnak. Főbirák: Szeölliősy Mihály, Majthényi Mihály, ki meghalálozván, utódja lön: Tarnóczy Miklós, Kürthy Miklós, Paczolaj György. Helyettes jegyző: Hancsok János.

Nyitra várának magyar kapitánynya: Faraghó István. Berényi György folyamodik, hogy ő Souches tábornok hadában harczolni kénytelenítettvén, 4 ló kitartásnak impositiójától fölmentessék.

Felkelő sereg főkapitánya: a főispán. Alkapitány: Ujfalussy János. Örmester: Farkas Pál. Zászlótartó: Bossányi János.

A nádor s a főtábornok gróf Montecuculi Rajmund megkéretnek követek által, hogy különösen a Vágon túl a katonák gyakorlott zsarolásoktól és kegyetlenségektől eltiltassanak. A nyitrai vár parancsnoka Sponkart fölszólíttatik, hogy a heti zsarolásokkal hagyjon fel.

A királyhoz is Hidvéghi Mihály és Ujfalussy János mint követek küldetnek, hogy a megye szomorú állapotát és a török hatalom és csábítások daczára tántoríthatlan hűségét szóval előadják, és segélyért esedezzenek a sok mindennemű katonai zsarolások és önkény ellen.

1665.

A gyűlések még mindig a baáni kastélyban tartatnak, mint — loco obmetum Turcarum tutiore et commodiore. — Januári gyűlésben a király leirata olvastatik, melyben a bodoki várból és a szalakuszi kastélyból a

német katonák kivonása megrendeltetik. Egy lovassereg alakíttatik a kóborló és rabló katonák kiűzésére; vezére a seregnek: **Hancsok Mihály**.

Vágujhelyen tartott juniusi gyűlésben a tisztviselők lemondanak. Megválasztatnak: alispánnak: Kesseleököi **Majthényi János**. Jegyző: **Hancsok János**. Főbirák: Galgóczi járásban: **Hajóssy Melchior**, nyitraiban: **Szeöllőssy Ferencz**, harmadik járásban — processus tertius —: **Paczolay György**, bajmóczi járásban: **Lettenyei Nagy János**. Pénztárnok: **Hidvéghy Mihály**.

1666.

Báthory Zsófia fiának **Rákóczy Ferencz** hercegnek menyegzőjére meghijja a megyét.

Helyettes alispánnak megválasztatik: **Ordódy István**, ki az alispán úr ügyeiben eljárand, — qui in causis Dni Vice Comitis procedet.

Olvastatik ő Felségének leirata, melyben a megyében barangoló és a népet a török részére megadásra felszólító és csábító egyének ellen szigorú eljárás rendeltetik.

Juliusi gyűlésben felolvastatik **Lipót** császár levele, melyben a megtörtént békekötést tudatja a rendekkel, s a katonaság kivonását igéri.

1667.

A barangoló kóbor katonák ellen intézkednek, azok ellen egy felkelő sereget indítottak **Csabay András** vezénylete alatt, mely különösen **Kürth**, **Üzbégh** s **Lakácsi** vidékére rendeltetett.

1668.

Gróf Kollonits nyitrai püspök és főispán üdvözlése, bár egy fényes küldöttség a főispánhoz ment, és kérte őt, hogy **Majthényi Jánost** megerősitené továbbra is alispáni hivatalában, a KK. és RR-ek mégis a főispánhoz folyamadtak, hogy követné e tekintetben a hazai törvényeket, és választatni hagyná az alispánt, mi megtörtént is lett.

Alispán: **Bossányi Márton**. Főbirák: hegyentúli járásban: **Teötőssy János**, nyitrai járásban: **Hancsok Mihály**, bajmóczi járásban: **Nagy János**; bodokiban: **Paczolaj György**.

Előfordulnak már esküttek is jurassor név alatt mint a főbirónak alárendeltjei. Előbb Juratus Assessor név alatt előkelő egyének választottak meg biráknak, kik a főbiró társbirái voltak és nem alárendeltjei.

1669.

Alispán: **Ujfalusi Horváth János**. Főpenztárnok: **Hollóssy András**. A többi tisztviselő megmaradt.

Az alispán és alattvalóinak ügyeiben helyettesítettik alispánnak Ordódy László.

1670.

Februári gyűlésben Vágújhelyen olvastatik Lipót császár leirata, melyben rosztaltatik és felelősségre vonatik a megye, hogy Kőrmöczre Ő Felsége tudtán kívül kitűzött gyűlésre a megye követei Ujfalussy János és Bory György megjelentek.

Beszterczebányára Lipót császár által kitűzött országgyűlésre követek: Horváth János alispán, Ujfalussy János — a leiratban — ad tractatum Neosoliensem.

Póstényben tartott gyűlésben: Feria tertia post Dominicam Rogate — gróf Pálffy Tamás nyitrai püspök és főispán installáltatik és esküjét leteszi.

Felolvastatik Lipót császár leirata, melyben Ő Felsége hűségre inti a megyét és a Rákóczy mozgalmakban minden, akárminemű ürügy alatt részt venni szigoruan eltiltja; megfedi egyszersmind, hogy a beszterczebányai országgyűlésen követei nem jelentek meg.

Galgóczon tartott gyűlésben megválasztatnak:

Alispánnak: Pani Török György.

Jegyző: megerősítettik.

Főbirák: hegyentúli járásban: Kőszeghy Imre, bajmócziban: Csúthy Pál, bodokiban: Paczolaj György, nyitraiban: Hancsok Miklós. Pénztárnok: Bucsányi Zsigmond.

1671—1672.

Fogyasztási adó körül intézkedik a megye.

A gyűlések többnyire Vágújhelyen tartattak.

1673.

Alispán: Mossóczi Kőszeghy Imre.

Jegyző: Hancsok János.

Főbirák: hegyentúli járásban: Ábrahámfy János, a többi megmaradt.

Hűségi bizonyítványt küld a megye Lipót császárnak — Testimoniales — hol egyszersmind bizonyítja, hogy ő semmi alattomos adót nem fizet a török portának.

Gyűlések Vágújhelyen.

1674.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak.

Árszabályozása az élelmi szereknek:

1 font marhahús	3 denár.	Borjuhús 1 font	3 denár.
Csekélyebb minőségű	2 1/2 „	Disznóhús 1 font	4 „

Az árszabályozás mint előbb még más közönséges népviselethez tartozó ruhaneműekre és gazdasági eszközökre is kiterjedt.

Helyettes alispán: Ordódy László.

Követek Ő Felségéhez: Főtisztteleendő Fennesy György pécsvárad apát és Ordódy László. Eljártak Ő Felségéhez a katonai és fogyasztási adó ügyében.

Sztrezeniszky János vezénylete alatt a katolikusok és lelkeszek ellen Brezován, Turolukán, Miaván, Kúnón kegyetlenkedő miavai lakosok elítéltetnek.

1675.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak.

Megye ügyésze volt: Vrana György később Vranay György.

1676.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak. Jegyző: Hancsok János.

A hegyentúli járás két járásra osztatik: vágujhelyire és szakolczaira.

Főbíró: vágujhelyi járási: Keörmöndy János; szakolczai: Ábrahámfi János; nyitrai: Almássy Balázs; bajmóczi: Csuthy Pál; bodoki: Paczolaj György.

Nyitrai vár alkapitánya volt: Hancsok Mihály.

Gyűlések Vágujhelyen tartatnak.

1677.

A tisztviselők közkérelemre megmaradnak: Paczolaj György főbíró leköszönvén, helyébe bodoki főbírónak választott: Fabriczius János. Járási pénztárnokok is előfordulnak már.

Juniusi gyűlésben a Lengyelországban kitört pestis ellen intézkednek.

A fogyasztási adó hivatalnokinak kicsapongásairól tanácskoznak.

1678.

Vágujhelyen tartott gyűlésben a volt hivatalnokok újra megválasztatnak.

Nyitrán pestis dühöng; Ivanovits Ferencz horvátok kapitánya kivonul onnét és a Vág partjánál beszállásoltatik.

1679.

Hasskó István rozsnyói püspök és vágujhelyi prépost mint helyettes főispán elnöklete alatt megtartatik a tisztujítás Vágujhelyen. Az egész volt tisztviselőség újra megválasztatik. — Lipótcásászár Ő Felsége leirata felolvastatik, melyben a megyét komolyan inti, hogy némely hűtlenek és pártütők által a török számára szedett adó lefizetésétől a megyében mindenkit eltiltsa, és ilyen pártütőkre figyelmét fordítsa; mire a megye hűségikörmányt felterjeszt.

1680.

A volt tisztviselők újra megválasztatnak némi változással a főbirói hivatalban:

Főbirák: vágúj helyi: Kruplanits János, szakolczai: Keéry István, nyitrai: Szöllőssy Ferencz, bajmóczi és bodoki megmaradt.

Gyűlések mindég Vágúj helyen tartatnak.

Caraffa Nyitrán van vértéseivel hosszabb idő óta már, és azoknak pontos ellátását sürgeti.

Juniusban Vágúj helyen dühöngő pestis miatt a gyűlés Moravanban tartatik.

A császári hadsereg vezéreivel a sereg ellátása és elhelyezése körül már több év óta folytonos értekezések, kérelmek tárgyalatnak.

1681.

Sopronyi országgyűlésre követeknek megválasztatnak: Kőszeghy Imre alispán és Hancsok János jegyző. — Helyettes alispánnak választatik: Bossányi Gábor.

Vágúj helyen bevezettetik Hasskó Jakab vágúj helyi prépost és rozsnyói püspök mint királyi biztos által főispáni székébe Gubasóczy János nyitrai püspök és ország kanczellárja.

A tanácskozások tárgyát mint a múlt, úgy ezen évben is majdan kizárólagosan az adó és a katona-ellátások ügye képezi.

A törökök kirándulási ellen Nyitra folyó mentében Szkacsánytól kezdve puskás sereg — pixidarii — felállittatik.

Az élelmi szerek árszabályozása mint felebb.

A tisztviselők megkéretnek, hogy hivatalaikban a jövő tisztujtásig megmaradjanak.

1682.

Vágúj helyen Demka Márton apát mint főispán helyettesének elnökle alatt tartott gyűlésben megválasztatnak: alispánnak: Kőszeghy Imre, helyettes alispán: Ghyczy Pál, főjegyző: Trencsényi István. — Főbirák: vágúj helyi: Zsámbokréthy Pál; a többi megmaradt.

Nyitravár alkapitánya volt: Benkő Miklós. — A rendelt felkelősereg kapitánya: Gellér Mihály 75 ft. h. f.

1683.

Nagy-Kosztolányban tartott gyűlésben felolvastatik a nádor gróf Eszterházy Pál leirata jun. 19-ről, melyben inti és eltiltja a megyét, hogy Tököly Imre által Kassára kitüzött országgyűlésre követeket küldeni ne merészkedjék. Tökölyivel ekkor fegyverszünet volt kötve, és mint a leirathból kitetszik, serege a magyar felföldön és Vágon túl volt elhelyezve.

Ugyanezen gyűlésben Szöllőssy Ferencz nyitrai főbíró helyébe választatik Sebestényi János.

Áprili gyűlésben Vágújhelyen felolvastatik a nádornak magyar nyelven írt, a török ellen felkelést rendelő szép hazafias leirata.

Ezen seregnek volt főkapitánya: gróf Czobor Ádám; alkapitánya: Révay Elek; őrmestere: Sándor Gáspár; zászlótartója: Pogrányi György. — Egy csapat vezére: Fitter György; hajdúk — Satrapae — vezére: Nagy András.

August 18-án Csetjhen tartott gyűlésben felolvastatik Tököly levele, hol megparancsoltatik, hogy királyfalvai táborában szigorú büntetés alatt minden nemes ember megjelenjen. Követek küldetnek hozzá Ghyczy Pál és Skarbala András, mely foganattal, a jegyzőkönyvben nem fordul elő.

Sept. 2-án Mosócson tartott gyűlésben felolvastatott Károly lotharingiai herczeg és helytartó kegyelemlevele, mely által a megye Ö Felsége kegyelmébe felvétetik ismét.

„Nos Dei gratia Carolus Dux Lotharingiae et Bavariae S. C. R. Mattis Generalis Locumtenens, Campi Marechallus etc.

Vigore praesentium grationalium mandamus universis, ac singulis notum facimus, facta prius humillima deprecatione praeteritorum, aboliendo praeterita in Altissimam Gratiam S. C. ac S. Mattis Comitatum Nitriensem denuo receperimus, illumque ad ulteriorem S. C. R. Mattis resolutionem usque restituerimus in pristinum statum, et hisce praesentibus nostris Grationalibus eundem assecuramus, et in integrum restituimus. Volumusque insuper ac mandamus, ut praefatus Comitatus a quocunque sub quavis quaesito colore et sub gravi poena nec in bonis mobilibus aut immobilibus turbetur aut damnificetur, quod quilibet stricte observare sciet. In quorum fidem praesentes — propria manu subscripsimus, ac maiori meo sigillo corroboravimus. Datum in castris Caesareis ad pagum Szolcsán Die 16. Nov. 1683. Carolus Dux Lotharingiae.“

A megye ekkor legviszályosb helyzeteinek egyikében volt, és Csejthén okt. 21. tartott gyűlésben elhatározta, hogy felkelő seregét oda, hova ő fensége a helytartó parancsolni fogja, indítandja. Felkelő sereg kapitánya: Kőszeghy Imre alispán. Alkapitány: Bossányi Ádám. Hadnagy: Rocsiszky Gáspár. Alhadnagy: Machat György. Zászlótartó: Lászlófi János. Őrmester: Stupiczay Miklós.

1684.

Febr. 10-én Vágújhelyen Péterfy András novi czimz. püspök mint

főispáni helyettes elnöklete alatt tartott gyűlésben megerősítették: alispán Kőszeghy Imre. Helyettes: Ghyczy Pál. Főjegyző: Trencsényi István. Főbírák: vágújhelyi: Zsambokrétthy Pál; szakolczai: Jankovits Farkas; bodoki: Fabritzius János; nyitrai: Bartakovits Pál; bajmóczi: Tarnóczy Miklós.

Pozsonyban Ő Felsége parancsára tartott bizottságba követekül: Bossányi Gábor, Szászy János, Bossányi Mihály. A negyedikét a megye pénzhiány miatt nem küldhette. Ezen követek egy hűségi okmányt adtak ki, a megyétől felhatalmazva levén arra, aláírták és esküvel megerősítették.

Jun. 20-kán Pöstyénben tartott gyűlésben Kőszeghy Imre megholtával alispánnak választatik: Bossányi Gábor.

1685.

Oktober 14. Pöstyénben tartott gyűlésben olvastatik Caprara tábornok levele, melyben tudatja, hogy neki Ő Felségétől teljhatalma van a koronás király iránti hűséghez visszatérőt amnestiálni és jószágait is visszaadni, ellenben minden pártütőt szigoruan és halállal is megbüntetni.

1686.

Január hóban Krakován helységben tartott gyűlésben a tisztviselők megerősítettnek hivatalaikban.

Főbírák: vágújhelyi: Koronthály Zsigmond; a többi megmaradt. Későbbben Fabritzius J. megholtával bodoki j. Tanka Miklós.

Áprili gyűlésből Szakolcza város ügyében ír a megye Rabatta tábornokhoz — Szakolczán virágvasárnapon szokásban levén az isteni tisztelet alatt a városkapuit bezárni, az ott szállásoló bajor granátosok ezredese azokat erővel betörette, maga és emberei az őrt álló hajdukat és több lakosokat megverték és megsértettek, a béke helyreállítása végett oda futott város kapitányát pedig Bársony Zsigmondot, az ezredes lelötte; mire a hely színén összesereglett nép kétségbeeséstől üzetve, megrohanta a bajor katonákat és csatározásban az ezredet is megölte.

1687.

Tisztviselők ugyanazok.

Juliusban Vágújhelyen tartott gyűlésben Korompay Péter nyitrai püspök és főispán installáltatik.

1688.

Januári gyűlésben tisztujítás. Alispán: Bossányi Gábor. Helyettes: Ghyczy Pál. Jegyző: Trencsényi János és Jankovits Farkas. Főbírák: vágújhelyi Zsambokrétthy Pál; szakolczai Koronthály Zsigmond; bajmóczi: Tarnóczy Miklós; bodoki: Beniczky Ferencz; nyitrai: Tanka Zsigmond.

1689.

Januári gyűlésben Vágújhelyen tisztujítás. Alispán: D o b s a István. Helyettes G h y c z y Pál. — Jegyzők és főbirák megmaradtak.

1690.

Januárban Vágújhelyen H a s s k ó Jakab vágújhelyi prépost és czimz. püspök mint főispáni helyettes elnöklete alatt tartott tisztujítás alkalmával, a főispán kivanságára megerősítették az

Alispán. D o b s a István. Hely. G h y c z y Pál.

Jegyző és főbirák megerősítettnek; bajmóczi járásban: T a r n ó c z y Miklós lemondván, helyébe vál. Z s á m b o k r é t h y György, nyitraiban: B a r t a k o v i t s György.

1691.

Januárban Vágújhelyen tartott tisztujításkor a volt tisztviselők újra megválasztatnak. Főbirák Bartakovits György helyébe: R u d n y á n s z k y Mihály.

Áprilben a nyitrai várban tartott gyűlésben installáltatik: J a k l i n B a l á z s nyitrai püspök és főispán.

1692.

Januárban a Nyitra felső városában tartott gyűlésben a volt tisztviselők újra megválasztatnak.

1693.

Januárban nyitrai várban tartott tisztujításkor: alispán: B o s s á n y i Ádám öreg. Helyettes: G h y c z y Pál. Jegyző: T r e n c s é n y i János. Főbirák: vágújhelyi: N o v o t h a István, szakolczai: K o r o n t h á l y Zsigmond, nyitrai R u d n y á n s z k y Mihály, bodoki: B e n y i c z k y Ferencz, bajmóczi: Z s á m b o k r é t h y György.

1694.

A tisztviselők megerősítettnek hivatalaikban.

1695.

Januárban a nyitrai várban tartatott tisztujításkor alispán: S k a r b a l a András. Helyettes: K ö r m e n d y János. Jegyző: T r e n t s é n y i János. Főbirák: nyitrai: T á n c z o s Bálint, bajmóczi: B o s s á n y i Ádám ifj., bodoki: B e n y i c z k y Ferencz, vágújhelyi: J e l e n f f y László, hegyentúli vagy szakolczai: S z a l l ó k y Mátvás.

A kóborló katonák és rablók ellen szigorú intézkedések léptetnek életbe.

Több év óta csak katonák ellátásával, elszállásolásával és átszállításával foglalkozik a megye, jegyzőkönyveinek tartalmát csak ez ügy képezi vagy leginkább.

1696.

Jun. 18-án installáltatik és esküjét leteszi a nyitrai várban tartott gyűlésben Matyasovszky László nyitrai püspök és főispán.

1697.

Julius 12-én Galgócson tartott gyűlésben felolvastatik a főispánnak az alispánhoz írt levele, melyben felszólítja, hogy a nyilatkozó Tököly-féle mozgalmak irányában, a megye hűségét bebizonyítandó, Mansfeld vagy Pálffy tábornok mellé 50 nemes lovast rendeljen, kik ezen tábornokok oldalánál hűségre fogják buzdítani a népet. Mansfeld Galgócson levén, írt a megyéhez, hogy ha ezen csapat nem rendeltetnék, hatalmába áll a megye főnökeit elfogatni. Mire ezen csapat kiállittatik. Vezér: Cséry Imre, zászlótartó: Trencsényi István; örmester: Szillessy János, őrnök: Barros Miklós, quartélymester: Szillessy Márton, tizedesek: Bory Gábor és Mérey László. Azonkívül fel vannak még jegyezve: Pereszlényi Imre, Lauro István, Buzássy Ferencz, Hacsay Márton, Emödy Gáspár, Keőszeghy Mihály, Bartoss István.

Ö Felségének hűségre intő leirata következtében határoztatik, hogy ha a szükség úgy hozná magával, nagyobb felkelő sereg is kirendeltetik a két tábornok oldala mellé, melynek tisztjei július 20-ki gyűlésben meg is választattak.

Főkapitány: Szokolóczy Skarbala András alispán. Szakolczai járás vezére: Recciczky Gáspár. Alvezér Keéry István. Zászlótartó: Sztupavszky Miklós. Vágújhelyi járás vezére: Orbán Pál, alvezére: Rudnay István, zászlótartó: Sándor Béla. — Nyitrai járás vezére: Tolvaj Gábor, alvezére: Dávid György, zászlótartó: Gellér János. — Bodoki járás vezére: Berényi György, alvezére Beniczky Ferencz, zászlótartó Battyányi Ferencz. — Bajmóczy járás vezére: Bossányi Ádám ö., alvezére Bossányi Ádám ifj., zászlótartó Szerdahelyi János ifj. Az alispánnál, mint főparancsnoknál, lesz a nagy zászló. Ezen zászlóalj alkapitányának megválasztatik: Rudnay Ádám; zászlótartónak: Raymannus Mátyás. Ezen zászló alatt lesznek a megye főpapjai és főurai.

Október 10-én a nyitrai várban tartatott tisztujtáskor az alispán közkérelemre megtartja hivatalát; a többi tisztviselők s a főbírák választásában némi változás; nyitrai: Szölkő István, bajmóczy: Huszár János.

1698 és 1699.

Tisztviselők ugyanazok.

1700.

Jan. 4-én a nyitrai várban tartott tisztujtáskor alispán: Szokolóczy Skarbala András közkérelemre, ekkor már a királyi tábla protonotariussa.

Helyettes: Sándor Béla. Jegyzők: Trencsényi István és Jankovits Ferenc. Főbírák, nyitrai: Bossányi Lőrincz, bodoki: Benitzky Ferencz, vágújhelyi: Földessy István, bajmóczi: Zsámbokrétthy György, szakolczai: Tarnóczy Imre.

1701—1702—1703.

A jegyzőkönyvnek az 1701. és 1702. éveket illető lapjai rövid kivonatban csak királyi rescriptumokat tartalmazók. Szkarbala András még mindig mint alispán fordul elő.

1703. május 14-én Galgócson — kinek elnöklete alatt nincs kitéve, — tartott gyűlésben felolvastattak Rákóczy Ferencznek 21 pontból álló hadi szabályai.

Dec. 11-én Kovareczon a Vágon inneni járások rendi tartanak gyűlést; ebben Bercsényi Miklós irata olvastatik fel, melyben Kis-Bíróczy Rajmannus Mátyást Nyitra megye felkelő seregkapitányának kinevezi, és megparancsolja, hogy a nyitrai vár blokirozását azonnal kezdje meg.

1704.

Mártius 4-én Semphén Sándor Béla helyettes alispán üdvözli a megyét. Piber László püspök elnöklete alatt tartott gyűlésben felolvastatnak Bercsényinek a felkelést illető további rendeletei.

Főbírák: Kőszeghy István; bajmóczi: Bartakovits Imre.

Jun. 6-án Csejthén tartott gyűlésben Pázsiti Bossányi Gábor Bercsényi titoknoka elnököl s előadja ő excellentiája nevében, hogy az alispánok távolléte miatt, nehogy a közügyek megakadást szenvedjenek, egy alispánt, ki egyszersmind főjegyző is lenne, választanának. Mire Bossányi Gábor választatik ilyenmü ideiglenes alispánnak, segédül adatván neki Borboszlai László. Főbírónak rendeltetik: Mednyánszky András.

Jul. 5. Kis-Béliczen Rajmannus Mátyás elnöklete alatt tartatik gyűlés a felkelés kiállítása körül. Betegségük vagy aggkoruk miatt felmentetnek a személyes részvételtől: Bossányi Gábor, Ghyczy György, Ujfalussy Mátyás, Gosztonyi András, Majthényi János, Bartakovits András, Bossányi Miklós, Turcsányi Ádám.

Szakolczai főbíró volt: Szedniczky János, vágújhelyi Miksits János. Szakolczai és vágújhelyi felkelő sereg kapitánya: Bossányi János. Hajdúk ezredese: b. Révay Imre. Kapitánya Szálé András. — Megyei főhadi főbiztos: Novotha Mihály.

Sept. 1-én Sárfőn Sándor Béla alispán elnöklete alatt tartatik ülés. Jegyző volt: Trencsényi János.

1705.

Jan. 19-én Nagy-Tapolcsányban Labsánszky János ő herczegsége meghatalmazottjának elnöklete alatt tartatik tisztujítás. Megválasztottak: alispánnak: Sándor Béla. Helyettes Raimannus Mátyás. Főjegyző: Trenchényi János. Aljegyző: Bartakovits Márton. Főbirák, nyitrai: Matyasovszky Ferencz, bodoki: Ordódy Ádám, bajmóczi: Bartakovits Imre, vágujhelyi: Kőszeghy István, szakolczai: Mednyánszky András.

Hadi biztosok: Thuróczy Ferencz, Ghyczy Gábor, Bacskády Miklós, Petkó Miklós, Balon János.

Rákóczy ezen időben seregével Moesonokon volt.

August 6-án Radosnyán tartott gyűlésben Rákóczy parancsára egy gyalog ezred szerveztetik, melynek főkapitánya: Bossányi János; alkaptány: Gellér Imre; őrmester: Blaskovits István. — Fővezéreknak ezen 10 századból álló ezredbe: Trenchényi István, Pestvármegyei István, Raimannus Mátyás, Ordódy Miklós, Korossy Gábor. Ezen utóbbiakat Bercsényi nevezte ki a megye jóváhagyásával.

A megye pecsétje Skarbala volt alispán által Lipótvárban hagyatván, egy újnak készíttetésével megbizatik Bartakovits Márton aljegyző.

A sereg élelmezéséről rendelkeznek. Lipótvár ostromoltatik.

1706.

A gyűlések többnyire Radosnyán tartatnak; a sereg élelmezése képezi majdan kiválólág a tanácskozások tárgyát.

Junius 7-én Egerszeghen tartott gyűlésben felolvastatik Bercsényi rendelete, melynél fogva Bossányi János ezredes vezénylete alatt létezett lovassereg Ocskay László dandárparancsnoknak alárendeltetik.

Helyettes alispán volt: Szélléssy Ferencz.

Rákóczyval fegyverszünet van kötve május 15-től.

Junius 8-án Ocskay László szemlét tart az átvett lovassereg felett Egerszeghen.

Oktober 4-én Krakovánban tartott gyűlésben felolvastatik gróf Forgách Simon rendelete, melyben parancsolja, hogy a vágontúli nemes-ség harcra keljen, a falukból pedig 500 puskás állíttassék ki.

Elszállásoltatik télre a megyébe gróf Forgách Simon, gróf Eszterházy Antal, Bottyán és Ocskay László tábornokok vezénylete alatt létezett katonaság.

1707—1708.

hiányoznak.

1709.

Aug. 24. Pozsonyban gróf Erdődy György országbíró házában gróf Erdődy László nyitrai püspök és főispán elnöklete alatt tartott megyei gyűlésben előfordulnak mint alispánok: báró Skarbala András és Sándor Béla.

Tanácskoztak és fölirtak Haiszter és gróf Pálffy János tábornagyokhoz a katonai visszaélések megszüntetéséről. Tiltakoztak az ellen, hogy Konde György vezénylete alatt létező megyei katonaság felett Beneken császári biztos szemlét tartott.

Felolvastatik továbbá I. József császár rendelete, melyben minden, a mi a forradalom alatt bárminemű tekintetben és ürügy alatt rendeltetett, életbeléptetett, megsemmisített, és minden a forradalom előtti helyzetbe visszaállítandónak rendeltetik.

Felolvastatott gróf Haiszter tábornagy rendelete. — Mandatum Intimatorium — mely által az egyházi rend előbbi állapotába visszahe-lyezendő.

1710.

Felolvastatik — de hol, a gyűlés napja és helye nincs kitéve — I. József császár rendelete, melyben megtiltatik a megyei katonaság fön-tartása és általános fegyverelkobozás rendeltetik. (Rendelet. 1710. febr. 27-ről.)

A dühöngő pestis és egyéb ragályos betegségek elleni intézkedések életbeléptetése rendeltetik. Uralkodott a pestis 30 helységben, melyek el-zárattak. Valának pedig ezek: Nyitra, Darázs, Gerencsér, Emőke, Czettény, Czabaj, Salghó, Ürmény, Negyed, Farkasd, Soók, Sopornya, Sempthe, Köpösd, Királyi, Udvarnok, Saágh, Uj-vár, Felső-Récsény, Alsó-Récsény, Szelőcze, Motsonok, Tornócz. Ezen helységek azonkívül többnyire le voltak égve, marhától megfosztva. A 30-ig hiányzók nincsenek feljegyezve.

1711.

Ápril 29-én Csejthén gróf Erdődy László nyitrai püspök és főispán elnöklete alatt tartott gyűlésben

Felolvastatnak Eleonora Magdalena Theresia, VI. Károly anyja és országainak ideiglenes kormányozónéja és Magyarország közt kötött békének feltételei. Alispánok voltak: báró Skarbala András és Sándor Béla.

1712.

Alispánok ugyanazok. Főjegyző: Bossányi Gábor; aljegyző: Tarnóczy Imre. Főbírák, nyitrai: Matyasovszki Ferencz, bajmóczi: Huszár

János: bodoki: Mérey Gáspár; vágújhelyi: Nemsova György; hegyentúli (szakolczai) Czingel Gáspár.

Ápril 3-ára Pozsonyba kitűzött országgyűlésre követek: báró Skarbala András és Bossányi Gábor.

Nov. 7-én a nyitrai várban ismét tisztujítás tartatik. — Skarbala András meghalt. Alispán: Sándor Béla. Helyettes: Matyasovszky Ferencz. Főjegyző: Bossányi Gábor. Aljegyző: Lehotay András. — Főbírák: nyitrai: Rudnyánszky Zsigmond; bodoki: Jeszenszky Miklós; bajmóczi: Balogh Nándor; vágújhelyi: Nemsova György; szakolczai: Tarnóczy Imre. — Főügyész: Bartakovics Márton.

Országgyűlési követnek Skarbala helyébe: Slavniczai báró Sándor Béla alispán (Liber baro in Lakácsi).

A gyűlések nagyjából Galgóczon (Uj-Galgóczon) a csejthei kastélyban tartatnak.

1713.

Tisztviselők ugyanazok.

1714.

A pestis miatt félbeszakadt országgyűlésre september 8-án Pozsonyban újra megnyitandóra az előbbi követek küldetnek.

Élelmi szerek árszabályzása.

1 font marhahús . . .	4 denár.	1 kacsza	10 denár.
1 adag kenyér . . .	3 „	1 csibe	4 „
1 adag zab	6 1/2 „	1 itcze olvasztott vaj	20 „
1 adag széna . . .	3 „	1 itcze fris vaj . . .	10 „
1 itcze ó bor . . .	12 „	1 font szalonna . .	12 „
1 itcze uj bor . . .	4 „	1 malacz	12 „
1 itcze sör	3 „	1 pulykakakas . . .	75 „
1 itcze pálinka . . .	12 „	1 pulykatyúk . . .	50 „
1 tyúk	8 „	1 bárány	40 „
1 lúd	15 „	1 borju	125 „

1715.

Trencsin megyében dühöngő pestis ellen katonai őrvonal állittatik a megye határszéleire.

1716.

Fölvétetnek a nyitramegyei főurak ajánlatára a megyei birtokosok sorába: Belezna János és Grasalkovich Antal.

1717.

Január 15-én a nyitrai várban a főispán elnöklete alatt tartott tisztujításkor az egész volt tisztviselőség újra megválasztatik kis változással. Bodoki főbíró: Visky Mátyás; szakolczai: Lászlóffy Pál.

1718.

Hutmayer János, mint Babindál helységet tetteleg bíró, a megyei birtokosok sorába fölvetetik.

Porták rectificatiója, katonák elszállásolása képezik többnyire a tanácskozások tárgyait.

1719.

A katona-élelmezési s elszállásolási ügyek rendbehozatván, az eddigi megyei főbiztos Hancsok László hivatalától fölmentetett. — A gyűlések többnyire Galgócson tartatnak. — Nyitra még mindig erőd volt.

1720—1723.

A tisztviselők mindég a voltak. Gyűlések Galgócson tartatnak. A katonai ügyek még mindég a tanácskozások főtárgyát képezik.

1723. jun. 2-án Galgócson tartott gyűlésben megholt Matyasovszky Ferencz helyébe helyettes alispánnak megválasztatik Vajaj István, a püspöki uradalom kormányzója.

Felolvastatik a magyar kancellária rendelete, melynél fogva a Szakolcza-járási ágostai vallásu lelkészek szigoruan eltiltatnak Morvaországban megkísértett vallási csábitgatásoktól és isteni-tisztelettartásoktól.

Országgyűlési követek: Bossányi Gábor és Vajaj István.

1724.

Deseő László ellen, ki Gosztunyi Ádámot párbajban meglötte, vizsgálat rendeltetik. — Katonai tiszti házak építése rendeltetik.

1725—1726.

Minthogy gróf Erdődy Ádám, nyitrai püspök, a nyitrai várban a megyei tisztviselők s ülések számára épített helyiségeket még be nem fejezte; tehát a tisztújítási gyűlés 1726. február 27-kére Galgócra tüzetik ki. — A felvett szokás, hogy egy alispán váginnen, a másik vágontúli részből választassék, megtartatik, és megválasztatnak: első alispánnak: Thurócz-Szentpéteri Dávid György; második alispánnak: Nemsovay György; főjegyzőnek: Bartakovics Márton; főügyésznek: Mudics György. — Főbírák: nyitrai: Szörényi Ferencz; vágúj helyi: Sándor Pál; szakolczai: Marsinay Ferencz; bajmóczi: Balogh Sándor; bodoki: Demkovics Ferencz.

A táblabírákat a főispán nevezte ki. A főispán egyszersmind a megyei hivataloskodási rendet illető szabályokat adja elő, melyek elfogadtatnak; megszabatik ebben a hajdúk száma is.

Gróf Czobor Márk jószáginak összeírása és zár alá vétele elrendeltetik.

A gyűlések mindég Galgócson tartatnak.

1727.

A régi kinzóház — domus torturalis — mely alsó városban volt, Szörényi Ferencz főbíró indítványára, mint dülőfélben létező, leromboltatik, s egy újnak építése a felső város kapuja felett elrendeltetik.

Az érsekujvári erősség le volt már egészen rombolva — solo aequatum — és csak egy tiszt marad még ott őrségül 40 katonával.

A megyeház építését illetőleg, mely akkor az 1723. országgyűlés törvénye következtében mindenütt építtetni rendeltetett, felelnek a KK. és RR. a helytartótanácsnak, hogy olyant örök emlékezetül épít a nyitrai várban ő excellentiája a főispán.

1728.

Gróf Erdődy püspök és főispán a megyének a várban egy egész emeletet ad át használatra.

Országgyűlési követek Pozsonyban: Dávid György alispán és Bartakovics Márton.

1729.

Országgyűlési követeknek utasítása: hogy a nemesek megadóztatása, mint törvénytelen ellen, szót emeljenek.

Gróf Károlyi Sándor gyarmatosítja megyeri uradalmát, és jelentést tesz a megyének azon kérelemmel, hogy ezen gyarmatok egy ideig az adótól felmentessenek.

1730.

Jan. 16-án a nyitrai várban tartott tisztujítás alkalmával megválasztottak: első alispán: Nemsoy György azon különös érdemeinél fogva, hogy a megyét 30 éven túl dicsőségesen szolgálja, Dávid György első alispán követsége betegeskedése alatt, és halála óta a hivatalt maga vezette nagy lelkesedéssel és közakarattal. Másod alispán: Krstyenei Hunyady István. Főjegyző: Bartakovics Márton. Főügyész: Mudits György. — Főbírák nyitrai: Szörényi Ferencz; bajmóczi: Balogh Sándor; bodoki: Dávid János; vágújhelyi: Csapody Ferencz; szakolczai: Marsinay Ferencz.

Julius 30-án Galgócson tartott gyűlésben Nemsoy alispán indítványára először hitelesíttetik a jegyzőkönyv, és ezen intézkedés jövőre is megtartatni rendeltetik.

1731—1733.

1733. nov. 9-én a nyitrai várban gróf Erdődy Ádám László püspök és főispán elnöklete alatt tartott tisztujításkor megválasztottak: első alispán: Nemsoy György. Másod alispán: Krstyenei Hunyady István. Fő-

jegyzők: Bartakovits Márton és Szörényi András. Főügyészek: Bacs-kádý Ferencz és Palásthy József. Főbirák a voltak.

Indítványba hozatik, hogy megyei orvos is fogadtassék 300 ft. évi fizetéssel azon feltétel alatt, hogy római katolikus legyen.

1734.

Jan. 6-án Szomolányi várában kelt levelében kinevezi gróf Erdődy püspök és főispán megyei főorvosnak Dr. Krommer Jánost.

1735.

Tisztujtást kivéve, minden gyűlések Galgócson tartatnak még folytonosan.

A telek-összeírások már több év óta folytattatnak, és termékenyséjük szerint is osztályoztatnak.

1736—1737.

1737. július 26-án nyitrai várban tartott gyűlésben felolvastatik Ő Felségének mandatum, mely által gróf Erdődy Ádám László nyitrai püspök halálával utódául gróf Harrach Ernő nyitrai püspök neveztetik főispánnak; de ezen püspök a gyűlésben jelen nem volt, és gróf Erdődy György királyi biztos és bevezető — Regius Installator — gróf Harrach Ferdinándot a püspök képviselőjét bevezeti a főispáni méltóságba.

Oct. 27-én megtartandó tisztujtás ügyében irnak gróf Harrach Ferdinándhoz Bécsbe, de ez azt megtartani vonakodik, és oda utalja a KK. és RRet, hogy a püspöknek Rómából visszajöttéig várakozzanak.

1738.

Gróf Harrach Ferdinand márt. 8-áról leiratával hivataláról lemondott. Hunyady István másod alispán helyébe Bossányi Józsefet, és Csapody vágujhelyi főbiró helyébe Csery Sándort helyettesít.

Junius 23-ki gyűlésben felolvastatik gróf Harrach Nándor főispáni helyettes levele, melyben megholt Bartakovits Márton helyébe Bacs-kádý Józsefet helyettesít főjegyzőnek.

A megyében nagy számmal barangoló rablók ellen intézkednek.

Helytartótanácsi intézmény következtében a megyei rabok Nyitráról Galgócra mint biztosabb helyre áttételnek.

Felolvastatik Ő Felségének decretuma, mely szerint Törökországba kimenekült Rákóczy József — criminis perduellionis — bűnösnek nyilvánítottatik.

Sept. 13-ki gyűlésben fölolvastatik a nm. helytartó-tanács intézménye, melyben értésére adatik a megyének, hogy a tiszáninnen és túli megyékben és Pest és Bács megyékben az uralkodó pestis miatt a vásárok betiltattak;

meghagyatik ennél fogva a megyének, hogy ezen megyékkeli akárminemű közlekedést föllállított biztosok és őrségek és minden kitelhető óvó intézkedések által gátolni igyekezzenek.

Rajnoha György híres rabló és czinkosai ügyében szigorú vizsgálatok intéztetnek.

1739.

Május 23-án Nagy-Bossányban tartott gyűlésből Nyitrának, Galgócznak, és Lipótvárnak, mint pestistől meglepett helységeeknek, elzárása megrendeltetik, és őrségek állíttatnak fel.

Az elzárt helységek élelmezésében következő eljárás szabatik meg. Minden tápszer, ha a helység közelében létező pázsitra fog lerakatni, honnét e cikkek az illető által a helységekbe fognak vitetni. A kész pénzen vevők a pénzt egy ott levő, eczettel tölt edénybe fogják betenni, csak ily ovatossággal elfogadható lesz a pénz. A szegények össze fognak iratni, ezeknek élelmi szerek ingyen fognak kiszolgáltatni. A legeltetés Nyitrán, a davarcsányi praediumot kivéve, mindenütt szabad. Felírtak továbbá a nm. helytartó-tanácsához, hogy orvosokat küldeni kegyeskedjék.

Őrségek állíttatnak fel egészséges pontokon és felügyelő bizottságok. Nevezetesen: Negyeden, Sellyén, Sziládon, Felső-Alsó-Zelén, Beregszeghen a dudvági hídnál, Vörösváron, Madunitzon, Drahóczon, Krakovánban, Szentkeresztben, Mosóczon, Patvaróczon, Vágujhelyen, Bajnán, Kis- és Nagy-Dovoránban, Ürminczen, Chraborban, és hajmóczi járásban Nyitra-Zerdahelytől fel a Nyitra folyó mentében. A barsmegyei hegyátjáratok levágott fákkal elrekesztetni rendeltettek.

A biztosok megeskettettek, és következő utasítással láttattak el: Ügyelni fognak, hogy a vágontuli részekből senki át ne keljen; a hidakat, kompokat leszedetik, a csolnakoni átkelést nem engedik meg; mi végből a Vág partján lovas örök éjjelnappal fel s alá fognak járni. Ezen szabályt átszegők vesztetgzárnak kijelelendő helyeken 42 napig fognak orvosi észlelet alatt letartóztatni, mely idő multával csak is az illető orvos által kiadandó egészségi bizonyítvány mellett szabadon bocsáthatók. Ily áthágók névjegyzéke időszakonként fog beküldetni gróf Balassa Pál főbiztos urnak. A főtebb említett vonalak felett fekvő vidékekről átkelni kívánók utilevél mellett átbo csáthatók a vágoninnyi részekre; de ha visszamennek, utileveleikbe beirandó, hogy semmi vészes helyen át nem mentek. Ezen szabályok megszegői ellen szigorú büntetés szabatik; a lovas örökre pedig megvesztegetés esetében pro re nata halálbüntetés is.

A jelentésben, melyet ezen gyűlésből Ő Felségéhez felírtak, felhozatik,

hogy Galgócson naponként 15—20 ember hal meg pestisben, és hogy az már Szent Péterre és ehez közel fekvő sörházba is átment.

Vesztegzári helyiségekül kitűzetnek: Luka és Sempthe.

1740.

Jan. 26-án Verbón tartott gyűlésben határoztatik: hogy Nyitra város, hol a pestis már több nap óta megszűnt, szabályszerű tisztítás és 42 napi vesztegidő után szabad közlekedésnek megnyitandó.

Jun. 25-én Nyitrán tartott gyűlésben fölolvastatik Ő Fölségének decretuma, melyben gróf Balassa Pál tisztujtástartási hivatallal — munere restaurationis — megbízatik.

Gróf Balassa a tisztujtás megtartását július 18-ára tűzi ki.

Július 19-én gróf Balassa Pál, mint királyi biztos, elnöklete alatt tartatik a tisztujtás Nyitrán a várbán.

Nemsoyay György alispán többszöri általános kérelemre agg kora miatt a hivatalt elfogadni nem akarja. — Szolgált a megyét 42 évig.

Választatnak: alispánok: Bossányi József, Majthényi Bálint. Főjegyzők: Bacsikády József, Bossányi József ifj. Főügyész: Bacsikády Ferencz. Főbírák: nyitrai: Rudnyánszky Sándor; bajmóczi: Csuty György; bodoki: Dávid János; vágújhelyi: Csery Sándor; szakolczai: Demkovits István.

Gróf Balassa elfogadott indítványára, minthogy a főbírák igen el vannak foglalva, *először választatnak albírák is*, s egy választmányra bízatik hivataloskodási körük meghatározása.

Sept. 13-ki gyűlésben felolvastatnak helytartó-tanácsi intézmények, melyekből megérthető, hogy ekkor még alföldön dühöngött a pestis, jelesen: Vácson, Szegeden, Budán és Pesten másodszor tört ki.

1741.

Martius 6-i Vágújhelyen tartott gyűlésben felolvastatik Ő Felsége decretuma, melyben *gróf Eszterházy Imre nyitrai püspöknek és főispánnak* kineveztetik. *Gróf Eszterházy Ferencz borsodi főispán és főlovászmester* volt a hivatalba iktató királyi biztos, ki is még azon gyűlésben beiktatja a főispánt hivatalába.

Oktober 30-ki gyűlésben megválasztatnak és kineveztetnek a megrendelő felkelő sereg tisztjei.

L o v a s s e r e g.

Főkapitány: Majthényi Bálint. Alezredes (Vice-Colonellus) Heppe György. Őrnagy: Ocskay Mihály.

Főkapitány századában: százados: Tankó Mihály. Hadnagy: Gellért Gáspár. Zászlótartó: Dióssy János.

Alezredes századában: százados: Tarnóczy László. Hadnagy: Detrich János. Zászlótartó: Ujváry Mihály.

Örnagy századában: százados: Turtsányi János. Hadnagy: Simonyi Imre. Zászlótartó: Nedeczky Antal.

Bossányi Károly századában: százados: Tanka Miklós. Hadnagy: Kálmán Ferencz. Zászlótartó: Mérey Mihály.

Gyalogsereg:

Kapitányok: Ocskay István, Imrek Zsigmond, Szalóky Sándor, Blaskovits Mihály, Mierka Mihály, Bossányi György, Justh Antal.

Hadnagyok: Szélesy István, Szörényi József, Virágh Mihály, Petrik József, Hancsok Antal, Nagy Pál, Szálé János, Divéky Miklós, Pesthy Ferencz.

Zászlótartók: Letovenecz Ágoston, Csech Pál, Esztó László, Dióssy László, Császár Mihály, Mérey György, Bobrovniczky József, Ballon Gábor.

Nov. 27-ki gyűlésben felolvastatik Ő Felségének nov. 2-kai mandatumma, melyben a megyében alakított felkelő sereg — cohors insurgens — ezredesévé gróf Forgách Ignác kineveztetik.

Minthogy pedig az előbbi gyűlésben megválasztott és kinevezett tisztek egy része leköszönt, némelyek pedig más körülményeknél fogva nem alkalmazhatók, ennél fogva ezen alkalommal újra megerősíttetnek és illetőleg kineveztetnek (Confirmantur et respective denominantur):

Főkapitány: Majthényi Bálint.

Alkapitány: Ocskay Mihály.

Századosok: Bossányi Károly, Tanka Miklós.

Hadnagyok: Gellért Gáspár, Dióssy János, Simonyi Imre, Tarnóczy László.

Zászlótartók: Ghyczy Gáspár, Nedeczky András ifj.

Gyalogseregnél.

Kapitányok: báró Újfalussy Károly, Barthodeiszky A., Bossányi György, Donek, Szélesy István, Deső Ferencz, Szalóky Sándor.

Hadnagyok: Pilmayer, Gosztonyi András, Szálé János, Redlinger, Barinyay Ignác, Bánóczy, Hancsok, ha el nem fogadná, Kamocsay, Virágh Mihály, Nagy Pál.

Zászlótartók: Szörényi József, Petrik József, Mérey György, Dióssy László, Györfy István, Letovenecz András, Császár Mihály.

Kiállíttatott továbbá 500 fegyveres hajdú.

Országgyűlési követek: Bossányi József alispán és Hunyady István.

1742.

Jan. 5-ki Uj-Galgócson tartott gyűlésben felolvastatik Ő Felségének mandatum, melyben megrendeltetik, hogy az egész felkelősereg Morvaországba indíttassék 14 nap alatt.

Jan. 12-én a galgóczyi templomban főispán püspök által a zászlók ünnepélyesen megszenteltetnek.

Martius 19-én nyitrai várban tartott gyűlésben előadja a főispán, hogy a porosz sereg már megyénkbe is betört; felírnak Ő Felségéhez, hogy rendes katonaságot és szükséges hadi eszközöket küldeni kegyeskednék.

Általában mint mult, ugy ezen évben is a háború és ehhez szükségelt mindennemű követelések, segélyezések képezik a tanácskozás tárgyát. A megye nevezetes áldozatokat tesz a haza és a monarchia védelmére; hadcsapatokat állit ki, pénzzel és természetmennyekkel adakozik.

Sept. 24-én a nyitrai várban tartott gyűlésben felolvastatik Ő Felségének két leirata, melyben a nemzeti hadseregnek, mely hősiségének annyi jeleit adá, további fentartása szorgalmaztatik; nagy lelkesedéssel igéri a megye ezen katonaságnak még egy évig föntartását, azon feltétel alatt, hogy a visszatérni kívánók szabadon haza bocsáttassanak.

December 20-án a nyitrai várban tartott gyűlésben visszatér egy év multával a felkelő sereg. Majthényi Bálint főkapitány és alispán mind is a többi tisztek ünnepélyesen üdvözlötnek a gyűlésben.

Felolvastatik egy helytartótanácsi intézmény, mely által tudtul adatik, hogy Ő Felségének tudomására jutott, miszerint némely királyok és herczegek Magyarhonban könnyű lovasokat fogadni és czéljaikra felhasználni készűlnek; ennélfogva megtiltatik, hogy ilyen külföldi katonai szolgálatokat senki elfogadni, vagy azokra embereket fogadni Ő Felségének világos helybenhagyása nélkül ne merészkedjék.

Közhírré tétetik a nm. helytartótanács intézménye, mely szerint a földmivelő szolgák fogadása új évtől megszabatik, egyszersmind minden mérlegekhezi alkalmaztatása elrendeltetik.

1743.

October 1-én Galgócson tartott gyűlésben gróf Károlyi Ferencz apjának Sándornak sept. 8-án történt halálát jelenti a megyének; fájdalom- és részvétnyilatkozat küldése határoztatik.

1744.

Sept. 15. gyűlésben egy választmány neveztetik ki, mely a felkelő sereg tagjait járásonkint összeírja. — A jegyzőkönyvben meg van ezen felkelő sereg névjegyzéke.

Sept. 30-án Galgócson tartott gyűlésben megválasztatnak a felkelő sereg tisztjei.

Báró Vajaj István előadja, hogy Majthényi Bálint, másod alispán úr megbizta őt, hogy nevében jelentse a gyűlésnek, miszerint ő a megyének úgy is tudomására lévő gyöngélkedő egészségi állapota miatt a főkapitányságot el nem fogadhatja; mire megválasztatik főkapitánynak: gróf Nyáry József; alezredesnek: Ocskay Mihály, de ez kinyilatkoztatja, hogy ezen tisztségre alkalmasabbnak tartja a rendes katonaságnál szolgált báró Révay Károlyt, és ő őrnagyi tiszttel beelégszik; megválasztatik ennél fogva őrnagynak.

Kapitányok Gellért Gáspár és Tanka Miklós helyébe: Uzsovits Moizes és Zimándly Ádám.

Gyalogseregnél Ujváry Mihály helyébe kapitánynak: Fabritzius Rudolf, egy hiányzó zászlótartó helyébe: Beznák Gáspár.

1745.

Január 4-ki Galgócson tartott gyűlésben gróf Eszterházy József országbirónak és a felkelő sereg tábornagyanak levele felolvastatik, melyben tudatja, hogy a megyei felkelő sereg országon kívül fog kiindittatni; hogy a seregtől hazatértek, és több otthon maradt insurgensek a sereghez kiküldessenek.

A megyei tisztviselőség ez évben következő egyénekből állott: Első alispán: Bossányi József. Másod alispán: Majthényi Bálint. Főjegyző: Bacsikády József. Főügyész: Bacsikády Ferencz. — Főbirák nyitrai: Dezső Bálint; szakolczai: Demkovits István; bajmóczi: Csúty György; bodoki: Dávid János; vágújhelyi: Csery Sándor.

Sept. 15-én Galgócson tartott gyűlésben felelnek a helytartó-tanácsnak, hogy a megyei felkelő seregnek Szileziában tovább visszatartóztatásába bele nem egyezhetnek.

1746.

Május 25-én a nyitrai várban a főispán elnöklete alatt tartott tisztujtáskor megválasztattak: első alispán: Bossányi Imre. Másod alispán: Csery Sándor. Főjegyző: Bacsikády József, (mint mindenkor, úgy ekkor is a főispán által kineveztetett.) — Főügyész: Bacsikády Ferencz, (a főispán által megerősített hivatalában). — Főbirák: nyitrai: Dezső Bálint; vágújhelyi: Földessy Mihály; szakolczai: Demkovics István; bajmóczi: Csúty György; bodoki: Dávid János.

Beznák Gáspár porosz fogságbóli kiszabadítása iránt felírás a nádorhoz.

1747.

1746. aug. 8. Galgócson tartott gyűlésben a nm. helytartótanács rendelete

Nyitra megye helyírása I. köt. 3. füz.

felolvasztatik, melyben a felkelő sereg számára kiosztott fegyvernek Lipót-várba beküldése rendeltetik.

1747.

Jan. 7-én Galgócson tartott gyűlésben felolvasztatik a helytartótanácsnak 1746. év október 12-én kelt rendelete, mely által a kolduló szerzeteseknek a koldulás (quaesta) megtiltatik.

Az uralgó marhavész ellen szigorú rendőrségi szabályok életbeléptetése rendeltetik.

Sept. 19-kén a nyitrai várban tartott gyűlésből a kancellár szolítására 1000 aranyat küldenek Bécsbe a m. udvari kancelláriai épület megszerzésére.

Főorvos Dr. Steiner Arnold és egy más orvos Dr. Gottmann János a szentjános-elefánthi zárda gyógytárának megvizsgálására kiküldetnek. A főorvos 40 frt, a másik 80 frtnyi napidíjjal.

Nov. 9-én Galgócson tartott gyűlésnek jegyzőkönyvében dohanyzók összeírásáról is előfordul rövid jelentés; bajmóczi járásban összeíratott 396, bodokiban 841, a többi járásokról nincs említés.

1748.

Ápril 18-án Galgócson tartott gyűlésben felolvasztatik a főispán levele, melyben B a c s k á d y József főjegyzőnek protonotariussá lett előmozdítása által megürült főjegyzői hivatalra B a c s k á d y Ferenczet főügyészt, főügyésznek pedig D e s e ő Józsefet kinevezi és B a c s k á d y Józsefnek 10 évi hű szolgálataért a megye házi pénztárából a KK. és RR. belegegyezésével, elismerésül 100 körmóczi aranyt kifizettetni rendeli.

Hús árszabályozása: 1 font legjobb marhahús 6 denár, csekélyebb minőségű 5 d., borjuhús 6 1/2 d., ürühús 6 d., disznóhús 6 1/2 d.

1749.

Május 14-én Uj-Galgócson tartott gyűlésben a főispán megholt D e s e ő Bálint nyitrai főbíró helyébe Dióssy Ádámot nevez ki.

1750.

Ápril 8-án a nyitrai várban tartott tisztujtáskor megválasztottak:

Első alispán: B o s s á n y i Imre. Második alispán: C s e r y Sándor. Főjegyző: B a c s k á d y Ferencz (kinev.). Főügyész: Deseő József. — Főbírák: nyitrai: Dióssy Ádám; vágújhelyi: Ugróczy István; szakolczai: Demkovics István; bajmóczi: Csuty István; bodoki: Almássy Károly.

1751. év ápril 18-ára Pozsonyba kitűzött országgyűlésre követekül: B o s s á n y i Imre első alispán és B a c s k á d y Ferencz főjegyző.

1754.

Ápril 29-én nyitrai várban tartott tisztujtáskor megválasztottak:

Első alispán: Bossányi Imre. Második alispán: Csery Sándor. Főjegyző: Bacskády Ferencz (kinev.). Főügyész: Selmeczy Ferencz. — Főbírák: nyitrai: Dióssy Ádám; bodoki: Almássy Károly; bajmóczi: Csuty György; vágújhelyi: Spál János ifj.; szakolczai: Marsinay Ferencz.

1758.

Január 26-án Nyitrán, felső-városban tartott gyűlésben felolvastatik a nm. helytartótanács intézménye, melynél fogva a megye a tessini hercezségből Trencsénmegyébe beütött ellenséges tömeg ellen 1000 gyalogfegyverest segítségül küld.

Május 29-én tartott gyűlésben gróf Batthiányi Lajos nádor levele következtében a porosz had honunk határait fenyegető csapatai ellen 1000 gyalogosokon kívül még 50 lovas és 60 hajdu küldetik, s a hegyátjáratok is fegyveresekkel elláttatni rendeztetnek.

Oktober 23-ki gyűlésben a porosz háború költségei fedezésére 3 évre 6% kamatra 60000 ftot kölcsönöz a megye, mely a béke beállásával az adóalapból lesz kifizetendő; a főispán gróf Eszterházy és gróf Berényi Ferencz azonkívül e célra mindenki 1000 aranyat ajándékoz. Kölcsönzött pedig a megye ezen összegre: holicsei és sassini uradalom pénztárából 20,000 ftot, a főispántól 10,000 ftot, a nagyszombati jezsuitáktól 16,000 ft., Motesiczky Istvántól 10,000 ft., a kegyesrendűektől 2000 ft., Uzsovits Sándortól 2000 ftot.

1759.

Oktober 29-én gróf Eszterházy püspök ur elnöklete alatt tartott tisztujtáskor megválasztattak: Első alispán: Bossányi Imre. Második alispán: Bacskády Ferencz. Főjegyző: Selmeczy Ferencz. Főügyész: Kubinszky Ferencz. Főbírák: nyitrai: Dióssy Ádám; vágújhelyi: Spál János; bodoki: Bartakovics Gábor; bajmóczi: Huszár Ignác; szakolczai: Tomka János.

1760.

Mártius 26-iki gyűlésben felolvastatik a kancellár levele a magyar testőrsereg alakítása ügyében; az ügynek tárgyalását közelebbi gyűlésre halasztják.

Ápril 22-ki gyűlésben a magyar testőrsereg alakítására évenként 6000 ftal járulni fognak, s ezen testőrseregbe felvételre ajánlják: báró Szopek Károlyt, Csery Antalt, Zerdahelyi Zsigmondot, Kosztolányi Lőrinczet, Baranyay Istvánt, Dióssy Gábort, Mérey Jánost, Bory Lászlót és Sány Jánost. Később báró Horeczky Flórist és Deseő Jánost.

1762.

Május 11-én tartott gyűlésben gróf Battyányi Lajos nádor 10 millió kölcsönt az országtól követelő leirata felett tanácskoznak, és ahhozi járulást meg nem szavazzák.

Az uralgó marhavésről jelentést tesznek a helytartótanácsnak.

1763.

Ápril 12-iki gyűlésben gróf Eszterházy Imre püspök és főispán Gusztinyi Jánost segédpüspököt bevezeti a főispáni hivatalba, ŐFelsége ezt rendelő resolúciója következtében, melyben gróf Eszterháznak előrehaladt kora miatt mindkét méltóságában segédül rendeltetik: Gusztinyi János tergiopolitai czimzetes püspök, ki is esküjét letevén, a főispánt s a KK. és RR. magyar szónoklattal üdvözlötte, melynek záradéka tanuságos:

„Ezeket megfontolván én a Tettes Nemes Vármegyétől egyet kérek, és viszont a Nemes Vármegyének egyet ígérek. Igérem, hogy valamely csekély ajándéka van bennem az Istennek, azt a Tettes Vármegye szolgáltyára gazdagnak, szegénynek, özvegynek és árvának segedelmére föláldozom; minden Rendnek illendő tiszteletét megadom, tanácsát meghallom, törvényes voksát senkinek meg nem fojtom. Viszont egyet kérek a Tettes N. Vármegyétől, minekutánna egy tekintettel kell lennünk a mint mondtam a Nemes Vármegye gyülekezetéhez, kiki közülünk az egy igazságot függessze szeméi elébe, kiki közülünk csendesesen és a nagy dolgokat illető figyelemmel legyen. Szabad a voksa kinek kinek mint a törvényes elejétől fogva bévett jó rendtartás ki szabta, csak hogy egymást meghallgassuk, csendesesen és elmésen, hallva, bekiátások nélkül, melyekkel nem a közjó segítettik elő, hanem az igazság megfosztatik. Így folytassuk hivatalbeli dolgainkat. Ezt az egyet kérem és magamat a Tettes N. Vármegyének szeretetébe ajánlom.“

Folytatólag megtartatik a tiszttűjtás. Bossányi Imre 17 évig köztisztetű alispán királyi táblához előmozdittatván, bucsut vesz a megyétől. Első alispán: Bacsikády Ferencz, másod alispán Dióssy Ádám. Főjegyzők: Selmeczy Ferencz és Bartakovics Imre (kinev.). Főügyész: Kubinszky Ferencz. Főbírák: nyitrai: Bartakovics Pál; vágújhelyi: Molnár András; szakolczai: Tomka János; bajmóczi: Huszár Ignác; bodoki: Medveczky Márton.

Gróf Eszterházy püspök és főispán novemberben meghalt.

1764.

Január 10-ki gyűlésben beadják a főbírák helytartótanácsi intézvény következtében a megyei egészségügyi személyzetet, melynek névsorát itt

ügyfeleim és önérdekemből felhozom; kiismerhető levén ebből egyszer-
smind az egészségi ügynek ezen időbeni állapota megyénkben.

N y i t r á n .

Megyei orvos volt Dr. Rosenzweig Dénes. — Ezen kívül fizetett orvos nem volt a megyében; lakása volt Nyitrán a felső városban.

Gyógytár 2 volt Nyitrán felső városban. Gyógyszerész Jungbauer János. Alsó városban Szejdlmann Fülöp.

Sebészek: Reinsperger Amadé, Volf János, Zsoldányi János, Borsody István.

S e m p t h é n .

Sebész Machanek Damasus.

É r s e k u j v á r b a n .

Sebészek: Ágoston Ferencz, Somlay István, Farkas Sándor, ungfreund Elek, Stutz Mihály.

Gyógyszerész: Czimmerman Mihály.

S z e n t - J á n o s - E l e f á n t h i z á r d á b a n .

Frater Damianus, — professione pharmacopaeus, sed Chirulgiae apripe gnarus.

N a g y - T a p o l c s á n y b a n .

Benedino Mihály, sebész.

B a j n á n .

Lauro Mihály, sebész.

K r e n c s e n .

Dr. Keller István.

K i s - B é l i c z e n .

Borbély Antal sebész.

K i s - B o s s á n y b a n .

Szkalnicza András, sebész.

B a j m ó c z o n .

Némethy Mihály, sebész.

P r i v i g y é n .

Chalupkay Ignác, sebész.

Bajmóczi járásban gyógytár nem volt.

S z a k o l c z a i j á r á s b a n .

Dr. Ungerhoffer Ferencz Holicson. Dr. Gottman Mátyás Szakolczán, azonkívül 12 sebész volt a járásban, melyeknek nevei kitéve nincsenek.

Gyógytár volt kettő; egy Holicson, egy Szakolczán.

V á g u j h e l y i j á r á s b a n .

Gyógyszertárak: Galgócson: Háder Gotthard gyógyszerész; Vágujhelyen Schindler Antal gyógyszerész.

Sebészek: Galgócson: Kalay Gergely; Lipótvárban: Pajg-

ler Antal, Vágújhelyen: Pásztai János, Krummholz Venczel, Erdélyi János.

Két okleveles bába volt Holicson; a többiek, mint a jelentésekben áll, az illető lelkészek által rendeltettek, és, mint a községek nyilatkozataiból kitűnt, közmegelégedésre működtek.

1765.

Május 9-ki gyűlésben jelentést tesz az egyik országgyűlési követ, melyben társának Bacskád Ferencz alispánnak bekövetkezett halálát is jelenti. Ezen második követ a főjegyző volt, melyik? az 1764-kei jegyzőkönyvben a követválasztásnak semmi nyoma; az 1765-ben csak Ordinarius Notarius név alatt fordul elő, már pedig főjegyző kettő volt. Mennyire ki tudhattam, ezen követek valának: Bacskád Ferencz és Bartakovics Imre.

Junius 26-án a nyitrai várban tisztujtást tart a főispán:

Első alispán: Dióssy Ádám; másod alispán: Szerdahelyi János. Főjegyzők: Selmech Ferencz, Bartakovics Imre. Főügyész: Kubinszky Ferencz, Vietorisz Pál. Főbirák: nyitrai: Bartakovics Pál; bodoki: Medveczky Márton; bajmóczi: Huszár Ignác; vágújhelyi: Podhraczky Ferencz, szakolczai: Tomka János.

1766.

Május 7-iki gyűlésben hús árszabályozása: marhahús: 5 den. ürühús 4 $\frac{1}{2}$ den., disznóhús és borjuhús 6 denár.

1768.

Jun. 25-ki gyűlésben felolvastatik Ő Felségének az urbéri szabályozást a megyében rendelő decretuma. Királyi biztosnak volt ez ügyre kinevezve galanthai Balogh László.

Szkolonics orvosnak a marhavész körüli észleletei a főorvosnak megküldés végett átadatnak.

Julius 28-án a nyitrai várban tartott gyűlésben felolvastatik Ő Felségének decretuma, melyben a megye, az urbéri szabályozás ügyében tartott gyűlés alatt előfordult lárma és illetlen kifejezések miatt megfeddetik; a főjegyző (melyik? mert kettő volt, és neve nincs kiírva); mert mind azt, mi a felsőbb rendeletek ellen mondatott, némi ingerültséggel (nervose) igtatta be a jegyzőkönyvbe, és mindazt, mit a főispán s többen a rendeletek mellett fölhoztak, kihagyta; mi több, a jegyzőkönyvben másnap az alispán elnöklete alatt tartott gyűlésben gróf Berényi Ferencz unszoltára többet hozzáadott, Mérey Mihálylyal történt esetet egészen elhallgatta, a hivatalból azonnal elmozdítani, Mérey Mihály ellen pedig fiskális

actio rendeltetik. A főjegyző elmozdittatik, helyébe a főispán Kubinszky Ferencz főügyészt nevezi ki főjegyzőnek.

A hivataláról lemondó tisztviselőségnek a főispán, — vi sacri verbi regii — megparancsolja, hogy helyét azonnal elfoglalja, mire a tisztviselőség, nehogy a legfelsőbb parancsolatokkal ellenkezni látszassék, helyére visszatér.

1769.

A marhavész mint a mult, ugy ezen év kezdetével is dühöngött a megyében, Szkolonics gyógyszeriei megkísértetnek a főorvos által.

November 9-én a várban tartott gyűlésben előadja a főispán, hogy más megyék példájára, minthogy a várbeli megyei helyiség czélnek meg nem felel, azonkívül télen nehéz is a feljárat, egy tágas megyei ház építtessék ott, hol jelenleg áll a megye háza, mely czélra ő az egykor Szalkay-féle házat átengedi, egy közel fekvő mást pedig, Emödy Borbála tulajdonát, megveendőnek ajánlja.

1770.

Február 3-án Radovics Imre aljegyző helyébe, ki leköszönt, a főispán egy más aljegyzőt nevez ki, *ki egyszersmind a német nyelvet érti*; ez volt: Ürményi Mihály.

Mártius 5-ki gyűlésből a helytartótanácsnak felirnak: hogy miután a jelen megyei ház csak két szobából áll, egy nagyobból partikuláris gyűlések tartására s egy kisebből, mely a várnagy laka; ők ezen helyen egy tágasabb megyei ház építését, melyben egyszersmind a fogházak és hajduk laka is fog foglaltatni, elhatározták annál inkább is, mert a főispán ő excellentiája kegyelméből szerencsések valának egy egész telket ajándékuul kapni, ezen helyen akarják a megyei házat azon okból is fölépíteni, mert emberek emlékére e helyen több századok előtt is tartattak mindig a megyei gyűlések. — Ad memoriam humanam aetate plurium saeculorum transacta Publica Comitatus celebrari consueverunt.

Junius 10-i gyűlésben Bartakovics Gábor mint helyettes alispán elnököl. Mi történt Szerdahelyi Jánossal, a jegyzőkönyvben nem emlittetik.

November 8-ki gyűlésben felolvastatik a helytartótanácsnak a megyei főispánok kötelességeit illető intézménye, illetőleg Ő Felségének decretuma, melyben több üdvös a vallásosságra, közerkölcsiségre, népoktatásra, megyei gyűlések és tisztujítások tartására, a törvénykezésre, az adóbeszedésre, a pénzkezelésre, a szegények stb. ellátására vonatkozó intézkedések foglaltatnak. Nevezetes, hogy ezen decretumokban elvétetik a főispánoktól a megyei jegyzők kinevezési joga. „Ut vero in electione VComitis, Notarii,

item et aliorum Magistratuum Regni Legibus exacte satisfiat, sedulo curabunt atque adeo Notarios et alios Magistratuales haudquaquam Supremi Comites privative constituent, verum dicti Notarii, alii Magistratuales perinde ac VComites cum consensu totius Comitatus eligantur. Datum Viennae Austriae, Die 21. Nov. 1768.“

1771.

Ápril 13. gyűlésből egy felolvasott királyi parancs következtében 400 fegyveres gyalog rendeltetik ki a határszélekre Szakolcza vidékére.

Julius 9-iki gyűlésben árszabályozása a húsnak:

Marhahús	.	.	6	denár.
Tehénhús	.	.	5 $\frac{1}{2}$	„
Ürühús	.	.	5	„
Disznó- és borjuhús			4	krajczár.

Szabályoztatik továbbá az aratók része: szakolczai, bajmóczi, vág-
ujhelyi, bodoki járásban 13-ik rész; nyitraiban 12-ik rész.

1772.

Jun. 20. gyűlésben Bartakovics Pál nyitrai főbiró beteges állapota miatt lemond hivataláról; helyettesítetik: Bacskády József aljegyző.

Nov. 3. tartatik tisztujítás. Első alispán: Dióssy Ádám 1000 ft. évi fizetéssel. Másod alispán: Bartakovics Gábor 600 ft. é. f. Főjegyző: Kubinszky Ferencz (ki lőn nevezve) 700 ft. é. f. Főügyész: Vietorisz Pál 200 ft. é. f. — Főbirák: nyitrai: Bacskády József; vágujhelyi: Podhraczký Ferencz; szakolczai: Tomka János; bajmóczi: Nozdroviczky István; bodoki: Balogh Pál 300 ft. é. f.

Járási sebészek is rendeltetnek és kineveztetnek.

1773.

Október 15-ki gyűlésben Dudvág és Blava folyók szabályozása körül intézkednek.

1775.

Január 14-ki gyűlésben a madarak irtása iránt helytartótanácsi intézmény következtében rendeltetik, hogy minden gazda minden dicától két verébfejet, és 10 dicától egy varju- vagy szarkafejet évenként előállítani lesz köteles.

A sebészek helytartótanácsi intézvény folytán a belső betegségek gyógyításától eltiltatnak.

December 14-ki gyűlésben mint helyettes alispán Huszár Ignác elnököl.

1777.

Martius 7-ki gyűlésben határoztatik, hogy azon 1717. és 1728-ki jegyzőkönyvek tartalma szerint világosan bebizonyítható 7000 rhénus fo-

rintnyi összeg, melyet a megye a levéltárnok, az alispán és főjegyző lakásának építésére a nyitrai várban ajánlott a kiküldött kamrai tanácsnoknak bejelentessék és biztosítsassék.

Gusztinyi János nyitrai püspök és főispán ezen év jan. 31-én meghalt, és helyébe Mária Terézia a világi rendből *gróf Forgách Miklóst nevezte ki főispánnak*; ennek tisztelkedésére mart. 7-ki gyűlésből fényes küldöttség küldetik ki.

Márt. 13-án a nyitrai várban tartott gyűlésben fényesen installáltatik gróf Forgách Miklós főispán.

Mártius 12-én fényes nemzeti banderium kíséretében felvezettetett a főispán s a főispáni beiktatással megbízott királyi biztos gróf Batthyányi József primás a nyitrai várba.

A gyűlésbe meghivatik egy fényes küldöttség által, melynek tagjai: Szentiványi Ráfael, czimz. püspök, gróf Berényi Tamás, gróf Forgách László, Ürményi József, Szöllősy Ferencz tanácsnokok, Kvassey Károly barsi alispán, Motesiczky Pál.

A beiktatási ünnepély magyar nyelven történt; mint a primás, úgy a főispán, mint a KK. és RR. nevében üdvözlő Zerdahelyi Gábor, czimz. püspök és esztergami kanonok, magyarul szónokoltak.

A főispán szónoklatának a megyéhez intézett részét, mint nevezetést, fölhozom:

„Tekintetes Ns. Vármegye, Hazánknak diszes Része!

Mind az Ns. Vármegyének mind pedig közönségesen azoknak, kik külső és szomszéd Vármegyékből magok jelenlétével engemet megböcsülni kívántak, nagyra tartom számos és nevezetes gyülekezeteket, és mind egyetemben, mind pedig személy szerint kívánom kinek kinek főbb, közép és következő Rendeknek tészek engedelmes és méltó köszönetet, és mivel a gyülekezetnek számosságából talán hízkelhetem magamnak, hogy az Ns. Vármegye és az jelenvalók kedvesen látták, hogy Fölséges Asszonyunk ezen Ns. Vármegyének kormányzását reám bizoni méltóztatott, én is viszont arra fogom minden tehetségemet fordítani, hogy az Ns. Vármegye soha meg nem bánhassa ezen fölséges udvarnak hozzám járult kegyességét. El nem hallgathatom ellenben az Ns. Vármegyének eszébe juttatni, mely súlyos legyen egy vármegyének dolgait mint az Fejedelemnek, mint az országnak meglegedése szerint intézni. Mely súlyosságot volt alkalmatosságom ismerni, midőn az Fölséges Helytartó Tanácsnál úgy mint egyik hiv tagja 11 esztendő töltem. Noha pedig azon üdötől föltett szándékom vala hátralevő napjaimat házi csendesség-

ben végezni, meggyőzött mindazonáltal mint Fölséges Asszonyunkhoz való buzgóságom, mint pedig ezen Ns. Vármegyéhez való szíves szeretetem, és hajlandóságom, mely arra ösztönöz, hogy elhagyván ezen házi nyugalomnak édességét, újra polgári hivatalnak nehéz terhét föl vállaljam. Föl vállalom pedig annyival nagyobb örömmel, hogy nincsen semmi kétségem, mindaz Nemes Statusoknak, mind pedig főképpen az Ns. Magistratusoknak közjóra való készségében és serénységében, mellyel annak súlyát velem felosztani és az által engem könnyebbiteni fognak. Kiknek mindazonáltal elviselésükre kettő az kívánságom. Egyike: hogy minden figyelmetességgel úgy meg halgatassam, valamint én is szabadon kinek kinek vokását minden csendeséggel elfogadni kész vagyok. Második: hogy félre tévén minden maga haszna keresési különözéseket, Fölséges Asszonyunknak Parancsolattjainak bételyesítésére egyenlő erővel igyekezzünk. Első kívánságomnak haszna ez leszen, hogy egymást meghallgatván az kérdésben tett dolgok nagyobb világossággal fognak kifejlesztetni. A második pedig azért szükséges, hogy Fölséges Asszonyunknak Parancsolattjainak külbmben eleget nem teszünk, hanemha azokat végben is visszük. Ha az nemesi szabadságainkat úgy mint legdrágább kincsünket minden csonkolás nélkül fönntartjuk, és az szegény adózó népet minden lenyomatatásoktól és szorongatásoktól mentő leszünk. Mert bal ítéllettel megbántás nélkül, kicsoda más parancsolatot lehet várni oly Fejedelemtől, kinek uralkodásának egész idejétől fogva igazsághoz hajló kegyes indulatjában nyugodtunk, hanem ollyast, mely hiveinek boldogságára czéloz? és kicsoda az? ki a nélkül hogy maga ellen vétsen, olyan parancsolatot végben vinni nem akarná? kicsoda az? a ki nemesi szabadságát akarná megsérteni, tudván, hogy az, a mi által Fölséges ausztriai házhoz vagyunk kapcsolva, oly szorosan pedig, hogy valamint ezen dicsőséges házért vérünket nemesi bátorsággal kiönteni nyereségünknek, úgy azon önként való áldozatot szabadságaink megtartásának legbizonyosabb oltalmának tartjuk? *Kicsoda az? a ki ezen szegény adózó népet, kinek véres veretéki után bőrségben töltjük napjainkat, a ki maga fáradhatatlan szorgalmatosságáért tőlünk szánakozó szívnél egyebet nem kíván, és hogy szegény sorsát tekintvén, igazságnak szolgáltatásában róla megemlékezzünk? Kicsoda az? a ki ilyen sorsára nézve legszerencsétlenebb, de mindenben elválhatatlan legszivesebb felebarátságát elnyomatatásnak sanyarúságitól védelmezni nem akarná?* (Nevezetes szavak ezen korszakban egy főúrtól,—bizonyára népsze-

rüség utáni hajhászatból nem mondattak. Sz.) De hogy hosszabb ne legyek, befejezem immár ezen beszédemet egyetlen egy kéréssel, mely még hátra vagyon; tudniillik: hogy az Ns. Vármegyének minden Tagja egytől egyig hozzám egész bizodalommal legyenek, melyet jobban, sem kedvesebben nem bizonyíthatták, mintha az Nemes Vármegyének Gyűléseit gyakorolni, és *Házamat megkeresni mentül többször fogják, melyben senki akárminemű rendből való legyen, olly szívesen nem fog lépni, hogy annál is szívesebben be ne fogadtassék.*“

Nov. 5-én tartatik tisztujítás a megye házában Nyitrán. Első alispán: **Dióssy Ádám**. Másod alispán: **Bacskády József**. Főjegyző: **Csech László**. Főügyész: **Vietorisz Pál**, később **Tarnóczy Pál**. — Főbírák: nyitrai: **Sándor Miklós**; vágújhelyi: **Rudnyay András**; szakolczai: **Tomka János**; bajmóczi: **Balogh Imre**; bodoki: **Balogh Pál**. Főorvos **Dr. Rosenzweig Dénes**.

1779.

Május 12-én közgyűlés **Szenitzén** tartatik; mi oknál fogva, ki nem vehető.

1781.

Nov. 5-én Nyitrán tartott tisztujításkor első alispán: **Dióssy Ádám**; másod alispán: **Bacskády József**. Főjegyző: **Csech László**. Főügyész: **Kamanházy Sándor**. — Főbírák: nyitrai: **Zerdahelyi György**; vágújhelyi: **Rudnyay András**; szakolczai: **Tomka János**; bajmóczi: **Balogh Imre**; bodoki: **Bludovszky Károly**. — Főorvosok: **Dr. Czapovszky András** és **Dr. Sweger N.**

Gróf Forgách főispánnak a tisztujítást megnyitó és bezáró beszéde magyar volt.

1782.

A helytartótanács több hasznos intézményei: népoktatást, egészségi ügyet, közbátorságot, cigányok polgárosítását, lótenyésztést, selyemtenyésztést illetők képezik a tanácskozás tárgyát.

1783.

A közlekedési utak csinálása, jókarban tartása, mocsarak levonása rendeltetik helytartótanácsi intézmények következtében.

Mártius 19-ki gyűlésben felolvastatik **Dr. Topolánszky Ferencz** főorvosnak igen észszerű utasítása a himlőbetegekkel bánásmódról.

Az uralgó marhavész elleni kísérletek életbe léptetnek.

1784.

Junius 5-ki gyűlésből a helytartótanács azon intézményére, melynél fogva a holt latin nyelv helyébe a német nyelvnek, mint hivatalosnak, be-

hozatala rendeltetik, fölírnak Ő Felségéhez, és a latin nyelvnek, mint a hazai törvényeken is alapítottnak megtartását kéri.

Jul. 7-iki gyűlésből fölírnak Ő Felségéhez a német nyelvnek a latin és magyar helyébe rendelt behozatala ellen az iskolákba.

November 29-i gyűlés Izden c z y József, megye administratora, elnöksége alatt tartatik. Megrendeltetik az összeírás és a házak számozása.

1785.

Dió ss y Ádám királyi tanácsnok és alispán elnöklete alatt aprilis 30-án tartott gyűlésben fölolvastatott a helytartótanács intézvénye, mely által tudomására adatik a megyének, hogy Ő Felsége Ürményi Józsefet v. b. t. tanácsost nevezte ki megyei főispánnak.

1785-től 1790-ig hiányoznak a jegyzőkönyvek.

1790.

Mártius 2-ki gyűlésben felolvastatik a nm. helytartótanács febr. 12-ről 5883. szám alatt kelt intézménye, mely által gróf Forgách Miklós főispáni székébe visszahelyeztetik.

Leirhatatlan örömnnyilatkozatok közt foglalja el székét, s a gyűlést hazafiúi szeretettől buzgó lelkes magyar beszéddel üdvözli, melyben a magistratusnak jövő tisztujtásig meghagyását jónak találja; kiemeli, hogy az ügyek ily örvendetes változása és hazánknak jogaiba visszahelyezése körül legtöbb érdemei vannak Kaunitz herczegnek.

A statusok nevében üdvözli a főispánt főtiszt. Hersching nyitrai prépost, és gróf Amadé Antal; mindkettő latin beszéddel.

Dió ss y Ádám k. tanácsnok és alispán maga s az egész tisztviselőség nevében lemond, de a tisztviselők hivatalaikban a jövő tisztujtásig meghagyatnak és megeskettetnek.

Egy fényes küldöttség kineveztetik Bécsbe herczeg Kaunitz-Rittberghez és gróf Pálffy Károly kancellárhoz az alkotmány visszaállításának föszközlőihez; melynek tagjai: Hersching Dániel nyitrai prépost, gróf Forgách László, gróf Erdődy József, gróf Amadé Antal, gróf Berényi Zsigmond, báró Révay Ferencz, Jezerniczky Károly k. tanácsnok, Bacskády Antal, Uzsovics Ferencz, Bossányi István, Zerdahelyi György és László, Majthényi János, Ocskay Ferencz.

A felmérési irományok és munkálatok megégetésére kiküldött bizottság tagjai: Jezerniczky Károly k. tanácsnok, Bacskády Antal, Uzsovics Ferencz, Rády Elek, Sándor Miklós, Ocskay Ferencz.

Május 22-én tisztujtás tartatik. Első alispán: Bacskády József; második alispán: Uzsovics Ferencz. Főjegyzőknek kinevezettek: Fabricius

Ignác és Bartakovics László. — Főbirák: nyitrai: Bartakovics Ferencz; vágújhelyi: Buday Pál; szakolczai: Koronthály György; bajmóczi: Majthényi Péter; bodoki: Bludovszky Károly. — Főügyész: Thuróczy János.

Márt. 23-án Bécsben Kaunitz herczegnél tiszteleggett küldöttség indítványozza, hogy a herczegnek örökös tiszteletére és hála bizonyítása jeléül egy márványtábla falaztassék a megyei terembe, Hersching prépost által szerkesztett következő felirással:

D. O. M. AUSPICE.
VENCESLAO ERNESTO S. R. I. PRINCIPI
A KAUNITZ-RITTBERG
OB SUSCEPTUM REGNI PATROCINIUM
EOQUE RESTITUTAM
OPPRESSIS HUNGARORUM IURIBUS
AVITAM LIBERTATEM
FAUTORI BENEVOLENTISSIMO
CONCIVI OPTIMO
CONSILIO, SAPIENTIA, AEQUITATE,
ET
INGENTIBUS MERITIS
EUROPA TOTA CLARISSIMO,
IN SEMPITERNAM TANTI BENEFICII MEMORIAM
SENATUS POPULUSQUE PROVINCIAE NITTRIENSIS
HOC MONUMENTUM POSUERE.
ANNO MDCCLXXX.

Elfogadtatott, és a főispán magára vállalta annak kivitelét. (A teremben ezen márványtáblának semmi nyoma. Sz.)

A magyar szent koronának Budára szállításánál azt kísérő megyei banderium szerveztetik:

Vezér: gróf Amadé Antal.

Kapitányok: gróf Traun Ferencz és Majthényi János.

Hadnagyok: gróf Berényi Zsigmond és Horváthy János.

Segédek: gróf Berényi Ferencz és Nagy János.

Quártélymesterek: Bartakovics László és Zsarnóczay György.

Számoló tiszt: Frankner Ignác.

Zászlótartók: Blaskovics Zsigmond és Huszár Ádám.

Orvos: Gellér n.-tardoskedgyi sebész.

Tárogató siposok Emőke helységből rendeztettek.

Ezen gyűlés alatt folyamodik főtisztelendő Ordódy Károly, a Szent-

Pál-rendbeliek egykori priorja, ezen rendnek ujabbi visszahelyezési ügyében.

Ápril 21. gyűlésben országgyűlési követeknek megválasztatnak: Bacskády József és Jezerniczky Károly.

1792.

Jan. 16. gyűlésben a megye koldulástszabályozó, több pontból álló üdvös határozatot hoz.

A szegény nemesek és árváik ellátásáról is igen üdvösen és gyakorlatilag intézkednek; kitűnök ez ügybeni érdemei Hersching Dániel nyitrai prépostnak és czimz. püspöknek.

Márt. 9-ki gyűlésben II. Lipót király halálának tudatása közfájdalmat ébreszt. Üdvözlő felirat küldetik I. Ferencz királyhoz.

Budán tartott országgyűlésre követek: Jezerniczky Károly, k. tanácsnok, és Uzsovits Ferencz, másod alispán.

Május 1-jei gyűlésben gróf Cziráky Antal elnöklete alatt Pesten alakult magyar nyelv-mivelőtársaságnak levelére felelnek, hogy azt minden tőlük kitelhető tehetséggel pártolni és gyámolítani fogják.

Jul. 30. gyűlésben országgyűlés által ajánlott és megyénket 185207 ft. és 49⁴/₈ krt. érő subsidium beszedésére és kezelésére bizottságot neveznek.

1793.

Sept. 5-én a főorvos bajmóczi gyógyszerésznek, Kaun Venczelnek, számadását benyújtja; bizonyítékul felhozom annak, hogy Bajmóczon is létezett gyógytár.

1794.

Május 19-én tartott tisztujításkor megválasztattak alispánok: Bacskády József és Uzsovits Ferencz. Főjegyző: Fabriczius Ignác. — Főbírák: nyitrai: Bartakovics Ferencz; vagujhelyi: Kochanovszky József; szakolczai: Koronthály György; bajmóczi: Majthényi Péter; bodoki: Dávid Ignác. — Főügyész: Thuróczy János.

1795.

Sept. 7-ki gyűlésben felolvastatik gróf Forgách Miklós főispán levele, melyben sajnálatát fejezi ki, hogy gyöngélkedő egészsége miatt a gyűlésben nem jelenhet meg.

Sándor Lipót főherczeg és nádor halála felett mély fájdalmát jelenti a megye Ö Felségének.

Október 14-ki gyűlésben felolvastatik Forgách grófné levele, melyben férjének gróf Forgách Miklós főispánnak, szeptember 20-án történt halálát jelenti. A fájdalom általános volt. Gróf Forgách mindenesetre

lángeszü hazafi volt, kinek emlékére hazai történelmünkben is mindenkorra fentartandó egy lap.

Dec. 14-ki gyűlésben installáltatik főispáni helyettesnek kinevezett gróf Eszterházy József. A szónoklatok mindkét részről magyar nyelven folytak. Kitűnő különösen Hersching Dániel nyitrai prépost beszéde.

1796.

Pozsonyban tartott országgyűlésen követek: Bacskády József és Zerdahelyi György.

1797.

A kiállított felkelő sereg tisztjei:

L o v a s s e r e g.

Ezredes: gróf Eszterházy József, főispáni helyettes.

Alezredes: gróf Benyovszky Manó.

Örnagy: gróf Nyáry József.

Kapitányok: gróf Berényi Ferencz, Jezerniczky Ferencz, Ghyczy Péter, Horváthy János, gróf Berényi Gábor, Ocskay Mihály, Marsinay József, Scultéty István, Nagy Antal, Turcsányi László, Mihalovics András, Vranovits Pál.

Főhadnagyk: Keller István, Korossy István, Turcsányi György, Turcsányi Gábor, Frankner Ignác, Szlovacsek Károly, Czigler István, Mocsáry Ferencz, Beznák János, Ordódy István, Biróczy József, Bartakovics János.

Alhadnagyk: Majthényi Lajos, Nozdroviczky János, Krencsey József, Deseő Ferencz, Sándor Béla, Ordódy Bálint, Soóky Mihály, Szabó Ferencz, Sándor László, Bartakovics László, Kálmán János, Poldster József.

G y a l o g s e r e g.

Alezredes: gróf Batthyányi Alajos.

Örnagy: Majthényi János.

Kapitányok: Zsarnoczay György, Nagy István, Bertalanfy Thádé, Rudnay György, Szentkereszt József, Nezbud Pál, Demkovits Pál, Nagy János.

Főhadnagyk: Rudnay János, Jaczkovits Antal, Reinhard Pál, Sándor Mihály, Frideczky Mihály, Rudnay Lajos, Babóthy László, Turcsányi Ferencz.

Alhadnagyk: Ruzsicska József, Nevedy László, Szélessy Mihály, Matkovits István, Divéky Antal, Petko István, Piestyánszky Antal, Vörös Károly.

November 7-ei gyűlésben felolvastatik Ő Felségének decretuma 1797. okt. 27-ről, melyben gróf Erdődy Józsefet nevezi ki Nyitra megye főispánjának.

1798.

Jan. 15. gyűlésben gróf Csáky József alkanczellár által bevezetetik főispáni méltóságába gróf Erdődy József. Megeskettetik Kamanházy László nyitrai kanonok által. Az üdvözlő beszédek latin nyelven tartattak.

Nov. 7-én tartott tisztujtáskor megválasztattak: alispánok: Bori Fabriczius Ignác és Thuróczy János. Főjegyző: Dávid Ignác. Főügyész: Brogyányi Imre. — Főbírák: Bartakovits Ferencz nyitrai; Kochanovszky József, vágújhelyi; Koronthály György, szakolczai; Majthényi Péter, bajmóczi; Ghyeczky Péter, bodoki. — Főorvosoknak kineveztetnek Dr. Csiffáry Pál és Dr. Windisch Lipót.

1800.

Jan. 7-ki gyűlésben fölolvastatik gróf Erdődy József főispánnak ajtónállómesternek lett kinevezése.

Mart. 10-ki gyűlésben a főispán által Dr. Csiffáry Pál főorvos halálával első főorvosnak kineveztetik Dr. Kridl Ignác, másodiknak Dr. Windisch Lipót azon meghagyással, hogy az első Nyitrán, a második Nagy-Tapolcsányban lakjék; az elsőnek hivataloskodási területéhez tartozik a nyitrai, vágújhelyi és szakolczai járás; a másodiknak a bajmóczi és bodoki.

Jul. 8-ki gyűlésben gróf Guadányi József tábornok panasza fölolvastatott az *udvari censor Engel ellen*, hogy ez magyar köztörténelmi munkájának 6-ik kötetében sértő jegyzeteket tett.

Sept. 15-ki gyűlésben fölolvastatik Ő Felségének parancsa, melyben kinyilatkoztatja, hogy a campoformioi békét a francia megszegte, és hadra készül, ennél fogva *felkelősereg kiállítása* meghagyatik.

Megválasztatnak lovassereg-vezérnek: gróf Berényi Ferencz. — Gyalogsereg-vezérnek: Majthényi János. Több tiszt nem választatott.

Okt. 1-én tartott gyűlésben megválasztatnak felkelősereg-kapitányoknak a gyalogságnál: Nozdroviczky János, Matkovits István, Fábry Alajos, Koron Mihály, Bartakovits N., Mihalovits András, Divéky N., Soóky Mihály, Ordódy Bálint, Rajcsányi József, Demkovits Pál.

Alhadnagyoknak: Fiala János, Madurka János.

Lovas főhadnagynak: Baeszkády Flóris.

Gyalogsági őrnagynak: Majthényi Ferencz.

Márt. 3-án Nyitrán tartott gyűlésben határozlatott, hogy Nyitra alsó városában s a többi hatóságokban minden még szalmával fedett házak zsin-delylyel fedettségnek.

Ápril 29-ki gyűlésben fölolvastatik Ő Felségének mandatum, melyben a francziákkal sikerült békekötést tudatja, egyszersmind a felkelősereg hazabocsátását is.

Jun. 20-ki gyűlésben Dr. Windisch Lipót, megyei főorvos, a felkelősséggel hazatérvén, jelentést tett a megyébeni körutazásának eredményeiről. Jelenti: hogy borbélyok és kuruzsolók belső betegségek gyógyításába bocsátkoznak, a népet ámitják és zsarolják és a közegészségi állapoton nagy károkat ejtenek. Indítványozza: hogy ezen merényektől szigorú büntetés terhe alatt eltiltassanak, és az elkövetett merényekért megbüntessenek; továbbá, hogy a megye szülészeti műszereket vegyen, azokkal a járási orvosokat ellássa, hogy a járási orvosok időszaki jelentések beküldésére köteleztessenek. Indítványai elfogadtatnak, kimerítő jelentéseért dicséret szavaztatik.

1802.

Márt. 16-ki gyűlésben felolvastatik Ő Felségének az országgyűlést május 2-ára Pozsonyba kitűző leirata.

Követekül megválasztatnak: Bori Fabriczius Ignác alispán és Zerdahelyi György.

1803.

Márt. 29-én tartott tisztujtáskor megválasztatnak: alispánok: Zerdahelyi György és Thuróczy János. Főjegyző: Thuróczy József. Főügyész: Turcsányi József. — Főbírák: nyitrai: Bartakovits Ferencz; vágújhelyi: Szillessy János; szakolczai: Koronthály György; bajmóczi: Majthényi Péter; bodoki: Ghyczy Péter.

1805.

Sept. 16-án Pozsonyba kitűzött országgyűlésre követeknek megválasztatnak: Zerdahelyi György alispán és Bartakovits Ferencz ifj.

Nov. 13. és 19-ki gyűlésben a közlő s a megyébe betörni készülő francia hadsereg ellen a nádor által közlött rendeletek életbeléptetéséről tanácskoznak. Központi választmány kineveztetik, mely Nyitrán fog állandóan tartózkodni; ennek a főbírák minden előforduló eseményekről jelentéseiket beküldeni köteleztetnek. A választmány tagjai: elnök: Zerdahelyi György, alp. gróf Forgách László, gróf Berényi Gábor, Kamanházy László kanonok, Thuróczy János másodalispán, Bartakovits László, Soóky János, Lauro Gáspár, Babóthy László aljegyző.

Babóthy Imre Pozsonyba küldetik, hogy a francia sereg előrenyomulásáról és mozgásáról jelentéseket tegyen.

Felkelősereg állittatik ki 513 lovasból, határoztatván, hogy ennek elnevezése „nyitra megyei“ legyen, minthogy Nyitra megye azon esetben is, ha a Pozsony- és Bars-megyei felkelő sereggel, mint rendeltetett, egyesítetik, több egyénnel járul annak alakításához, mint Pozsony, mely 479 lovast állit csak ki, Bars pedig még kevesebbet.

Stafetális állomásoknak kitűzetnek: Érsekújvár, Tardoskedd, Mocsonok, Jabloncza, Radosócz, Holics; ezen helyeken lovas állni fog éjjel-nappal az érkezett levelek továbbvitelére.

Nedeczky József, holicsi uradalmi ügyvéd, nov. 26-ra a középponti választmánynak jelenti, hogy *Soult francia tábornagy Holicsban szállásol.*

Nov. 28. *A francia sereg Szeredhez közeledik.* Bartakovics Ferencz főbíró és Biróczy Pál albíró Szeredre és Galgóczra kiküldetnek a sereg mozgásának észleletére.

Takács János esküdt futárnak neveztetet ki.

Nov. 29. A középponti választmány határozza, hogy a szeredi és galgóczi hidak ne romboltassanak le, mert ezen tény a francia sereg felingerlésére könnyen adhatna okot.

Nov. 30. *Zerdahelyi György alispán, Deseritzky József és Soóky János,* mint a francia tábornagy Soult üdvözlésére Holicsra kiküldött választmány tagjai jelentik, hogy a francia sereg megszállotta ugyan Holicsot és Szakolczát, de rövid recognoscirozás után visszament Gödingbe, Morvaországba.

Szillessy Ferencz főbíró jelenti nov. 29-ről, hogy 5 órakor délután a francia sereg bevonult Galgóczba.

Dec. 2-án és következő napokban tartott középponti választmányi ülésekben: Bartakovics Ferencz főbíró Gudin francia tábornoknak a pozsonymegyei központi bizottmányhoz irt bucsuzó levelét közli.

Fölolvastatik Farkas István szakolczai biztos levele, melyben jelenti, hogy dec. 2-án reggeli 7 órától egész késő estig irtózatosságyurobogás hallatszott Morvaországból; hire volt, hogy az ausztriai sereg jobb szárnya győzött, a bal ellenben visszaveretett és megyénkbe fog visszavonulni; mire a holicsi számtartó: Ottilinger József Csajczra kirándult, hol is azon rendkívüli szerencsében részesült, hogy Felségünknek s az orosz császárnak tisztelkedhetett: Felséges Urunktól azon parancsot kapván, hogy gróf Lazánszky, morvaországi kormányzótól nyerendő utasítást haza vigye, s a megyei hatóságnak elküldje. Ezen utasításban rendeltetik: hogy a megye szélein szállásoló sereg elegendő élelemmel azonnal elláttassék;

hogy további rendelkezések megértése végett a főispán, ennek távollétében az alispán azonnal Holicsra jöjjön, hol Ő Felségének tisztelkedhetik; mire Zerdahelyi György alispán Soóky Jánossal és Babóthy Lászlóval azonnal Holicsra utaznak.

Babóthy Imre dec. 8-ról Pozsonyból jelenti, hogy békekötéshez legjobb remény van.

Fölolvastatik a nádornak dec. 3-ról kelt leirata a megyéhez, mely által béke reményében a felkelősereg kiállítása egyelőre megszüntetik.

Zerdahelyi György alispán és Babóthy László jegyző Holicsból visszatérván, jelentik: hogy nagyobb orosz sereg fog keresztül vonulni megyénkben. Ellátásáról rendelkeznek.

Dec. 21-ki ülésben Zerdahelyi György előterjeszti Kutuseff orosz tábornok levelét, melyben ez a központi bizottmánynak köszönetet mond az átvonuló orosz hadsereg kellő és pontos élelmezéseért.

Dec. 29-ki ülésben fölolvastatik Babóthy Imre jelentése Pozsonyból, hogy dec. 28-án a békekötés megtörtént, és Bécsben „Te Deum“ is tartatott.

1806.

Az év kezdetével Zerdahelyi György alispán cs. kir. kamarásnak és tanácsosnak lön kinevezve.

Sept. 12-ki gyűlésből a só árának fölemeltetése iránt felirnak Ő Felségéhez.

Fölolvastatik a nm. helytartótanács intézménye, melyben Cortex angusturæ árulása megtiltatik mint a gyógytárakban, úgy a füszerkereskedésekben.

1807.

Jan. 13. gyűlésben fölolvastatik a nm. helytartótanács intézménye, melyben a China nova árulása megtiltatik s elkobozása rendeltetik.

Márt. 3-ki gyűlésben Budára kitűzött országgyűlésre megválasztatnak követekül: Zerdahelyi György alispán és Bartakovits Ferencz ifj.

Márt. 8-ki gyűlésben fölolvastatik Veszprém megye levele, melyben egy föllállítandó magyar polytechnikum tervét és kidolgozását közlé.

Nov. 10-ki gyűlésben köszönő levelet irnak gróf Széchenyi Ferencznek az ajándékozott Cath. Regn. Biblioth. 4 kötetért.

Koronthály Józsefet a magyar testőrséghez felvételre ajánlják, mint a kinek 2 fítestvére elesett a harc mezején.

1808.

Januáriusi gyűlésekben a teendő ajánlatokról, azoknak beszédéről s

ujonczo kiállításáról tanácskoznak. Példás és párját kereső azon fölálodozási készség, melyet megyénk ezen időben minden irányban tanusított az uralkodó ház iránti rendithetlen hűségből és rendithetlen ragaszkodásból. Áldozott pénzzel, természetmennyekkel, temérdek munkával és vérrel, — ujonczokat és felkelő seregeket is állítván ki.

Jul. 18-ki gyűlésben Mária Ludovika császárné koronázására és országgyűlésre követekül választatnak: Zerdahelyi György és Mérey Sándor.

1809.

Febr. 10-ki gyűlésben fölolvastatik a nádornak levele, melyben az alakítandó magyar katonai akademiára — Ludovicea — adakozók névjegyzéke közöltetik.

Febr. 27-ki gyűlésben az alakítandó lovas és gyalog felkelősereg és ujonczkiállításról tanácskoznak.

A lovas felkelősereg *ezredesének* megválasztatik: gróf Berényi Gábor, *alezredesnek* a gyalogságnál: Andrássy Antal. *Kapitánynak*: báró Szörényi József. *Őrnagynak*: Rudnay György. *Sebésznek*: Rothhammer Antal. *Porkolábnak*: Vranovics János.

Jun. 6-ki gyűlésben *Bécsnek elfoglalása* s a szerencsétlen kimenetelű *regensburgi csata* után a felkelő sereg kiállítása sürgettetik. (Nándor levele).

Lovassereg tartalékának parancsnokául megválasztatik: Adamovits János. Segédtsitznek: Lozsitzky Antal. Gyalogság kapitányának: Komáromy N. Hadnagyoknak: Palásthy Mátyás és Mednyánszky József.

Kamanházy Sándor mint a megyétől kiküldött jelentést tesz Pozsonyból a francia sereg haladásáról.

A szökő insurgensek folytonosan elfogatnak, s a hadsereghez visszavezettetnek.

Jun. 28-ki gyűlésben a *nyitrai aranyművesek* tapasztalt hamis próbái miatt Szodoma János aranyműves rendeltetik felügyelőnek (Vermittler).

Jul. 18-ki gyűlésben a megye által alakított királyné lovasseregéhez (Legio equestris Reginalis Ludovicea) a nádor által tiszteknek ajánlatnak és illetőleg kineveztetnek: ezredes: Borsiczky Ferencz, kiszolgált alezredes a cs. kir. Hessenhomburg huszárezrednél. Alezredes: Gosztonyi József, kisz. őrnagy a cs. kir. Ferdinand n. huszárezrednél. Őrnagy: gróf Pálffy Ferencz kisz. kapitány Károly n. cs. kir. dzsidásezrednél.

Jul. 20-ki gyűlésben Borsiczky Ferencz gyöngélkedő egészségi

állapota miatt megköszöni a kegyes kinevezést; helyébe a megye Ürményi János gyalogsági ezredesét ajánlja a nádornak.

A rézpénz szűke miatt rendelkeznek.

Aug. 17-ki gyűlésben a királyné lovasseregébe, mely „legio equitum voluntariorum“ is neveztetik, kineveztetnek: alezredesnek: báró Weisz Pál, őrnagynak: gróf Hadik N.

Aug. 24-ki gyűlésben a főntebbi sereghez több tisztek választatnak: Kapitányok: Benkő N., Sándor N., Helle N. Főhadnagyok: Jezericzky Károly. Alhadnagyok: Szabó István, Boda N., Setéthy Imre, Pongrácz N., Petkó N., Mann József, Ebbelényi N., Fridrik N., Fehérváry N., Hungarovits N.

Roussel tábornok sept. 10-én szemlét tart a királyné lovasserege felett.

Május 12-ki gyűlésben a királyné lovasseregéhez kapitánynak neveztetik Koron Mihály.

Jun. 10-ki gyűlésből Jabloniczky Ferencz megyei rabnak az ellenség mimódoni sikerteljes legyőzését foglaló tervét felküldik Ő Felségének.

A nemességet fegyverrel bántásba betanítóul rendeltetik, miután ezen tisztséget gróf Hunyadi József el nem fogadta, Bacsikády Antal.

Jun. 28-ki gyűlésben felolvastatik jelentése a főbirónak, hogy *Eckstein Rudolf, országos orvos* Nyitrán a kegyesrendűek klostromát és a seminariomot katonai kórházaknak kitűzte.

Sept. 30-ki gyűlésben felolvastatik Dr. Szulyó György kórházi főorvos jelentése, mely szerint kórházában a forróláz járványilag kitört. A betegek áttétetni rendeltetnek.

Dr. Eckstein Rudolf országos, és Dr. Windisch Lipót megyei főorvosok, beutazzák a megyét, és katonai kórházakat alakítanak Családon, szent-jános-elefánti klostromban, Galgócson, Tardoskedden, Sopornyan, Ivánkán, Mocsonokon, Nyitrán még több utcákban a házak betegek elfogadására felszereltetni rendeltetnek. Nyitrán egyedül ezen időben 3000 beteg katona feküdt.

Ezen betegek összezsúfolása s a már kitört járványos betegségek miatt fölírnak Ő Felségéhez s a kórházak kiürítését kéri.

A lovasfelkelősereg Sassinnál, Morva- és Osztrákország széléin állott, a gyalog Érsekújvárnál.

Az egyik főorvos a felkelő sereggel ment el, a másik a királyné lovasseregénél volt; helyettes főorvosnak kinevezetik Dr. Gula.

Okt. 30. gyűlésben felolvastatik a nádor levele, melyben egy könnyű

és tartalékban vezetendő lovassereg szervezését rendeli, és tudatja, hogy ezen sereg szervezésére Majthényi tábornok van kiküldve.

Nov. 17-ki gyűlésben a „Legio reginalis Ludovicea“ nevű sereget jun. 25-ről kelt feloszlató parancsa a nádornak fölolvastatik.

Dec. 11-ki gyűlésben tudtul adatik, hogy a fentebbi sereg feloszlatására Branovaczky tábornok van kiküldve.

Ezen seregnek a föloszlatásig ideiglenes parancsnoka volt egy ideig Bacskády Antal.

1810.

Jan. 24-ki gyűlésben fölolvastatik a nm. helytartótanácsnak a francia császárral kötött békét tudaló intézménye.

A felkelőseregnek Nyitrán tartandó ünnepélyes föloszlatásáról intézkednek.

1811.

Márt. 28-ki gyűlésben fölolvastik a nádornak Ő Felsége királyi parancsát foglaló leirata, melyben a folyamatban levő bankjegyek ára 5-öd részre leszállítottatik. Ezen parancs ellen a KK. és RR. Ő Felségéhez felirnak.

Május 7-ki gyűlésben fölolvastatik Ő Felségének leirata, melyben a márt. 28-ki gyűlésből előterjesztett fölírás következtében gróf Eszterházy József Zemplén megyei főispán mint királyi biztos küldetik a megyébe, ki is még azon nap egy küldöttség által meghivatva, a gyűlésben megjelen, s a bankjegyek alábbszállítását illető leirat azonnali felvételét megparancsolja, melynek fölolvastatása után a megye választmányt nevez ki egy újabb fölírás szerkesztésére.

Jan. 17-ki gyűlésben gróf Eszterházy József kir. biztos elnöklése alatt fölolvastatik Ő Felségének rendelete, melyben Zerdahelyi György alispán, Babóthy László főjegyző, báró Mednyánszky Alajos, gróf Berényi Zsigmond, Jezerniczky Ferencz, Ghyczy N., Szentkereszthy N., — pro audiendo verbo regio — Bécsbe idéztetnek.

Aug. 5-ki gyűlésben gróf Erdődy főispán elnöklése alatt Pozsonyba aug. 25-re kitűzött országgyűlésre megválasztatnak követekül: Zerdahelyi György alisp. és Jezerniczky Ferencz. Ez utóbbi nem volt a főispán által kijelölve, a főispán nyilatkozik, hogy megválasztását minden ebből jövőre vonható következmények nélkül helybenhagyja; mire Babóthy Imre alügyész felszólamlott s a közönség jogát védve, állítja, hogy a közönségnek a kijelölteken kívül is van joga követet választani; a főispán ezen ellenmondás ellen óvást rendel a jegyzőkönyvbe tétetni.

1812.

Nov. 19-ki gyűlésben köszönő feliratot szavaznak gróf Erdődy Jó-

sef főispánnak, hogy Chaptal francia vegytudor borászati munkáját maga költségén latinra fordíttatta, és a megyének több száz példányban szétosztás végett átküldötte.

Dec. 14-ki gyűlésben fölolvastatik Ő Felségének decretuma, melyben a magánosok viszonyai legfelsőbb parancs által megrendelt szabályozásának — *Ordinationes regiae circa regulandas privatorum correlationes* — elmulasztásáért, s ezen parancs elleni fölírás következtében Almásy Ignác, temesi gróf, mint királyi biztos kiküldetik; ki is dec. 15-ki gyűlésben megjelen és elnököl; a KK. és RR. a legfelsőbb parancsnak hódolnak.

1813.

April. 26-ki gyűlésben felolvastatik Ő Felségének decretuma, melyben báró Perényi Jánost nevezi ki Nyitra megye administratorának, ki is később megjelent, s elnöki székét elfoglalta.

Több gyűlésben Ő Felségének rescriptumai következtében subsidium adás végett tanácskoznak.

A magyar cs. kir. ezredeknek ujonczok állítása által történendő betöltése végett határozzák, hogy azokat nem hajlandók más provinciák módjára ujonczállítás által betölteni. A megrendelt könnyű lovassereg — *Divisio Velitum* — kiállítását illetőleg, minthogy annak kiállítása ugy is csak egyesek ajánlatától volna feltételezve, megkérlik az administrator, hogy ő vállalná magára annak szervezését; a banderium megrendelt fegyvergyakorlását s a felkelőseregnek előre való szervezését illetőleg határozatot hoznak. Egyébiránt fölíratot határoznak Ő Felségéhez, hogy mindezen tárgyak életbeléptetése végett országgyűlést kegyeskednék összehíni.

Sept. 22-ki gyűlésben a könnyű lovasság tisztei, minthogy az administrator e jogával élni nem akart, megválasztatnak: parancsnok: Plepelits Imre, előbb rendes hadseregnél szolgált. Kapitány: Jezerniczky Miklós. alkapitányok: Divék Antal, 1797-ben hadnagy, 1800-ban kapitány a felkelőseregnél; Soóky Károly, 1800—1809-ig tiszt a felkelő seregnél, később főhadnagy a királyné legiojában; Bugányi Károly; Maron József, hadnagy Lichtenstein-huszárezrednél, később a királyné legiojában. Alhadnagysok: Faigel Ferencz, Szeredy Pál, Rutkay Sándor.

1814.

Jun. 7-ki gyűlésben Zerdahelyi György megyénknek 36 évig alábbrendelt tisztviselője, és 11 vizsályos évig legkitünőbb alispánainak egyike, lemond hivataláról és a KK. és RR.-től igen klasszikus latin szónoklattal bucsút vesz.

Jul. 20-án báró Perényi János elnökle alatt tartott tisztujításakor megválasztatnak: alispánok: Ghyecz Péter és Thuróczy József. Fő-

jegyző és törvényszéki elnök: Babóthy László. Főügyész: Turcsányi József. — Főbírák: nyitrai: Turcsányi Ferencz; vágújhelyi: Kochanovszky Ambrus; szakolczai: Petykó Ádám; bajmóczi: Majthényi Péter; bodoki: Jezerniczky Antal.

1815.

Aug. 1. gyűlésben a só árának emelése iránt felirnak Ő Felségéhez.

Aug. 16. gyűlésben a nm. helytartótanácsához panaszosan irnak fel a *Ludoviceara ajándlott pénzösszegeknek* új pénz láb-számítás szerinti követelése iránt.

Dec. 4. gyűlésben fölolvastatott Ő Felségének decretuma, melyben a *Cortex peruvianus* kivitelnek megtiltása megszüntetik.

1816.

Febr. 12. gyűlésben Chovanecz és Bojtár rablóvezérek, kik a javorinai magyar-morva hegységben üzték rablásaikat, sikerült befogatását jelentik a nm. helytartótanácsnak.

Jul. 8-ki gyűlésben fölolvastatott Ő Felségének rescriptuma, melyben a béke helyreálltával Ő Felsége tudatja, hogy a jelenleg forgalomban levő papírpénz törvényes jó értékű ezüst pénzzel fog idővel felváltatni — *per legalem et bonae ligae conventionalem monetam sensim permutandam*.

Sept. 11-ki gyűlésben az uralgó inség ügyében intézkednek; jelentik Ő Felségének, hogy a főbírák a szegények összeírásával megbizattak; hogy a földesurak adakozásra fölszólítottak; hogy tett számítás szerint a megyében létező 72,000 dicára levonván a vetési magot, 3499 mérő tisztabuza maradt csak élelmezésre; hogy rozsból 7403 mérővel kevesebb termett, mint bevettetett; árpából lőn bevetve 139,331 mérő, és termett 351,803; levonva a vetési magot, maradt 209,796 mérő élelmezésre; alig 3 mérő egy dicára. — Segélyért esedeznek.

1817.

Az idők drágaságának bizonyítékául felhozzuk a husárszabályozást: marhahús 1 font Szakolczán 25 kr., Nyitrán 24 kr., falukon 23 kr., sertéshús 36 kr., borjúhús 30 kr., ürühús 27 kr.

Febr. 2-ki gyűlésben az inség ügyében felirnak a nm. helytartótanácsához s előadják, hogy a földesurak segélyezésén kívül szükségeltetnek, tett számítás szerint, kenyérnek: 127,418 mérő rozs; vetésre árpából 1741 $\frac{3}{4}$ pozs. mérő; zabból 8600 pozs. mérő, az őszi vetés pótlására 8755 $\frac{1}{4}$ pozs. mérő; ezen összeget vagy természetben kérik utalványoztatni későbbi viszatérítés mellett, vagy annak beszerzésére szükséges pénzben.

1818.

Az idők mostohaságának jobbra változását bizonyítja a januári gyűlé-

sekben meghatározott húsárszabályozás: Marhahús 1 font Szakoleczán 14 kr., mezővárosokban 13 kr., falukon 12 kr., borjuhús 12 kr., bárányhús 10 kr., sertéshús 20 kr.

Márt. 11-ki gyűlésben a *selyemtenyészítés* körül intézkednek.

Ápril 27-ki gyűlésben felolvastatott Ő Felségének rescriptuma, melyben a megyének a megrendelt *népösszeírás ügyében* követett hanyag eljárása, mi több, némely rovatoknak kihagyása komolyan rosztaltatik, s a rendelet pontos teljesítése végett báró Perényi János administrator kir. biztosi minőségben kiküldetik. Ennek elnöklete alatt tartott gyűlésből felírnak Ő Felségéhez, hogy ezen ügynek tárgyalására és törvényesítésére kegyeskednék az országgyűlést összehíni.

Nov. 16-ki gyűlésben felolvastatik Ő Felségének sept. 20-ról 114. sz. a. kelt rescriptuma, melyben az *ezüst pénzlábnak* visszaállítása tudtúl adatik, egyszersmind az is, hogy a só csak ezüst pénzen — *erga dependens nem clangentis conventionalis pecuniae* — vagy ennek értékét meghaladó papírpénzen vehető.

1819.

Felírnak többször a conventionalis pénz behozatala s a sóeladás ügyében.

Márt. 18-ki gyűlésben felolvastatott a nm. helytartótanácsnak márt. 2-ról 6669. sz. alatti intézménye, melyben tudtúl adatik, hogy Ő Felsége gróf Erdődy József főispánt kitünő érdemei tekintetéből a kancellári méltóságtól fölmenteni és konferenciális miniszternek kinevezni kegyeskedett. Fényes küldöttséget neveznek ki, a minisztert üdvözlendő.

Márt. 19-ki gyűlésben gróf Erdődy Józsefnek egy köszöntő levelet irnak.

Felolvastatik Ő Felségének rescriptumát tartalmazó, febr. 26-ról 390. sz. alatt kelt nm. helytartótanácsi intézmény, melyben rendeltetik, *hogy a tisztviselők ne közfelkiáltás, de voksok gyűjtése és számítása szerint választassanak, mint azt az 1723. országgyűlés 58. törvényezikre rendeli.* Fölírnak Ő Felségének, hogy a közfelkiáltás általi választás nemzeti szokásban és régi gyakorlatban alapszik, a felhozott törvényezikk értelmével nem ellenkezik, ezen választási mód ellen semmi panaszok se fordultak elő, és kéri Ő Felségét, hogy ezen ügyet az országgyűlés által meghatározatni kegyeskednék.

Május 26-ki gyűlésben közhirrre tétetik Majer József nemesi levele (Benignae armales), kit Ő Felsége gróf Erdődy József főispán kérelmére és ajánlatára, valamint családi érdemei ügyében magyar nemesnek nevezte ki.

1820.

Márt. 29. gyűlésben fölolvastatott Esztergam megye levele, melyben *Rudnyay Sándor* kinevezett herczegprimás és főispán installatiojára meghívja a megyét. Fényes küldöttség kineveztetik. Sept. 25-én báró *Perényi János* elnöklete alatt a tisztujítás megtartásához kezdettek. *Ghyczy Péter* alispán kitűnő magyar beszéddel maga és tisztársai nevében lemond hivataláról; mire *Perényi*, a mint az első alispánságra kimondaná a jelölteket, hirtelen roszúl lett; a tisztujítás folytattatik.

Sept. 27-én megválasztatnak: alispánok: *Ghyczy Péter* és *Babóthy László*. Főjegyző: *Brogyányi Bálint*. Főügyész: *Turcsányi József*. Főbírák: nyitrai: *Boronkay Lajos*; vágújhelyi: *Ocskay Ignác*; szakolczai: *Zmertych Gáspár*; bajmóczi: *Ghyczy József*; bodoki: *Jezerniczky Antal*.

1821.

Febr. 26. gyűlésben fölolvastatott Ő Felségének rescriptuma, melyben a primás által *Esztergamban építendő székesegyházra* adakozásra fölszólítatnak, valamint a primásnak e tárgyban írt magyar levele is. — Elhatározatik az adakozás.

Köszönetet irnak föl *Albert főherczegnek Magyar-Óvárott alakított gazdászati tanoda* végett.

Fölolvastatott a nm. helytartótanácsnak intézménye, melyben megrendeltetik, hogy a *papírpénz*nek, mint az ezüst pénz értékét helyettesítőnek, hitelét föntartani igyekezzenek.

Továbbá a nm. helytartótanácsnak intézménye, melyben megrendeltetik, hogy a megye adná okát, mért olvasztatott ismét egygyé a már *II. József* idejében ketté osztott felső-nyitrai járás.

Továbbá, újra rendeltetik, hogy a tisztujítások a már ez iránt 1819-ben lejött *resolutio regia* értelmében voks-szedés és számítás szerint történjenek.

Sept. 6-ki gyűlésben a nm. helytartótanács helybenhagyásával a *nyitrai járás alsó és felső járásra lön osztva*; abban főbíró *Boronkay Lajos*, ebben *Piacsek Imre*.

1822.

Sept. gyűlésben fölolvastatott Ő Felségének leirata, melyben a *szárvántúli részek s a magyar tengerpart Magyarországhoz*i visszacsatolása tudtul adatik.

Dec. 19-ki gyűlésben jelenti az alispán, hogy *gróf Erdődy József főispán királyi biztos*i minőségben van kiküldve a megyébe. Fényes köldöttség megy őt a gyűlésbe meghívandó.

Elnöklete alatt fölolvastatik Ő Felségének okt. 25. 13,709 sz. a. kelt

rescriptuma, melyben tudtul adatik, hogy Ő Felsége nehezen vette, miszerint a megye az ujonczállítási rendszert, mely a lakosság számához mért, elfogadni vonakodott; reméli és parancsolja, hogy azt elfogadják. Ezen leirat ellen fölírnak Ő Felségéhez és kéri, hogy addig is, míg ezen ügyet az országgyűlés nem határozandja meg, és törvénynek nem szentesitendi, kegyeskednék Ő Felsége a megyét ezen kötelesség teljesítésétől kegyesen feloldani.

Dec. 20-ki gyűlésben gróf Erdődy kijelenti, hogy valamint ő egy részről a fölírás expeditióját nem akadályozandja, úgy más részről magát parancsainak kivitelében és teljesítésében senki által sem engedendi akadályoztatni. Mire a gyűlést berekeszti.

Okt. 15-ki gyűlésben felírnak Ő Felségéhez azon leiratára, melyben az *adóösszegeknek ezüstpénzbeni beszédese és számitása* rendeltetik; előadják ezen parancs kivihetőségének jelen szorult körülmények közti lehetetlenségét, és kéri, hogy ezen ügynek elhatározását az összehívandó országgyűlésre bizni kegyeskednék.

1823.

Jun. 27-ki gyűlésben a KK. és RR. az adóbeszedési és ujonczállítási ügy tárgyalásába bocsátkozni nem akarnak, míg értésükre nem adatik azon *conferentia* minősége és eredménye, melyet a mult évi dec. 20-ki gyűlés után gróf Erdődy József főispán és kir. biztos két alispánnal s a hat főbíróval tartott, mire :

Ghyczy Péter első alispán előadja, hogy ezen conferentiában gróf Erdődy által figyelmeztetve lévén, miszerint megyei hivatalnok nem lehet senki, ki a főntebb érintett királyi parancsok teljesítésétől vonakodna, a hat főbíró lemondott hivataláról; ezen lemondást írásban követelvén a királyi biztos, azt is galgóczi várába elküldték; erre a KK. és RR. határozták: hogy a főbírák lemondása, minthogy nem a gyűlésben történt, el nem fogadható, s ők tovább is mint hivatalaikban megmaradtak tekintetnek.

A királyi parancsok teljesítése tárgyában ujra felírnak Ő Felségéhez, és országgyűlés összehívását kéri.

Márt. 6-ki gyűlésben felolvastatik Ő Felségének leirata, melyben az *adóbeszedés és ujonczállítási* ügyben gróf Erdődy helyébe báró Ötvös Ignác a b au jvá ri főispán neveztetik ki kir. birtosnak.

Működéséről nem létezik jegyzőkönyv.

Jul. 14-ki gyűlésben gróf Erdődy József főispáni székét nagy örömyilatkozatok közt ujra elfoglalja. Üdvözlő beszéde remek volt. A KK. és RR. nevében üdvözlí őt Belánszky József beszterczebányai püspök, kinek beszédében báró Ötvös Ignác eljárása is kiérthető. Ezen kir.

biztos katonai ujonczállításról 1822. dec. 19-én kelt repraesentatiót s az 1823. márt. 20-ít a főjegyzőtől elvette, a főbírókat katonai felvigyázat és kíséret alá helyezte s arra szorította, hogy az új ujonczállítási rendszer szerint a katonakötelezettek repartitóját a lakosság számához mérve megtegyék; az adóösszegeket ezüst pénzben számítva írják be az adókönyvecskébe, az első szükségü élelmi czikkek árát ezüst pénzben számítva kidolgozzák, végtére a jun. 9-ére kitűzött megyei gyűlésnek tartását megtiltotta, s a terem kulcsait elvétette.

Ezen szomorú viszályok közt a nagy és nemes lelkű József főherceg nádor a Felső és a megye közt közbenjáró nemtöként működik, mint leirataiból kitűnik.

1824.

Május 20-ki gyűlésben Babóthy László elnöklő alispán jelenti, hogy Ghyczy Péter első alispán királyi táblai ülnöknek kineveztetett.

Jun. 22-ki gyűlésben Ghyczy Péter mint alispán elnököl, és azon szomorú jelentést tesz, hogy gróf Erdődy József, a szeretett főispán május 24-én meghalt. Emlékbeszédet tartanak. Bárány Pongrácz József és Brogyányi Bálint főjegyző indítványozzák, hogy valamint gróf Erdődy, úgy gróf Forgách Miklós hozzá hasonló nagy és felejthetlen főispán arczképe örök emlékül állíttassék fel a teremben.

A KK. és RR. gróf Erdődy József emlékére márványtáblának felállítását a gyűlési teremben szavaznak következő felirattal:

HOC PRETORIO
JOSEPHUS COMES ERDŐDY
DE MONYORÓKERÉK,
PROVINCIAE NITRIENSIS
SUPREMUS COMES
REBUS PUBLICIS QUINQUE LUSTRIS
PRAEFUIT
IUSTITIA, ERUDITIONE, INTEGRITATE
CLARUS
SIT GLORIA VENTURAE AETATIS
HUIC PRODUCERE PAREM.

Erdődy 18-ik századbeli főuraink szellemének egyik legfényesebb prototypusa volt. A magyar főurak ezen korban a király és nemzet közt fenforgó súlyos viszályokban a hazára és nemzetre nézve igen hasznos és tulajdonképen őket illető közbenjáró, kiengesztelő szerepet vittek, — mondhatni utánzásra méltó ügyességgel és tapintattal. Ilyen bölcs és éles belátásu, ügyes személyiség volt Erdődy a politika terén, hozzá főur minden

mozgásban és gondolatban, finom ízleten és értékes valóságon alapult fényt üző, nagylelkű kitüntetési vágy nélkül, adakozó, jótékony, de nem tékozló, magára tartó, magas állásának méltóságát fentartani tudó, gög nélkül, emberiség szerető, igazságos, nem népszerűségi hajhászatból, de veleszületett jámborságból és alapos jó nevelésből.

Sept. 6-ki gyűlésben Babóthy László elnök alispán jelenti, hogy Ghyczy Péter első alispán Vice-Palatinusnak van kinevezve a királyi táblánál. Felolvastatik Ghyczy Péter bucsuzó levele, melyre a KK. és RR. igen szívélyesen válaszolnak.

Felolvastatott továbbá Ő Felségének aug. 13-ról 11,010. sz. alatt kelt leirata, melyben báró Malonyay János megye főispáni administratorrá lön kinevezve.

Nov. 9-ki gyűlésben báró Malonyay János méltóságát elfoglalja. A KK. és RR. nevében üdvözli őt báró Gabelhoren, vágújhelyi prépost.

Felolvastatik Ő Felségének leirata, melyben Vindisch Lipót főorvos bokros érdemei miatt magyar nemesnek lön kinevezve.

Dec. 7-ki gyűlésben a megye a sok rablások és gyilkolások miatt rög-tönítelőbiróságért folyamodik.

1825.

Május 2-ki gyűlésben mindenek előtt a gyakori tűzveszélyek ellen intézkednek.

Felolvastatik Ő Felségének 1824. dec. 30-án kelt leirata, melyben báró Malonyay János megye főispánjának neveztetik ki.

Jul. 27. gyűlésben báró Malonyay János főispáni székébe bevezettetik gróf Brunszvik József, nógrádi főispán, mint kir. biztos által.

Jul. 28-án tartatik a tiszttűzés. Megválasztatnak: alispánok: Uzsovics János és Ocskay Ignác. Főjegyző: Brogyányi Bálint. Főügyész: Rajcsányi Bálint. — Főbirák: felső-nyitrai: Emödy János; alsó-nyitrai: Budnyánszky Miklós; vágújhelyi: Sughó József; szakolczai: Vietorisz József; bajmóczi: Ordódy József; bodoki: Soóky József. Főorvosok: Dr. Biacsovsky János és Dr. Bjel Samu.

Aug. 27-ki gyűlésben Pozsonyba Karolina Augusta császárné koronázására és országgyűlésre követekül megválasztatnak: Uzsovics János és Babóthy Imre.

1826.

Febr. 22-ki gyűlésben Uzsovics János országgyűlési követnek magyar nyelven irt jelentése felolvastatott, melyben előadja, hogy az országgyűlés tanácskozásának főtárgyát a hazai nyelv előmozdítása és mivelése képezi. Közli Ő Felségének a nádornak rendeletét, melyben meghagyatik,

hogy a néhai Slavnitzai Sándor István által a honi nyelv mívelésére egy akademia vagy tudós társaság alakítására alapított és már a muzeumnak beküldött 10,000 fton, könyvtáron, pénz és régiségek gyűjteményén kívül, a lúkai kastélyban visszamaradt több ezen alapítványhoz tartozó tárgyakat a megye mentül előbb küldje be. Jelenti továbbá, hogy gróf Pongrácz Teréz, néhai Motesiczky János özvegye, már 1821-ben a hazai nyelv mívelése s előmozdítása szempontjából azon tanuló ifjaknak, kik a jog- vagy orvostani tudományokban tett kérdésekre hazai nyelven kitünően felelnek, évenként 200 ftot kifizetendőknek rendelt.

1831.

Jánoky Miklós t. főjegyző jan. 11-kei gyűlés jegyzőkönyvét magyar nyelven vezeti az első.

Sept. 5-ki gyűlésben a cholera ellen intézkednek.

1832.

Okt. 1-én tartott tisztujtáskor báró Malonyay János főispán elnöklete alatt megválasztatnak: alispánok: Ocskay Ignác és Marczibányi Lőrincz. Főjegyző: Brogyányi Bálint. Főügyész: Rajcsányi Bálint. — Főbirák: felső-nyitrai: Emőd János; alsó-nyitrai: Rudnyánszky Miklós; vágújhelyi: Sughó József; szakolezai: Vietorisz József; bajmóczi: Ordódy József; bodoki: Soóky József. Főorvosok: Dr. Biacsovsky János és Dr. Bjel Samu.

Nov. 10-ki gyűlésben Pozsonyba dec. 16-ára kitűzött országgyűlésre követeknek: Ocskay Ignác alispán és Bencsik János választatnak.

Ez évben lett Uzsovits János magyar kir. helytartósági tanácsnok.

1836.

Ocskay Ignác alispán kir. táblai ülnöknek kineveztetik.

1837.

Az év végével meghalt Bécsben: báró Malonyay János főispán.

1838.

Sept. 17-én megtartatott báró Mednyánszky Alajos már jan. 11-én kinevezett Nyitra megye főispánjának székfoglalási ünnepélye. A főispánnak klasszikus magyar szónoklata elárulta az attikai stylú tudóst és író. Felesketi őt Ürményi Péter, koriczai czimz. püspök; a KK. és RR. nevében üdvözli Majthényi József, bajmóczi prépost.

1840.

Okt. 20-án báró Mednyánszky Alajos elnöklete alatt tartott tisztujtáskor megválasztatnak: alispánok: Vietorisz József és Bossányi Simon. Főjegyzők: Jánoky Miklós és Batthyányi Nándor. Főügyész: Turcsányi Antal. — Főbirák: felső-nyitrai: Ghyczy Károly; alsó-

nyitrai: Rudnyánszky Miklós; vágújhelyi: Ocskay Rudolf; szakolczai: Vagyon Antal; bajmóczi: Ghyczy Ágoston; bodoki: Soóky József. — Főorvosok: Dr. Biacsovsky János és Dr. Bjel Samu.

Országgyűlési követek: Bossányi Simon alispán és Batthyányi Nándor főjegyző.

1844.

Jun. 11-én báró Mednyánszky Alajos főispán elnöklete alatt nagy pártviszálykodások közt tartott tisztujtáskor megválasztatnak: alispánok: Tarnóczy Kázmér és Ghyczy Károly. Főjegyző: Batthyányi Nándor. Főügyész: Turcsányi Antal. — Főbirák: felső-nyitrai: Deseő Thádé; alsó-nyitrai: Turcsányi György; vágújhelyi: Ocskay Rudolf; szakolczai: Vagyon Antal; bajmóczi: Ghyczy Ágoston; bodoki: Beznák Ignác. — Főorvosok: Dr. Biacsovsky János és Dr. Bjel Samu.

Tarnóczy Kázmér alispán a megye zilált állapotának helyreállítása körül sok érdemeket szerzett. Ő volt az első, kinek vezérlete alatt a mérsékelt liberális párt jelentőségre és befolyásra felvergődött. Ő kitűnő tisztárs volt, kellemes és bölcs szónok, tapintatteljes elnök; mindezen tulajdoni mellett azonban szigorú főnök is. Reá alkalmazhatók voltak Tacitus szavai:

„Nec illi quod est rarissimum aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem deminuit“.

Jun. 24-ki gyűlésben Tarnóczy Kázmér alispán szomorúan jelenti a KK. és RR-nek, hogy báró Mednyánszky Alajos főispán a tisztujtásról haza utazván, Galgócson a várban jun. 14-én meghalt.

Mednyánszky rövid ideig lehetett csak megyénknek főispánja, de annak disze volt és maradni fog minden időkre. Ő a békés polgárisodás bajnoka, a nagy tudós, a komoly férfiú, az akkori zajos megyei életbe lelkületével és természetével nem épen összehangzó magas állást foglalt el, melynek áldozatul is esett; a felette pártos és sok kellemetlenséggel lefolyt tisztujtás alkalmával okozott meghűtés következtében. Vele a hazának egy kitűnő embere szállt sirba.

„Abstulit clarum cita mors Achillem.“

1845.

Május 26-án gróf Károlyi Lajos mint Nyitra megyének főispánja bevezettetik méltóságába. Az ünnepélyes fogadtatás, melyben ezen közszeretető férfiú részesült, oly fényes volt, minőnek Nyitra még tán soha nem volt tanuja; végtelen örömnapja volt ez, melynek nagyszerűségét az 5000 lovashól állott egyenruhás megyei banderium lényegesen emelte. A fényesnél fényesebb nemzeti ruhába öltözött főlovasok közt kitűnt

az ünnepelt főispán hollószinü ezüst- és aranyszerszámos délczeg ménen szemlét tartva a banderiumon.

„— — — — — ostroque insignis et auro
Stat sonipes ac frena mox spumantia mandit.“

és mindenütt harsogó éljennel fogadtatott.

Feleskettette a főispánt *Bartakovics Béla*, akkor rosznyói püspök, üdvözlötte a KK. és RR. nevében *Krajcsik János*, nyitrai kanonok; a tisztviselők nevében *Batthyányi Nándor* főjegyző.

Fényes nap volt ez, végső fellobbanása egy szép regényes és tettdús multnak.

1847.

Jun. 22-én Nyitrán *gróf Károlyi Lajos* főispán elnöklete alatt tartott tisztításkor alispánok: *Tarnóczy Kázmér* és *Ocskay Rudolf*. Főjegyző: *Batthyányi Nándor*. Főbirák: felső nyitrai: *Deseő Thádé*; alsó nyitrai: *Turcsányi György*; vágújhelyi: *Zelenay Gida*; szakolczai: *Vagyon Antal*; bajmóczi: *Ghyczy Ágoston*; bodoki: *Beznák Ignác*. Főorvosok: *Dr. Biacsovsky János* és *Bjel Samu*.

1848.

„Nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum.“ (Cicero.)

Ápril 3-án *gróf Károlyi Lajos* főispán elnöklete alatt az országgyűlési törvényczikkek kihirdetésére választmányok alakittatnak.

Ápril 30-án *Ocskay Rudolf* első alispán elnöklete alatt tartott gyűlésben a miniszteriumi ideiglenes közlönynek hivatalos rovatából értesülvén a megye, hogy *gróf Zay Károly* lett megyei főispánnak kinevezve, üdvözlétére egy választmány kineveztetik.

Május 1-én Nyitra melletti Szent Márton-dombon *Ocskay Rudolf* első alispán elnöklete alatt tartott nagyszerű népgyűlésben a megyei bizottmány megválasztatik.

Továbbá a megye az 1848-ki országgyűlési törvényczikkek 7. §-a szerint választó kerületekre felosztatik.

Május 10-ki gyűlésben a megyei törvényszékek megalakittatnak, s az esküdtzéki birák összeírására választmányok kineveztetnek.

Felolvastatik a belügyminiszteriumi rendelet, melynek tartalma szerint *Tarnóczy Kázmér* kormánybiztosnak neveztetik ki az izraelitákon elkövetett rablások megfenyítésére.

Május 25-ki gyűlésben választmányok alakittatnak a haza oltárára ajánlott adakozások gyűjtésére.

Jun. 2-ki gyűlésben a bizottmány kérelemmel fordul a belügyminiszteriumhoz, hogy a megyének főispánt nevezni kegyeskedjék.

A követválasztások június közepével megtörténnek; megválasztottak: Nyitrai választó kerületben: Tarnóczy Kázmér; vágvecsei v. k. Rudnyánszky János; érsekújvári v. k. Markhót János; nagy-tapolcsányi: Kovatsik N.; nyitrazsámbokréthi: Brogyáni Imre; privígyei: Simonyi Ernő; galgóczi: Szidor Ferencz; verbói: Zelenay Gida; szenitzi: Zmertych Károly; holicsi: Vagyon Antal.

Jun. 27-ki gyűlésben a követválasztások alkalmával elkövetett kicsapongások megvizsgálására külmegyei biztosok kiküldetését kéri a minis-
teriumtól.

Jul. 17-ki gyűlésben báró Jeszenák János mint kinevezett főispán elnököl.

Sept. 4-ki gyűlésben az ujonczállítási bizottmányok megválasztatnak.

Sept. 18-ki gyűlésben Tarnóczy Kázmér első alispán lemond hivataláról, vele Batthyányi Ferdinánd főjegyző is. Megválasztatnak:

Alispánok: Ocskay Rudolf és Markhót János.

Főbírák: Zelenay Gedeon lemondása következtében vágújhelyi: Kochanovszky Flóris, Vagyon Antal lemondása következtében szakolczai: Zmertych Simon; a többi megmaradt.

Főorvosok Dr. Nagy József és Dr. Bjel Samu.

Tarnóczy és Batthyányi leköszönésével a tiszti karból nevezetes két férfiú eltávozott; az elsőnek mint hazáját forrón szerető polgárnak és országgyűlési követnek más működési tér nyílt meg, fájdalom! hogy neki a sebes rohammal kétséges jövőnek elébe vezetett honügyet a mérsékelt haladás ösvényén, melynek mindenkor tántorithatlan bajnoka volt, fentartani, s a kiszámithatlan veszélyeket tán még alkalmas időszakban elhárítani több kitűnő higgadt gondolkozású hazafiak közreműködésével sem sikerült. A dolyfős habok összezsáptak a legszentebb, legjobb szándék felett!

— — — — est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis
Temporibusque dubiis rectus.

Batthyányi egy erényteljes, és különösen a megye irányában kitűnő érdemeket szerzett szerény, tehetségdús férfiú, szeplőtlen jellemű honfi — ha őszintén szólanom szabad — kellő s érdemlett elismerésben későn részesült.

Fortuna — — — — —
— — — — —
— — — — si celeres quatit
Pennas resigno quae dedit, et mea
Virtute me involvo.

Sept. 21-én szlávok ellen indult ki az őrsereg; október 21-én pedig Kosztolnánál, Trentsin megyében, ellenállott Simunich cs. kir. tábornok seregének.

1849.

Vészteljes zendülési viszályok közt lefolylt év.

Febr. 6-kán Nyitrán, Ocskay Rudolf első alispán elnöklete alatt tartott gyűlésben felolvastatott Vietorisz József kir. biztos jan. 29-ről kelt hivatalos rendelete, melynek következtében 30 egyénből álló megyei bizottmány neveztetett ki, valamint ideiglenes, az uriszékeket pótlendő törvényezőek is.

Felolvastatott továbbá Ő cs. kir. Felségének Ferdinánd királynak s Ő cs. kir. Fenségének Ferencz Károly főherczegnek aláírásával is ellátott Olmüczről 1848. dec. 2-ről kelt kegyelmes leirata, melyben minden alattvalóival tudatja, hogy Ő Felsege a király s Ő Fensége a főherczeg a koronát és vele összekötött minden jogot, hatalmat és méltóságot minden birodalmában Ferencz József főherczegnek alkotmányosan és tettelesen törvényesen és valóságosan átadja; mire egy fényes küldöttség neveztetik Olmüczbe menendő s Ő Felségének Ferencz József királynak a megye részéről jobbhágyi hódolatát kijelentendő.

Mártius közepétől egész julius közepéig a forradalmi párt uralkodott Nyitra vidékén.

Tarnóczy alispánsága alatt kitünő férjfiakból összealakult nevezetes tisztikarnak, mely egy részről az ország viszonyait, más részről a kor igényeit higgadtan fontolva mindég a mérsékelt haladást tűzte ki működése céljául, több nevezetes férjfiat visszavonultak, csak egy maradt meg a téren még egynehánynyal; ez volt Ocskay Rudolf, annak egykor második alispánja, ez évben első alispán, ki mint a szélvész alatt fenmaradt utolsó főtiszt, a dolyfös habok által hányt-vetett hajót a békés révpart felé vezetni igyekezett; de az orkán dühe meghiusított minden erőmegfeszítést, minden jó szándékot, a hajótörés elkerülhető nem volt; megmenté ő és főtartotta egy ideig, mi menthető volt, elveszvéen ez is, visszavonult csendes lakába, keserű bánattal szemlélve az egykor diszesen felszerelt hajónak szétesett, szétszórt hullámszó foszlányit.

„Nullum enim ei amplius sors campum dedit, in quo excurrere virtus cognoscique possit.“

És minthogy megyénk legváltóságosabb korszakának, ha rövid és futólagos megemlékezésben is nem szabad a „cuique suum“ elvtől eltávoznom, megemlítem ez időkből Markhót János második alispánt is. Legfőbb érdemei közé sorolom azon tapintatteljes eljárását, melylyel ezen gyászos időkben az

összeütköző viszonyok kiegyenlítésére a felhevült, felzaklatott kedélyek a rajongó gondolkozásmód lecsillapítására, mérséklésére hatott. Rá alkalmazom Cicero szavait:

„Qui libertatem non acerbitate infestam, sed lenitate legum munitam esse voluit.“

Többet e korszakból a hontörténelem tartalmaz.

Május 14-én Vietorisz József királyi biztosi hivatalától felmentetik, és gróf Zichy Ferencz, pozsonymegyei kir. biztos, bizatik meg megyénk kormánylatával is.

Augustus végével gróf Forgách Antal mint kerületi főbiztos és gróf Apponyi Lajos mint megyei kir. biztos megjelentek Nyitrán. Mindkettőnek tiszteletére legyen följegyezve, hogy ezen igen válságos időben — cum vix iustus erat securus — nemeslelkűbb, igazságosabb, bölcsőbb, humanusabb férjfiakra nem lehetett volna bizva megyénk és lakosságának ügye.

Gróf Apponyi Lajos sept. 19-kéig volt megyei kir. biztos.

Sept. 24-én Nándory János cs. kir. kormánybiztos vette át a megye kormánylatát. 1851-ben április 14-én lett megyei főnöknek kinevezve.

1850—1860. december közepéig.

Megyei főnök volt egy évtizeden túl Nándory János.

1851-ben a megyének szakolczai járása, a vágújhelyinek a Vág jobb partján fekvő része, azonkívül felső- és alsó-nyitrai járáshoz tartozó s a Vág jobb partján fekvő helységek, ugymint: Szered-Ujváros, Sellye, Királyfa, Negyed, Farkasd a megyétől elszakítottak; a két járás Felső-Nyitra megye alakításához vététt, ez utóbbi helységek pedig Pozsony megyéhez csatoltattak.

1852. júl. 9-én Nyitra városa s a megyének egy része azon rendkívüli szerencsében és kegyelemben részesült, hogy Ő Felsége, dicsőségesen uralkodó *I. Ferencz József császár és királyunk* legkegyelmesebb Urunk körútjában vidékünkön is megjelent. A daliás fejedelemnek a megyei lakosság minden osztályai körutja mentében mindenütt legőszintébb lelkesedéssel fejezték ki alattvalói hódolatukat.

Salve laeta dies meliorque revertere semper.

1855. júl. 25-én *Ő Fensége Albrecht főherczeg*, akkor Magyarország kormányzója, szerencsétlente Nyitra városát magas jelenlétével. Ez időben Nyitrán a kholera legnagyobb mérvben dühöngött. Mindenre meglepőleg hatott, mindeniben határtalan legmélyebb őszinte tiszteletet ébresztett Ő Fenségének ezen gyászos időkben példás és rendkívüli nagylelkűsége, apostoli erényessége s emberszeretete. Mindkét kórházat, melyek telve valának kholera-betegekkel, meglátogatta Ő Fensége, minden betegágyhoz lépett, vigasztalta a betegeket, a hideg vízzeli gyógy mód által kezelteknél a pakró-

czok alá nyult a visszahatási stadium bekövetkeztéről meggyőződni akarván, az ápolókat kötelességeik teljesítésére serkentette és megajándékozta. Albrecht főherczeg hős minden veszélyben.

Fortes creantur fortibus et bonis.

Az 1850-től 1860-ik lefolyt évtized.

Mindenikünk emlékében vannak az átalakulás viszályai, veszélyeztetett nemzetiségünk leverőleg hatottak a megyének legtöbb lakóira; ha lehetett valaki, ki ezen bús időkben vigasztaló szellemként vezethete az ügyeket, kibeközbizodalom, szeretet, tisztelet összepontosulhatott, az az Arisztid jellemű és jámborságú Nándory János volt, megyénk legjobb fiainak egyike.

Crescit occulto velut arbor aevo

Fama Marcelli.

1857. febr. 7-én Bécsben legszebb férfikorban elhunyt és Nagy-Apponyban eltemettetett megyénknek egy kitűnő fia gróf Apponyi Gyula. Béke a korán dicsőült hamvaira!

1860—1861.

1860-ban a 20-ik októberi legkegyelmesebb diploma következtében a megye ősi kiterjedésébe s alkotmányos jogaiba visszahelyeztetik. Főispánnak *gróf Károlyi Lajos* neveztetik ki. A forrón és szeretve tisztelt régi főispánnak kinevezése a megyei lakosságra általáposan kimondhatlan őszinte örömet árasztott, feléledtek az örömmel tizenkét évig eltemetett minden remények. *Gróf Károlyi Lajos* felejtethlen főispánunk volt is azon személyesség, kiben biznunk lehetett; de az 1861. év nem sok tért engedett működésre, a habok mindjárt kezdetben kicsavarták a kormányvezőt a kormányosok keziből.

Dec. 31-én Nyitrán a főispán elnöklete alatt tisztujítás tartatott. Megválasztottak: alispánok: Batthyányi Ferdinánd, és Zerdahelyi Incze. Főjegyzők: Szentáld György, Szentkereszty Sándor, Tóth Vilmos. Főügyész: Kubinyi Zsigmond. — Főbírák: f. nyitrai: Beznák István, tiszt. Turcsányi Ede; a. nyitrai: Turcsányi György; vágúj helyi: Kochanovszky Flóris; szakolczai: Zmertych Simon; bajmóczi: Rudnyay István; bodoki: Emődy Vincze. Főorvosok: Dr. Nagy József és Dr. Huszár Imre.

Az 1861. országgyűlésre megválasztatott követek: nyitrai: Tóth Vilmos; érsekújvári: Buzna Lajos; vágvecsei: Simonyi Simon; galgóczi: Fridczky Timóth; nagy-tapolcsányi: gróf Berényi Ferencz; nyitra-zsámbokréthy: herczeg Odescalchi Gyula; verbói: Zelenay Gida; vágúj helyi: Barinyay János prépost; szeniczi: Zmertych Károly, később gróf Eszterházy István; holicai: báró Schmerzing Thádé.

Az engedmények s azok felhasználásából elfoglalt merő ellentétekre fektetett saját szerű helyzet, s így mint a megyei élet, úgy a tisztviselőség

rövid ideig tartható fönlétezéséről mindenki volt meggyőződve; a tisztviselőség maga is, főleg pedig annak vezére, az első alispán Batthyányi Ferdinánd 10 havi lét után megszűnt ezen ugynevezett alkotmányos tisztviselőség működése. 1861. nov. 4-én az egész tisztikar lemondott.

1861. nov. 22-én Beznák Ignác mint kinevezett főispáni helytartó vette át a megye kormányzatát.

1862.

Sok nehézségekkel s akadályokkal kelle küzdeni a helytartófőispánnak, míg a megyének tisztviselőséget szerezni s ügyeit menetbe hozni sikerült. A kinevezett megyei tisztviselők főbbjei: alispánok: Deseő Thádé és Ghy-czy Ágoston. Főjegyző: Dedek Crescenz. Főügyész: Nagy Vincze. Főbírák: f. nyitrai: Babóthy Pál; a. nyitrai: Majthényi József; váguj-helyi: Gyürky Bálint; szakolczai: Kálmán Imre; bajmóczi: Ordódy Mór; bodoki: Turcsányi József. Főorvosok: Dr. Nagy és Dr. Huszár.

Kormányzatának ideje alatt legnevezetesebb időszakot képez az 1863. év, melyben a takarékpénztár s a nyitrai gőzmalomtársulat létesült, és Tarnóczyról Nyitrára vezetendő vasutszárny építésére egy társulat alakult. Azon derék honpolgárok működéseit, kik ezen intézetek tényezői valának, elősegítette mindenkor Beznák Ignác főisp. helytartó.

1863—1864.

Ezen évek nevezetesek megyénkre nézve és korszakot képeznek annyiban, hogy egy korszerűbb gondolkozásmódnak elvitázhatlan bizonyítéki jöttek létre lefolytak alatt.

Azon testület pedig, melynek kebeléből eredtek mindazon férjfiak, melynek üléseiben megpenditettek az eszmék, elkészítettek a tervek, szabályok, szóval testté lett az ige — a nyitramegyei gazdasági egylet volt. —

A nyitramegyei gazdasági egylet 1860. június 5-én Tarnóczy Kázmér indítványára alakult; ő is volt annak megválasztott első elnöke. 1860-ban Tarnóczy Kázmér Bars megye főispánjának levén kinevezve, az egylet az 1861. év lefolyta alatt tétlenségben maradt. 1862-ben gróf Berényi Ferencz választott elnöke alatt megújult erővel kezdett ismét működni, és habár a mezeti gazdaság terén még csak gyéren mutatkozik is jótékony hatása; annyi bizonyos azonban, hogy a megyében az anyagi utoni haladás töle kapott első hatalmas lendületet, s az eszmék gyors kivitelének sikere neki és tagjainak köszönhető.

Nyitrán létesítendő takarékpénztár eszméje leghatályosabban pendített az 1860. jan. 5-én tartott első gazdaságegyleti gyűlésben, mikor választmány is lőn kinevezve, az intézet organisatióját, alapszabályait kidolgozandó. Ezen választmány tagjai valának: Csóka Károly elnök, Schlachta Miksa jegyző; tagok: Bencsik György, Beznák Imre, Beznák István,

Tesléry Ferencz, Toscano Gáspár, Tóth Vilmos, Vutzay Péter és Zerdahelyi Incze.

1862. sept. 10-én az alapszabályok helybenhagyattak, s az intézet alakulása engedélyeztetett. 1862. dec. 2-án herczeg Odescalchi Gyula, mint a társulat elnökének elnöklete alatt tisztviselőknek megválasztottak:

Igazgató: Csóka Károly, pénztárnok: Juhász Zsigmond. Könyvvezető: Lehotay Gida. Tollvivő: Mikovinyi Jenő. Ügyvéd: Pazsitzky Manó.

Részvény kibocsátatott 1000; minden részvényre lefizetve lőn 32 ft. 1863. július 15-én megkezdődött az üzlet, s 1864. év végeig a pénzforgalom tett 691,897 ftot, és pedig:

1863.

Julius hóban	37,707	Oktoberben	39,531
Augustus hóban . . .	21,948	Novemberben	23,240
September hóban . . .	8,934	Decemberben	20,371

1864.

Januárban	48,787	Májusban	58,628
Februárban	43,684	Juniusban	47,430
Mártiusban	43,925	Juliusban	113,061
Áprilben	61,183	Augustusban	137,268

Az intézet ily sebes felvirágzásának oka együttesen mint a tisztviselők ügyességében, szorgalmatosságában, jó hírnevében, jámborságában, úgy a megválasztott választmányi tagok hason tulajdoniban keresendő; ily testület sáfárkodásában központosulhat a bizalom, és soha csalódni nem fog.

Ezen pénzüzletnek ügyes és tapintatteljes biztossággali vezetése mellett felhozható, hogy fönlétezésének tartami ideje alatt még semmi legkisebb peres differentiák nem fordultak elő.

Gőzmalmi társulat Nyitrán. Óriási eszmének tartotta a megyei közönség eleinte egy Nyitrán részvények útján létrehozandó nagyszerű gőzmalomnak tervét; minek oka nagyrészt abban rejlik, hogy mi magyarok a politika terén a társadalmi erőt túlbecsülni szoktuk, ezért is folytonosan csalódunk, kebleinket azonban e részben a viszonyok mostohaságával, a tények logikájával megnyugtattván, mindég újra remélünk; ellenben az ipar és szorgalom terén a társadalmi erő mindenhatóságát még igen keveset ismerjük. Szerencsésnek mondható egy vidék és város, hol az anyagi jobblét iránti mindennapias és szűkkeblű gondolkozásmódon alapszó tétlenségből sikerül erélyes, értelmes honpolgároknak felferni a közönséget; ilyen férfiak nagyobb számmal találkoznak a nyitramegyei gazdasági egyesület körében, melyek közt a szóban levő vállalat ügyében legkitünőbb volt Schlachta Miksa. Ezen

férfit dicsőségesen leküzdve a feltornyosuló akadályokat francia erélylyel, római akarattal s angol kitartással 9 hónap lefolyta alatt az eszmét ténynyé átvarázsolta. 1863. év május 4-én tétetett le az alapkő illő szertartással gróf Károlyi Lajos megyénknek volt főispánja által; az alapkövet megáldotta Krajcsik János, nyitrai kanonok és apát. Ez alkalommal Tóth Vilmos jeles beszédet mondott. A gőzmalom részvények után létesült, építésére és felszerelésére 180,000 ft. iratott alá. Az építésre vállalkozó nem találkozáván, kénytelen volt a társulat azt egy kebeléből kinevezett építő választmány felvigyázata alatt napi költségeken végezni. A főépület még azon év sept. 1-jeig elkészült, a melléképületek nov. 1-jeig, a beszervezet és gépezet 1864. febr. 15-keig. A telek, melyen a gőzmalmi épület áll, 1120 □ ölet tesz, és Nyitra városától 5640 frtért lón megszerezve. Az örlési gépezetet Nem el k a L ö r i n c z készítette Szimeringben; a nagyszerű gőzgépezetet, a nagy vaskereket és főtransmissiókat Ruston & C. Prágában. A főépület szélessége 9, hossza 19 öl, a mellette levő emeletes épület hossza 11 öl, e szerint a két épület homlokzata 30 öl, a főépület egymás felett álló 6 osztályból, különben 4 emeletből áll: benne van 7 malomkö, 48 hüvelyknyi átmérőjű, 2 hegyező kő 36 hüv. átm.; az örlő köveknek örlési tehetségük: 24 óra alatt minden kő megöröl 50 pozs. m. tisztabuzát, vagyis, minthogy egyszeri örlésre 1000 p. m. búza szokott feltölteni, ezen mennyiség 3 1/2 nap alatt tökéletesen liszté készül. Van azonkívül az épület egyik részében 2 kövü paraszthalmom is, melyet szinte a gőzgép hajtja. Isten áldása szálljon ezen, valamint hazánk minden ipar és kereskedési intézeteire! hogy teljesedjenek be Tóth Vilmos szavai:

„S Isten, ki ezredéven át nem hagyta el a népet; ki megengedé, annyi véres harc, küzdelem és belviszály után, megfogya bár, de törve nem, elérnünk a mai napot, nem vonandja meg mindenható segedelmét a nemzettől, mely önfentartás-szabta kötelmeit teljesíti.“

Én pedig hozzád szólok záradékkal, mint városi polgártársad, Miksa barátom! Adjon az Isten neked állandó egészséget és hosszú életet, hogy az anyagi jólét ösvényén vezérünk lehessél sokáig! és Nyitrát átalakítsad:

in locum graeca comitate et provinciali parsimonia mistum ac bene compositum.

Az örömteljes 1863-ki időszakot mély és általános gyászba borította gróf Károlyi Lajos aug. 28-án történt halála. Gróf Károlyi Lajos nem csak főispánja, minden jóban, hasznosban vezére volt Nyitrának, de a közszeretet a megyét s őt egy eszmévé olvasztotta már; akkor vesztettük el őtet, mikor reá legnagyobb szükségünk volt. Elmondhatjuk róla mit Tacitus Agricoláról mondott egykor:

„Multos veterum velut inglorios et ignobiles oblivio obruet,
Károlyi posteritati narratus et traditus superstes erit.“

Enyhítse fájdalmunkat, hogy pótolva van helye gróf Károlyi Alajos fia s erényeinek is örököse által.

1864.

April 5-én Ocskai Ocskay Rudolf vette át mint főispán e megye kormányzatát.

Ezen évben jött meg a felsőbb engedély Tornóczról Nyitraig építendő vasuti szárnyra; ezen nagy horderejű intézkedés létesítését a megye volt és jelenlegi kormánylatának s a gazdaszáti egyletnek köszönhetjük.

Mentül válságosabb az idők folyama, annál buzditóbban hatott az egész megyei közönségre, hogy Ő Felsége kegyelmes volt megyénknek egyik legkitünőbb fiát főispánunknak kinevezni. Ő legyen vezérünk Felségünk iránti tántorithatlan hűségben, a haza, megye és közjó iránti szeretetben, hogy elérhessük valahára a békés révpártot, mely után sovárgunk.

Nyitrai püspökök története.

Vurum szerint a nyitrai püspökség 396-ik évben, még a rómaiak és gepidák korában alapított meg. Alapítónéja volt Fritigild Rosemund, markomannok királyának neje, ki egyszersmind székestemplomot építtetett a nyitrai várban sz. Emmerám vértanu tiszteletére.

Első nyitrai püspök volt Sunnias, olasz származású férfiú, sz. Ambrus tanítványa.

Szvatopluk uralkodása alatt nyitrai püspök volt Viching, nemzetségre nézve német. Ez Arnulf császár és szövetségese Árpád magyar fővezér által Szvatopluk ellen indított háboru alatt a császár pártjához állott, s ennek kanczellárjává lett. A nyitrai püspöki szék Viching után megszűnt, és csak a káptalan maradt meg, melyet Geyza vezér alatt szervezte Pilgrimus.

Szent István idejében Besztertus vagy Bisztritus volt ezen káptalan prépostja, ezt Vurum szerint I. István király nyitrai püspöknek nevezte volna ki. Vurum ezen állítását történelmi adatokkal nem támogatja; csak a szent király vallásos buzgóságából és a nyitrai káptalannál hagyományként fönlétező hiedelemből következteti. Besztertus Vatha-féle zendülésben megöletett 1034-ben; utódja egész 1133-kig nem volt. Vurum a nyitrai püspökség második alapítójának Kálmán királyt, mások Vak Bélát, vagy II. Geyzát lenni állítják.

I. István királynak vallásterjesztési buzgóságában a nyitrai várt is meg-

látogatta; kilencz római hitvallásu papra akadván itt, kik sz. Emmerám templom kanonokainak nevezték magukat, és kikkel ő több napig ájtatoskodott. A régi sz. Emmerám templomában maiglan is láthatók még azon kanonoki imahelyek. A nyitrai káptalan 1006-ik évről kelt sz. István királyunktól származó adománylevelében ezek olvashatók a többi közt: Quibus Nos ultro associati Diebus pluribus compallere, veniamque peccatorum Nostrorum ac verae fidei lumen robur, ac incrementa deprecari non destituimus.

A jelenleg már csak czimben fönálló zoborhegyi sz. Ipoly-apátságna k — Abbatia S. Hyppoliti de Monte Zobor — sz. István király volt alapítója; ezt ő a Zoborhegyen Benedek-szerzetbéliek számára építette, nagyszerű zárdával egyesítette és gazdagon adományozta. Hires volt ez apátság ekkor kétszent életű remetebarád: Szórád (Zoerardus) és Benedek, egy jelenleg is látható barlangbani tartózkodása által. Szórád Nyitra városának véd-szentje, július 17-én évenként ünnepeltetik emléke; tetemeinek egy része is ezüst ládába foglalva őriztetik a nyitrai székestemplomban.

A zobori apátságot 1468-ban Korvin Mátyás alatt Vitéz János, esztergami érsek, Kóth Péter nyitrai várnagy által elfoglaltatta, jóságainak nagy részét a nyitrai püspökséghez csatolta, mire az 1498-ban lenni megszűnt, és csak czimben fönmaradt; az épületek is romba dőltek.

Ezen romokon jóval később, 1691., Jaklin Balázs nyitrai püspök nagybátyjának, Elefánti báró Jaklin Miklósnak, hozzájárultával a kamalduli barátok számára zárdát épített 1694-ben. Ezen ájtatos atyák, mint a maradványokból még most is felismerhető, Zoborhegynek általuk elfoglalt részét valódi bájoskertté átalakították, halastavakkal ellátták, s a szegény néposztály s az utasok menhelyéül tették; szóval a Zoborhegyen akkor az ájtatosság jótékonysággal párosulva gyakoroltatott. II. József császár alatt ezen elvonult magányt is elérte a zárdákat megszüntető rendeletsúly; ott, hol egykor egyszerű zárdá és templom állott, virágos kertek és gyümölcsfák közt a rengetegben; ott, hova egykor messzeható harangszó vásár- és ünnepnapokon összehítta az ájtatos népet, hogy a természet zöld ölében Istenének hálát adva, felüdüljön; szenny és piszok környezte romok állanak most, s a még fönálló zárdá egyik részében dözsölésnek drága pénzen alkalmat nyújtó korcsma. Ily sorsra jutott a sacra eremus, melyet valóban üdvösebb célra lehetett volna felhasználni, és pedig gyógyhelynek legczélszerűbben.

A nyitrai püspökök névsora sz. István király idejétől kezdve következő:

1. Besztertus vagy Bisztritius, mint felebb említünk, bizonytalan, volt-e csakugyan nyitrai püspök; Vatha-féle zendülésben legyilkoltatott 1034-ben.
2. I. Miklós 1133. Sokan tartják, hogy Béla király névtelen jegyzője

ajánlotta volna püspököknek. (Frankl Vil. „A magyar nemzet míveltségi állásának vázlata.“ 17. l.)

3. Saul 1137-ben, bizonytalan.
4. I. János 1156.
5. Everardus, seu Eduardus 1168—1198.
6. II. János, 1204—1222-ig.
7. I. Vincze, 1222-től meddig?
8. I. Jakab, 1223—1240-ig. II. András király kedves embere, általa Lipót ausztriai herczeggel kötött béke eszközzésére volt kiküldve. A szkalkai apátságot Trencsinmegyében ő alapította. Fessler szerint Sajónál esett el 1241-ben.
9. I. Ádám 1241-ben állítólag a Sajónál elesett. Vurum kételkedik, sorolja-e I. Ádámot a nyitrai püspökökhez.
10. Bertalan 1242—1243-ig IV. Bélát a tatárjárás alatt Spalatróba kísérté.
11. II. Ádám, némelyek szerint I. Ádám 1243—1252. Ezen püspök idejében megnyerte Nyitra városa IV. Béla királytól királyi városi szabadságait. Ádám püspök alatt behozattak Nyitrára a sz. Ferencz-rendbeliek 1248-ban (Schematismus Prov. Hung. Ord. S. Francisci de a. 1861. pag. 25.) Utódja volt:
12. II. Miklós 1254—1255-ig.
13. II. Vincze 1255—1279-ig.
14. I. Péter — Vyd gróf testvére Vurum szerint — Szentiványi ellenben a püspököt a Rajcsányiak családjából származtatja; szerinte a zborhegyi apátságából emeltetett nyitrai püspöki székre 1279—1280-ig.
15. Pascha, seu Paschasius, 1281—1297-ig. Kún László király kedves embere. Rudolf császár fiához Alberthez követségben járván, a kunok, akkor országunknak ellenségei által megfogatott, megfosztatott, lemeztelenített, utitársai legyilkoltattak. László király őt ezen szenvedéseiért, tulajdonképen a püspökséget, terjedelmes javakkal megajándékozta. Állítólag Nyitra városát is neki ajándékozta. Korabinszky szerint ezen püspök alatt lett Nyitra püspöki város.
16. III. János 1302—1328-ig. Károly Róbertnek földije és meghitt embere. Károly Róbert kedvenczét III. Jánost és utódjait Nyitra megye örökös főispánjaivá nevezte ki. Az illető diploma tartalma következő:

„Carolus Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croacie, Rame, Servie. Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque Rex, Universis Christi

fidelibus praesentium notitiam habituris salutem in Domino sempiternam. Ad ea praesertim Regia sublimitas suum debet celeste dirigere arbitrium, per que et thesauros thesaurizat in Celis, ubi nec fur furatur, nec latro depredatur, nec erugo consumit, nec tinea demolitur, et terrena ejus dignitas prosperis successibus felici diplomate augmentatur. Hoc autem precipue tunc perfectionis opere completur; cum Deus, per quem Reges regnant, et in Regimine sui solii justa decernunt, condigne honoratur; cum Cultus Divini Numinis in Ecclesiis munificentis regalibus attollitur, et cum fidelibus subditis, praesertim Praelatis Ecclesiarum pro laboribus multis, pro moribus Castis, pro actibus strenuis, grata remuneratio in recompensationem vicissitudinum exhibetur. Proinde ad universorum tam praesentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire; quod quia Venerabilis in Christo Pater Johannes Dei gratia Episcopus Nitriensis, dilectus et fidelis noster, fungens adhuc in minoribus, cum adhuc in Sicily Regno Avi nostri fuisset, et demum Electionis sue, maxime in eo, quod cum Venerabili Viro Domino Gregorio Electo Strigoniensi, de Consilio, et consensu Praelatorum, Baronum, et Nobilium Regni Hungariae in introductione nostra in Hungariam Regnum nostrum, gratissimos et fideles exhibuit famulatus, per quos non modicam penuriam expensarum, et laborum sollicitudinem fuit perpessus, et alia quam plurima grata obsequia, que per singula, quia longum esset recitare, et presentibus inseri tediosum, fideliter nobis impendit; tamen pauca de pluribus, praesentibus duximus inserenda. Primum siquidem ante Coronationem nostram, et postmodum cum Divina gratia annuente, solum Regni nostri Hungariae fuimus adepti, idem Venerabilis Pater glutino et Devocione fidelitatis nobis adhaerens, indefesse, et continue absque interpolacione lateri nostro assistens, Ecclesia ipsius Nitriensis in ipso tempore electionis sue per quosdam emulos, et infideles Regni nostri potenciores de illis partibus, fere per triennium exstitit in Decimis, tributis, possessionibus, ac aliis Juribus universis desolata, ac miserabiliter devastata; per que eadem Ecclesia ad extreme vastitatis exinanicionem, et irreparabilis dissolutionis opprobrium fuit quasi irremediabiliter deducta, ita quod successu plurimi temporis nequit recuperare pristini et integri status qualitatem; et eisdem temporibus idem Venerabilis Pater ex praedictis injuriis et damnis Ecclesiae sue illatis, penuria, paupertate, ac egestate nimia in se et suis multipliciter affectus, nec subsidii a nobis valens habere solamen, propter Regni nostri intensum dissidium, patienter

humiliterque hec omnia comportans, nunquam a nobis exstitit separatus. Preterea idem Dominus Episcopus evangelice scripture sequens Doctrinam, reliquit pro Deo et justitia nobis suffragantibus, et pro fidelitate nostre Regie Majestati debita, Patrem, Matrem, fratres, sorores, cognatos, et propinquos, se et illos prodicioni, invasioni, destruccioni, et inopinatis fortune Casibus pro nobis exponendo; ex quibus nonnulli preter infinita dampna rerum, tormentati, afflicti, verbera, et ludibria experti, nonnulli etiam in hore (ore) gladii pro fidelitatibus, quibus idem Dominus Episcopus nobis intebatur, assidue complacere, sunt occisi. Quin que plura: hic fuit qui sequens nostram Regiam Majestatem abnegavit semetipsum, atque sua et suos: non eum terruerunt mortis mine, non rerum dampna, non Patris, fratrum, cognatorum et amicorum continua excidia, non pericula, non emulationes, non contentiones, non alie tentationes, que humanam consveverunt fragilitatem ab incepto bone operationis proposito revocare, et sic tulit crucem Domini, et secutus fuit justitiam, et nostram Regiam Majestatem. Nos itaque volentes, ut Deus in nostris Donis et munificentis honoretur, et laudetur, et indempnitati ac paupertati ipsius Ecclesie Nitriensis per nostram Regiam Majestatem decenter consulatur, nec non et fidelitatibus ac indefessis, et meritoris obsequiis ipsius Venerabilis Patris, que omnia luce clarius nobis constant, per nos satisfiat, et per nostram Regiam Majestatem eidem condigna remuneracio, et recompensacio impendatur, ut ejus exemplo reliquos ad fidelitatis antidota efficacius accendamus, discant et reliqui famulari devocius sub Principe gracioso.

Comitatum Nitriensem eidem Venerabili Patri, et per eum Ecclesie et Episcopatu Nitriensi de consensu et voluntate Prelatorum et Baronum nostrorum damus, donamus, conferimus et tradimus cum omni plenitudine et integritate sui Juris, ex causis premissis Juri, et rationi consentaneis, paucis de pluribus, predictis consimilibus hic enumeratis, perpetuo, et irrevocabiliter tenendum, habendum, et etiam possidendum. Intendentes etiam in amplioribus pro remediis nostris salutaribus indigencie ejusdem Ecclesie subvenire; cum in rebus Deo et Ecclesie donatis sola immensitas sit mensura. Ut igitur hujusmodi nostra regia ipsius Comitatus Nitriensis Ecclesie donacio, et collacio robur obtineat perpetue firmitatis, nec ullo unquam tempore in irritum possit revocari, seu etiam retractari, praesentes Domino Episcopo et Ecclesie concedimus litteras nostras duplicis sigilli nostri munimine robaratas. Datum per manus Venerabilis Viri Domini Gregorii, Dei, et

apostolica gratia electi, et administratoris Strigoniensis et Albensis Ecclesiarum generalis, dilecti et fidelis nostri Vice-Cancellarii. Anno ab incarnatione Domini Millesimo Trecentesimo secundo, Regni autem nostri secundo.“

Ezen adománylevelet még azon évben átírták a Budán összegyűlt magyar püspökök, és mindenkit, ki ezen jogtól a nyitrai püspökséget megfosztaná, vagy megfosztani igyekeznék, egyházi átokkal illetni rendelték. — III. János utódja volt

17. Meskó, seu Michael 1328—1334-ig, ezen évben veszprémi püspöknek neveztetett ki. Utána jött:
18. Vasváry Vid (Vitus de Castro Ferreo), szatmármegyei születésű minorita szerzetbeli. Ez Károly Róbertnek adományozását XII. Benedek és VI. Clemens pápák által megerősítette. Virág megjegyzi róla, hogy a bécsi sz. István templomának hasznáért buzgólkodott, búcsúlevéllel édesgette a híveket oda ájtatosságra. Azoknak, kik elmenének, kik a templomnak felépítésére segítő kezeket nyujtanának, azaz: pénzt adandnak, 40 napot a nekik adatott penitziából elengedünk. Mi dolga volt, ugymond, Vitus püspöknek Bécsben bizonytalan; hanemha Károly küldötte volna szövetség dolgában az ausztriai hercegekhez (Virág II. köt. 132. lap.) Vasváry püspöke volt Nyitrának 1335—1346-ig. Utódja lön:
19. Monoszlói Miklós, vagyis Nicolaus III. de Monoszló, seu de monte Claudio. Nagy Lajos királyunknak igen kedves és hű embere; követte hős királyunkat, midőn ez öcsésének Andrásnak halálát megboszulandó, seregével Olaszhonba indult. Miklós püspök a király kíséretében kitünő hősként szerepelt, az Aquilejában tartózkodó és durrazzoi Károly által ostromlott magyar sereg egy részét 200 magyar lovassal, fogadott olasz zsoldosokkal s a király kíséretének egynehány tagjaival az ostromtól felmentette. Később őt Nagy Lajos Egervári Györggyel öcsésének Andrásnak halála ügyében Avignonba küldötte a pápához. Ritka egyéniség volt. Nagy Lajos őt kalocsai, később esztergomi érsekké tette. Püspöke volt Nyitrának 1347—1349-ig. Utódja:
20. I. István, a sz. Ágoston-rendből. Ezt is több alkalommal kitüntette Nagy Lajos királyunk bizalmával. Midőn Michael Palaeologus görög császár hadsegélyért esdekelvén, ezen ügyében személyesen jött Budára Nagy Lajoshoz, és esküvel megígérte, hogy egész családjával a római katolikus hitre áttérni s a római pápa parancsait teljesíteni kész, ezen ügyben István püspök járt el Avignonba Orbán pápához (Vurum). Bertalant traguriumi püspököt megtámadta Egidius apostoli követ, és interdictum alá vetette, mert az apostoli szék követének járó

pénzt szegénysége miatt nem tette le; István nyitrai püspök megszánta s adott neki 128 arany forintot (Virág II. k. 199. l.). István püspöke lett Nyitrának 1349-ben, Nagy Lajos őt 1367-ben kalocsai érsekké nevezte ki. Utódja lön:

21. Demjén László (Ladislau I. e nobili familia Demjén), bizalmas embere volt szinte Nagy Lajosnak. 1367-ben lett nyitrai püspök, 1372-ben áttétetett Veszprémbe. Utódja:
22. Domonkos. (F. Dominicus) Poenitentiarius Papae. 1373—1384.
23. Demeter 1387—1388-ig.
24. I. Gergely 1388—1392-ig.
25. II. Mihály 1393—1399.
26. II. Péter 1399—1403.

Demetertől kezdve Nyitrának említett püspökei a háboru és belviszályos idők miatt püspökségük s avval járó javadalmak és jogok birtokában csak félig-meddig lehettek, mert II. Péter utódja

27. Hinko vagy Henrik (Hincó seu Henricus), ki zobori apátságból emeltetett a nyitrai püspöki székre, és püspöke volt Nyitrának 1404-től 1427-ig, Zsigmond király által 1418-ban Forgách Péter nyitrai főispánnal lön kiküldve a sz. jános-elefánti pálosok és lévai Cseh Péter közt fenforgó viszályok rendezésére (Vurum); de Virág (II. k. 333. l.) is említi Forgách Pétert mint nyitrai főispánt. „Zsigmond ekkor szakolczán volt — ugymond — s innen költ levelében dicsérettel szólt Forgács Péterről nyitrai főispánról, ki az ország szélét a morvaiak és János ratibori herczeg ellen emberül oltalmazta. Hinkónak utódja volt
28. Berzenczey György (Georgius I. de Berzencze) 1429—1437. Ennek püspöksége idején a husziták 1431-ben Nyitrát is ostromolták, de visszaverettek, később Czobor Péter, a nyitrai püspöki katonák kapitánya, és Ország Kristóf által Trencsinnél legyőzettek és szétüzettek. Utódja lön
29. Széchy Dénes, limpachi herczeg (Dionysius de Széch). Tekintélyes családból származott, Bécsben neveltetett, 1437—1439-ig, rövid ideig volt nyitrai püspök, egri püspöki székre lön áttéve, később ország primásává kinevezve. Utódja lön
30. Csetneki Bebek László (Ladislau II. Bebek de Chetnek). Vurum ezt munkájában nem említi, de a „Schematismus Cleri Dioecesis Nitriensis“ nevű évenként kiadni szokott könyvecskében előfordul; püspöke volt Nyitrának 1439—1447-ig, egyszersmind az esztergomi érsekség kormányzója. Utódja:

31. IV. Miklós (Nicolaus IV.) 1448—1456-ig. Ezt követte :
32. Vettesi Hangács Albert (Albertus Hangács de Vettes) 1458-tól 1459-ig, ekkor Veszprémbe áttételezt. Korvin Mátyásnak alkanczellárja volt, és a közte és Fridrik császár közt Olmüczben tartott barátságos egyezkedésben Rozgonyi Jánossal mint követ járt el. Követte őt
33. Illés (Elias). Püspökségének tartami ideje ismeretlen; csak annyi bizonyos, hogy 1460-ban Korvin Mátyás által az olmüci egyezkedéshez, mely eleinte nem sikerült, Cibák Mátyással Illés nyitrai püspök lön küldve, Vurum még azt is kétségbe vonja, hogy püspöki székét elfoglalta volna. Utódja
34. Döbrentei Tamás (Thomas de Debrenthe) 1464—1480-ig. Korvin Mátyás kegyét nem birta, sőt azon gyanuba is esett, hogy az akkor a nyitrai vidéken dülő huszitákkal, kik Nyitra várát is ostromolták, alattomos egyetértésben lett volna; miért is a vár tőle elvételezt és polgári őrizet alá helyeztetett; a püspöki jószágok kezelésével pedig Vitéz János, esztergomi érsek, lön megbizva. Vitéz János ezen időben — tán ugyanazon gyanuból? — a zabori apátságot is Kóth Péter, nyitrai várnagy által elfoglaltatta és megszüntette, csak üres czímét hagyván fen.
35. II. György, a sz. ferencziek rendéből (Frater Georgius II.) 1486-tól 1492-ig. — Mások szerint II. Gergely (Frater Gregorius II.) Utódja
36. Sánkfalvi Antal (Antonius I. de Sánkfalva.) 1492—1500-ig. Utódja lön
37. Bácskay Miklós (Nicolaus V. de Bacska) 1501—1503; ekkor erdélyi püspöknek nevezetett ki. Ezt II. Ulászló főispáni méltóságba visszahelyezte. Követte
38. Bethlehemfalvi gróf Thurzó Zsigmond (Sigismundus C. Thurzó de Bethlehemfalva) 1504—1505-ig; ekkor erdélyi püspöknek lön kinevezve. Követte
39. Podmaniczky István (Stephanus II. Podmaniczky) 1505—1528. Ez a gyászos mohácsi csatából szerencsésen menekült. Zápolya Jánost, később I. Ferdinandot s a királynét is megkoronázta. Podmaniczky, mint némely írók állítják, püspöki székét elhagyván, világi lett s az ágostai vallásra tért át. Utódja
40. Bethlehemfalvi gróf Thurzó Ferencz (Franciscus I. C. Thurzó de Bethlehemfalva). 1534—1557. Ezen püspök a nyitrai püspökség elzálogosított jószágait végrendeletileg kapta bátyjától, gróf Thurzó Elektől; ezen időkből a püspökségek jószágai többnyire világiak birtokában voltak; a püspökök többnyire csak megválasztva, de fel nem szentelve, mert jószágaiktól megfosztva levén, a pápai meg-

erősítő bullákat megszerezni képesek nem voltak. Thurzó püspöke volt Nyitrának 1534—1557-ig; ez utóbbi évben elhagyta püspöki székét, ágostai vallásra tért át, Árva vármegye főispánjává lett; később élelmezési főbiztos; nőül vevén előbb Szedliczi Kosztka Borbálát, később Zrinyi Katalin grófnőt. Utódja lön

41. Bornemisza Pál (Paulus Abstemius) 1557—1579-ig. Dicső emlékezetű férfiú, ki a vallás s a nyitrai püspökség zilált állapotának helyreállítása körül nagy érdemeket szerzett. Magyarország helytartója is volt; de ezen méltóságról leköszönt. 1579-ben befejezte életpályáját és Nyitrán temettetett el. Utódja lön
42. Mossóczy Zakariás (Zacharias Mossóczy). A hazai ügyek körül kitünő érdemeket szerzett. Telegdy Miklóssal, pécsi püspökkel, magyar királyok decretumait, constitutióit összeszedte, és Nagy-Szombatban kinyomatta; mely munkáját II. Rudolfnak felajánlván, így szól: „Ego et Reverendissimus Dominus Nicolaus Telegdinus, Episcopus Quinque-Ecclesiensis, e cujus aedibus liber impressus prodit, labori, curae, et Studio Editionis necessarios quosque sumtus adjecimus, quo magis leges patriae suam tueri possint Dignitatem.“ Mossóczy kormányozta a nyitrai mindkét megyét 1582—1587-ig. Meghalt Nyitrán. Siremléke fenáll még a nyitrai székesegyházban. Utódja lön
43. Fejérkövy István (Stephanus III. Fejérkövy) 1587—1596-ig. Ez utóbbi évben esztergomi érseknek lön kinevezve, de közbejött halála miatt azt el nem foglalhatta. A nyitrai székesegyház pála-köből faragott arczképe megvan még mai napig is. Követte
44. Gróf Forgách Ferencz (Franciscus II. C. Forgach). Legkitünőbb nyitrai püspököknek egyike, erély- s erényteljes férfiú, kiről Vurum joggal mondhatta: „Illustre nascendi genus virtute, sapientia, Religionis studio, clarisque honoribus multo illustrius reddidit.“ A haza, a vallás, a püspöki megye iránti érdemei kitünők. Viszályos időkben vitte mind a két megye kormányzatát. Rédey Ferencz, Bocskai vezérének hadai ellen hosszabb ideig hőiesen védte a nyitrai várt, végtére azonban kis seregével, melyet továbbá ellenállásra birni képes nem volt, szabad kivonulási felételek alatt megadta magát és Bécsbe vonult. Később Rudolf császár által esztergomi érseknek lön kinevezve. Püspök volt Nyitrán 1596—1607-ig. Utódja lön
45. Szuhaj István (Stephanus IV. Szuhay) 1607-ben; tulajdonképen kalocsai érsek volt, s a nyitrai püspökségnek administratora; mert a kalocsai érsekséget a törökök elfoglalták; Rudolf császárnak meghitt embere volt; csak egynehány hónapig kormányozta a püspökséget. Követte őt

46. **Lépes Bálint** (Valentinus Lépes) 1608—1619-ig. Magyarország kancellárja volt; tudományos és erélyes férjfiu. Nyitrai püspöki szék-ből kalocsai érsekségre emeltetett. Lépesnek utódja volt a híres
47. **Telegdy János** (Joannes IV. Telegdy) 1619—1644-ig. Nyitrának restauratora. „Nitria quamdiu steterit incolumis, ipsius memoriam tuebitur.“ (Vurum.)

E nagy püspök alatt a nyitrai várat Bethlen Gábor félnapi ostrom után bevette, a püspöknek és seregének szabad kivonulást engedvén: de azt később Litassy János várkapitány Bouquoi császári vezérnek, az ostromot sem várván be, gyáván átadta 1621-ben.

Birtokába jutván Telegdy a várnak és jószágainak, a romok felépítéséhez erélyesen kezdett, a várat s a főtemplomot helyreállíttatta, hozzá építvén a nagyszerű felső templomot; felső városban a sz. Ferencz-szerzetbelieknek zárdát építtetett; a városban is mindenütt a zilált viszonyok kiegyenlítésére, annak rendes állapotba helyezésére minden kitelhető erővel közreműködött. Ezen erényteljes lelkületének bizonyítékául felhozandó, hogy Nyitra városának elődei által elnyomott szabadalmait egy kis részben elismerte, egy kiadott egyezkedési okmány (Conventio Telegdiana) alakjában. Telegdy utódja volt

48. **Magyarbéli Bosnyák István** (Stephanus V. Bosnyák de Magyarbél) 1644-ben néhány hónapig volt csak püspöke Nyitrának, halálának napja bizonytalan. Követte
49. **Püsky János** (Joannes V. Püsky) 1644—1647-ig. Ez utóbbi évben hanyatló egészsége miatt a váci püspöki székre ment át. Ezt követte
50. **Pohránczi Szelephényi György** (Georgius II. Szelephényi de Pohráncz), híres és nagy méltóságokban részesített püspök, egy-szersmind Magyarország kancellárja. A nyitrai püspöki székben diszlett 1648—1666-ig. Ez évben kalocsai, később esztergomi érseknek lön kinevezve. Szelephényi idejében, 1663-ban, a törökök, Érsekujvár bevétele után, Nyitrát is a két — magyar és német — várkapitány gyávasága következtében, elfoglalták. Jövő 1664. év május hó közepével Souches, császári tábornok, azt seregével s a nyitrai polgárok segedelmével ismét bevette. Ezen ostrom alatt hagyományként mondatik, hogy Pétery nevű polgár különösen kitüntette magát; utódjai még most is vannak a városban. György püspököt követte
51. **Kollegradi gróf Kollonics Lipót** (Leopoldus C. Kollonich de Kollegrad), vitéz levante és híres főpap egy személyben. Máltai rend vitéze volt előbb s a törökök ellen vitézül védte Kandiát egy tengeri háboruban, később pappá lett és nyitrai püspökké; mint ilyen vallási

buzgósága által kitünt. A nyitrai váron sokat javított, egy bástyával is szaporította. Tököly hadjárata alatt Nyitrát is megértvén, Kollonich a háborús viszályokat elkerülni akarván leköszönt nyitrai püspöki méltóságáról, később neustadti püspöknek lön kinevezve. Nyitrai püspök volt 1666—1669-ig. Utódja

52. Erdődy gróf Pálffy Tamás (Thomas C. Pálffy ab Erdöd) 1670-től 1679-ig. A nyitrai várat azon állapotba, melyben jelenleg is van, ő helyezte; a nagyszerű védbástyákat ő építtette. Első Lipótnak kegyencze volt, ki őt „a jó tanács angyalának“ szokta nevezni. (Lásd Lányi magyar kath. Klerus érdemei. II. köt. 115. l.) Jelen volt az 1678-ki pozsonyi gyűlésen, hol Hoher elnököt, ki a magyarokat pártütőknek nevezte, gazember (nebulo) névvel illette. (L. Dr. Horváth. M. O. tört. és Lányi magyar. kath. Klerus érd.)
53. Gubasóczy János (Joannes IV. Gubasóczy) 1680—1686-ig. Apostoli erényü, honát és nemzetét híven szerető férjfiú. I. Lipót által felszólítva levén, hogy az akkori viszályos időkben a kedélyek lecsillapítására, a zendülöklagyőzésére szolgáló módokról véleményét nyilatkoztatná ki, a császárnak a kegyelem utját tanácsolta. „Mert — ugymond — a dolgok ily állásában elébe teendő a kegyelem a szigornak, a könnyörület az igazságnak, az alattvalók föntartása és üdve azok vesztének, a keresztény vér megtartása a kiontásnak, a közjó a magánérdeknek.“ stb. (Vurum). Ily jellem méltó arra, hogy

„ — — — postera
Crescat laude recens.“

Gubasóczy Bécsben halt meg 1686. ápril 16-án.

54. Korompay Péter (Petrus III. Korompay) 1686—1690-ig. Jogtudományosságáról országszerte híres férjfiú volt. Az 1687-kei pozsonyi országgyűlésen meg lön választva a fiskus s a nemes családok közt azon időben fenlétezett számtalan perek elintézésére; mely birói hivatalának lelkiismeretesen és dicséretesen felelt meg. A nyitrai székesegyházban a nagy oltárt, a szószéket, s a kanonokok imahelyeit ő készíttette. Mint elődei, ő is Magyarország kancellárja levén, többnyire Bécsben lakott, hol 1690-ben meg is halt.
55. Hasskó Jakab (Jacobus II. Hasskó) 1691-ben lett vágujhelyi prépostból nyitrai püspök; betegsége miatt azonban még azon évben lelépett a püspöki székről és előbbi méltóságára visszatért.
56. Elefánthi báró Jaklin Balázs (Blasius L. B. Jaklin de Elefánth), Zoborhegyen a régi sz. ipolyi apátság romjain kamalduli remete szerzetesek zárdáját alapította 1695-ben, melyet 1782-ben József csá-

szár megszüntetett. Jaklin meghalt Bécsben 1696-ban. Magyar író is volt. Utódja lön

57. **Matyasovszky László** (Ladislaus III. Matyasovszky) 1696-tól 1705-ig. Nagylelkű férjfiu, ki Nyitrának legdicsőbb püspökei közé sorolandó. 1702-ben Nyitrán a kegyesrendüeket behozta, megalapította a nagyszerű templomot, lakházat és tanodát építtetett számukra; ezen diszes és nagyszerű épület László püspöknek egyik legszebb emléke. A nyitrai seminariumnak is ő vetette meg első alapját; azonkívül mint vallási, úgy jótékonyági számos alapítványokat és intézkedéseket tett. Szóval, azon püspökök egyike, melyről a városban nagyszerű emlékek tudatják mindenkiel és mindennap, hogy volt, és dicső volt.

Halála előtt rövid idővel e nagy püspöknek is kelle a viszályos korszak csapásait tapasztalni. Berchényi tudniillik 1704. aug. 24-én Nyitra várát rövid ostrom után bevette s a püspöki javadalmakat elfoglalta. Rákóczy a várnak birtokában maradt 1708-ig; ezen évben azt Révay Gáspár parancsnok, a szerencsétlen trencsényi csata után a császáriaknak átadta, mely idő alatt László püspök 1705. május 10-én Bécsben meghalt s ott el is temettetett. Utódja lön

58. **Gróf Erdödy Ádám László IV.** (Ladislaus IV. Adamus C. Erdödy) 1706—1736-ig. Vallásos buzgóságú, érdemteltjes püspöke volt Nyitrának. A lerongált várt tökéletesen helyreállította, nagyszerű bástyákkal ellátta, a székestemplom falait márvánnyal kirakatta, s azt ritka művészi izléssel és nagy költséggel minden irányban felékesíttette. Ő építette egyszersmind a vári püspöki palotát. Fridrik Ágoston lengyel királyhoz mint követ küldve levén, az uton gutaütéstől lön érintve, hátralevő napjait beteg állapotban tölté Nyitrán halála napjáig 1736. évi május 12-ig.

59. **Gróf Harrach Ernő** (Joannes VII. Ernestus C. ab Harrach et Roray) 1737—1739-ig. Nyitrán uralkodó pestis miatt püspöki székét nem foglalta el. Meghalt Rómában 1739. dec. 17-én. Utódja lön

60. **Galanthai gróf Eszterházy Imre** (Emericus I. C. Eszterházy de Galántha) 1740—1763-ig. Az 1741. országgyűlésen, névszerint a főrendek aug. 2-ki ülésében e püspök melegen pártolta rokona Eszterházy József országbirónak ama beszédét, melyben annak multhatatlan szükségét tüzetesen vitatta, hogy a királyné titkosabb tanácsában magyarok is arányos számmal üljenek a monarchia közös ügyeinek igazságosabb s jobb igazgatása végett. Egyebek közt Erdödy György koronaörnek, ki a német miniszterek érdekeit pártola, Imre püspök azt válaszolta: hogy miután a királyné elvileg már elfogadta a magyar

ügyek magyarok általi kezeltetését, a legnyilvánosabb igazságtalanság nélkül nem lehet mellőzni az ország kívánatát, a királyné határozatát tehát minden belőle folyó következményeivel életbe kell léptetni. S midőn ugyanazon országgyűlésen sept. 29-én a főrendek nagy része csatlakozott volna a karok és rendek azon végzéséhez, hogy a királynéhez egy harmadik felirat intéztessék, melyben az ország kívánatainak teljesítése sürgettessék, akkor Imre püspök nyíltan kimondá, miképen biztos tudomása van, hogy a királyné egészen mást határozott, mint a mi a 2-ik leiratban foglaltatik, ennek szerkezeténél tehát csalásnak kellett történnie. A püspöknek ezen nyílt beszéde egyik főoka vala, hogy a felirat okt. 4-én a főrendek által is elfogadtatván, a királynénak csakugyan a nádor által benyújtott, melyre okt. 7-én a harmadik, az ország kívánatait kielégítő leirat adatott ki. (L. Horváth M. O. Tört. V. k.)

I. Imre püspöknek fényes emlékét képezi a várdombon létező és sz. Mária tiszteletére általa felállított szép és nagyszerű szobor. Azonkívül ő a megyében is több templomot építtetett, nevezetesen: Mocsonokon, Zsérén. Meghalt Nyitrán, 1763. nov. 19-én és el is temettetett a vársírboltban.

61. Gusztinyi János (Joannes VIII. Gusztinyi) 1764—1777-ig. A nyitrai székestemplomot számos drága adományokkal ellátta; egyházi megyéjében is a vallás és jótékonyság ügyében igen tevékeny volt. Nyitrán a kegyesrendűek templomának tornyait ő építtette; a Mária-hegyen nazarénei remeterend számára lakházat építtetett. Meghalt Mocsonokon 1777. jan. 31-én. Ő volt az utolsó örökös nyitrai főispán; halála után Mária Terézia ezen méltóságot a nyitrai püspökségtől elvette és világi rendből nevezett ki főispánt, gróf Forgách Miklóst. Követte
62. Báró Révay Antal (Antonius II. C. de Réva) 1780—1783-ig. Az elemi iskolákat ő alapította s építtette Nyitrán. Kitűnő erényes s ájtatos főpapnak hallottam még én is neveztetni öt némelyektől, kik ismerték; üdvös szándokainak kiviteléhez rövid volt püspökségének tartami ideje. Utódja
63. Fuchs Ferencz Xaver (Franciscus III. Fuchs) 1787—1804-ig. Nyitrának egyik legkitűnőbb, legerélyesebb és lángeszű püspöke; lángeszéről a vallás, emberiség java, a püspöki méltóság, s a javadalmak czélszerűbb, jutányosabb kezelésének előmozdítására szolgáló számos intézkedései még mai napig is az egész püspöki megyében tanuskodnak. III. Ferencz püspök ritka táladonait Vurum így ecseteli: „Erat Francis-

cus antistes rari animi dotibus instructus, ad summas quasque res incredibili facilitate tractandas expediendasque formatus, diligentiae indefessae, qui pro actionum suarum regula habuit: „Serio aut nihil. Maledictus, qui facit opus Dei negligenter.“ Atque hoc etiam tota sua vita expressit, quia nihil actum putabat, quamdiu aliquid agendum superesset.“

Üdvös tetteit s intézkedéseit részletesen előadni nem munkám feladata; elég legyen említnem: Püspöki megyéjében vagy 20 új templomot építtetett, sokat helyreállíttatott; több árpoldát s elemi iskolát alapított; minden egyes plebániát könyvtárral látott el, várában 12 szegényebb sorsu nemes tanuló ifjakat tartott és mindennel ellátott; 12 szegény tanuló számára évi tandíjakat alapított; a terjedő materializmus ellenében 100 ezer forintot felülmuló költséggel nyomattatott vallásos, oktató könyveket s a magyar birodalom tartományiban szétszattatta; a nyitrai vártornyot rézzel fedette be, és mesterséges órával ellátta; jószágaiban sok czélszerű gazdasági épületeket emelt, a gyümölcstenyészést mindenütt előmozdította, s a gazdaságot az akkori időkhez képest ritka iparral miveltette. Szóval: III. Ferencz püspök mint lángész mindenfelé hasznosan, üdvteljesen hatott, nemcsak pénze, vagyona, de szelleme által is. 1787. évben a papi és világi nyitrai közönségnek legnagyobb sajnálatára egri érsekké neveztetett ki, és eltávozott tőlünk, nálunk hagyván szellemét; mert annyi bizonyos, hogy Fuchssal a nyitrai püspökségben egy magasztosabb időszak kezdődött, mely a csendes s a vallásra úgy mint az emberiségre hasznos valódi apostoli ére nyek gyakorlatába helyezi a kitünő méltóság súlyát, ezen úton működtek és működnek minden utódai jelenkorig.

Valeat possessor oportet.

Si compositatis rebus bene cogitat uti. (Hor).

Méltó utódja volt Fuchsnak:

64. Kluch József (Josephus I. Kluch) 1808—1826-ig. Felejthetlen püspöke Nyitrának, ki Fuchsnak áldott tevékenységét nem csak folytatta, de az általa kezdetet is nagy részben befejezte. E dicső férjfi, daczára annak, hogy püspökségének majdan egész tartami ideje alatt köszvénytől gyötörtetve, szobáját s a betegágyat őrizni kénytelenítettett, fáradhatlan volt, és ritka nagylelkületű a jótékonyságban. „Qui cum virtute fortunam adaequavit.“ (Cic.) Jó, üdvös, nagylelkű tetteinek, intézkedéseinek száma nagy. Püspöki megyéjében létező sok templom, szegény plebános, iskolamester segélyezésére nevezetes alapítványt tett; továbbá, a pozsonyi irgalmas barátok és apácák kórodáiba, s a vácsi siketnéma-intézetbe felveendő, a nyitrai püspöki megyéből származó be-

tegek és némák ellátására, a tanuló ifjuság segélyezésére tett számos alapítványai közt nevezetes a 25 aranybeli évi díj, melyet 12 tanuló ifju számára tett, 7 nemes származású leány neveltetésére a nagyszombati apácza-zárdában, 10 jó magaviseletű szegény leány kiházasításának elősegítésére, elemi csapások által kárvallott alottvalóinak segélyezésére és sok más kisebb jótékony czélokra. Ő érdemdús életének lefolyása alatt atyai figyelmét a szegényekre fordította, kiknek, nem phrasisként mondva, mint a hizelgés szokta, de valódi védnemtője volt. A szegények irányában bőkezűsége határtalan volt.

Instar veris enim — — —

Affulsit populo.

(Hor.)

Kluch 1826. dec. 31-én kilehelte nagy lelkét Mocsonokon. Nyugodtan hajthatta meg érdemdús fejét a természet kérlelhetlen törvénye előtt, mert azon igen kevesek egyike volt, ki hivatásának e földön tökéletesen megfelelt. Utódja lett

65. Vurum József (Josephus II. Vurum) 1827—1838-ig. Nagy férjfiak sorát képezik a nyitrai püspökök általában, de Fuchstól kezdve minden félbeszakasztás nélkül. Vurum is nagy ember volt; aggkorában is erélyes, tudományt és munkát kedvelő végső leheletéig; hozzá még bölcs államférjfiú is. Gondjára bízott megyéjét és klerusát őszintén pásztori s atyai indulattal szerette, s a templomok, plebániák, iskolamesterek fölsegélésére ő is sokat és czélszerűt tett; a város felvirulására szabadalmainak kifejtésére is, mivel humanus gondolkozás módjánál fogva, hajlandó lett volna sokat tenni, ha a város akkori előjárói nagyobb bizalommal viseltettek volna irányában. Meghalt május 2-án 1838.

Végrendeletének 17., 18., 28. és 29-ik pontja szerint hagyományozott *a nyitrai szegények intézetének*, melyet 1831-ben állított fel *a megtérő ügyefogyottaknak* Magyarhonban, 2500 ftot; ugyanannyit Amerikában; *a váczi siketnémák s a pesti vakok intézetének* több ezreket; *a kézműves serdülő ifjuság felsegélésére* 50000 ftot; *a tanuló mindkét nemü ifjuság felsegélésére* 50000 ftot; *a zsolnai, általa alapított árcaháznak* 250,000 ftot; *az elaggott s érdemekben megöszült papság segélyezésére s ellátására* 32,500 ftot; 19., 26. és 27-ik pontban *az udvari és gazdasági tisztek* jutalmazásairól gondoskodott; a mi pedig különös rendelkezéseken felül megmaradt, azt a szükséggel küzdő iskolamesterek segélyezésére örökös alapítványképen szolgáló tőkének rendelte. Azonkívül éltében sok ezrekre menő összegeket fordított mindenféle hasznos és gyakorlati czélokra, melyek ritka nagylelkűségének, de egyszersmind korszerű humanus gondolkozásmódjának mintanyai bizonyítéki.

„Tu totus et vita Tua fuit lucerna ardens.“ (Szaniszló Emlékbeszéde Vurum felett.)

66. Palugyai és Bodafalvi Palugyay Imre (Emericus II. Palugyay de Eadem et Bodafalva) 1838—1858-ig. Az egyház, trón, haza, emberiség körül szerzett bokros érdemeiért több főrendjelekkel feldiszesítettett. Tevékenységét a püspöki javak gondos és pontos kezelésére fordítá, mely működési iránya és visszavonulása miatt a népszerű Kluch és Vurum püspökök után eleinte többektől félreismertetett; de II. Imre püspök dicsőségesen czáfolta meg e véleményyt, pontos kezelés által szerzett vagyonának az egyház és emberiség javára fordításával, halála bekövetkeztével mondhattuk a költővel

Virtutem incolumem — — — — — .

Sublatam ex oculis quacrimus invidi. (Hor.)

Püspöki jószágaiiban örök időkre megváltá jobbágyainak párber tartozásait. Áldásos és monumentalis művei közt említésre méltó a nyitrai szürkenének nagyszerű kolostora, magasztos és szép stylben épített templomával, mely zárdában 4 leányiskola és 12 ágyból álló kórház is foglaltatik; a palugyai templom Liptóban; a nagyszerű kastély Mocsokon; megyéjében is számos jótékony egyházi alapítványokat tett, többi közt egy papnövelde és — Seminarium parvulorum. — Tettdús éltét befejezte azon legszebb alapítvánnyal, hogy hagyományának megmaradt részét megyebeli károsultak és szegények gyámlolására fordittatni rendelé; tészen pedig e maradék 208,800 p. ftnyi tőkét.

Végső órainak szemtanuja levén, épültem azon vallásos resignation és lelki nyugalmán, melylyel a jobb létre átszenderült.

Sic moritur iustus.

Meghalt 1858. jul. 24-én a nyitrai várban, s itt el is temettetett.

Utódja:

67. Roskoványi Roskoványi Ágoston (Augustinus Roskoványi de Eadem) püspöke lett Nyitrának 1859-ben. Erényes s erélyteljes főpap, ki püspökségének rövid tartami ideje alatt már is nevezetes összegekkel járult a vallás és közjó előmozdítására. 3000 frttal o. é. kezdé meg az elaggott lelkészek nyugdijalapjának létesítését, és 1000 fttal o. é. bővítette az iskolamesterek özvegyeik s árváik segélyalapját; 40,000 ftot o. é. tett le a káptalannál későbbben meghatározandó üdvös czélokra; 50,000 fttal o. é. megalapította a megszüntetni szándékolt nyitrai főgymnasiumot.

NYITRAI KÁPTALAN PRÉPOSTJAI.

A nyitrai káptalannál a prépostság 1779. évben Mária Terézia királyné alatt lön újra visszaállítva és megalapítva. Ezen idő óta voltak prépostok:

1. Báró Schwarzter Lajos 1780—1783-ig. Bosoni v. püspök, casar-i apát, esztergomi kanonok.
2. Gróf Révay János 1783—1787. Szepesi püspök lett.
3. Hersching Dániel sardiczi v. püspök. Kitünő egyén, ki mint a megyében, úgy az országban is a közügy körül nagy érdemeket szerzett. 1788—1802.
4. Gyattell Antal. Praepositus S. Augustini de Quinqueecl. 1803-tól 1806-ig.
5. Kamanházy László, novi-i v. püspök, apát B. M. V. de Monte Petri Varadini, hétszemélyes tábla ülnöke, végtére váci püspök. Szinte kitünő hazafi. 1806—1808.
6. Nejedly József, dulmi v. püspök, apát B. M. V. de Iván. 1809-től 1816-ig.
7. Belánszky József, apát B. M. V. de Báth Monostra, később besztercebányai püspök. Érdemtelmes papja és polgára volt hazánknak. 1820—1823.
8. Schedy József, prisztinai v. püspök, praepositus B. M. V. de Majk. 1824—1829.
9. Habel Ferencz, dulmi v. püspök, apát B. M. V. de Zebegény. 1832—1846.
10. Greguska István, dulcinai v. püspök, Isten áldásáról nevezett apát. 1847—1857.
11. Mészáros András, apát B. M. V. de Egres. 1858—1864.

NYITRAI KANONOK NÉVSORA.

(A mennyiben a régi okmányokból ki volt szedhető.)

Év.		
1220.	Vitus, cantor et canonicus.	1295. Farkas (Farcasius) lector.
1229.	Marcus, cantor.	1336. K a á p y István, lector.
1257.	Demetrius, lector.	(Steph. de Kaap.)
1261.	Mauritius.	Miklós, custos.

1357. Joannes, lector.
Petrus, trentsinyi főesperes.
Nicolaus, gradnai főesp.
Cosmas, cantor.
Joannes, custos.
1388. Benedictus.
1401. Buday Tamás (Thomas de Buda).
1417. Laurentius, lector.
Sigismundus, gradnai főesperes.
1417. Chory Tamás, (Thomas Chory).
1424. Nicolaus, lector.
1435. Franciscus, lector.
Cosmas, mag. et cantor.
1437. Joannes, lector.
Jacobus, Sud.
1444. Passala András.
Berenczy András.
1452. Uvadecký Bertalan.
1467. Andreas, succ. et cantor.
Jacobus.
1470. Pöstényi Miklós (Nicolaus Püstén).
Albertus.
1476. Baáni Gáspár (Casparus de Baán).
1478. Sima Márton, custos.
1481. Zarái Pál.
Nyitrai Tamás (Thomas de Nitra).
Jancsovič János.
Schwehla György.
1487. Emericus, cant., gradnai főesperes.
Franciscus, altarista.
Blasius, altarista.
1494. Andreas, gradnai főesp.
Nyitra megye helyirása I. köt. 3. füz.
1497. Kuczar Balázs.
Udri László.
1498. Oroszlányköi Mihály.
Lipovnoki Gáspár.
Baáni Venczel.
Casparus, lect. et A. D.
Trenchin.
1501. Papronczai Péter.
1503. Georgius, cantor.
Thaszári Mátyás.
1505. Vivoda Pál.
1511. Nyitrai Balázs.
Sárospataki Sebestyén.
1520. Lindvai Mátyás.
1521. Albertus, rector altaris S.
Joannis.
1531. Rácz János.
Paulus, altarista.
Kónyáthy András.
Karon Ferencz.
Gradéczy János.
1533. Szálókéményi Ferencz.
Szerbák Tamás.
Ujvárosi Balázs.
Podmaniczky Pál.
Gyöngyösy Pál.
Ssuran András.
1536. Stephanus, lector.
Nicolaus, custos.
1538. Pogrányi János.
1539. Gregorius.
Bassó Pál.
Egerszeghi Pál.
Szeknyek János.
Gallus, altar. S. Nicolai.
Dobrakúti Mihály.
1543. Lukachy János.
1544. Mruzchely Ferencz.
Egyházszegehj Pál.

1546. Gallus, magister.
 1547. Czombor György.
 Valentinus.
 1548. Csúzy Péter, I. Ferdinand
 pro-cancellárja.
 Joannes.
 Hetessi György.
 Nicolaus, altar. B. M. V.
 Zaymusz János.
 Sohay Balázs.
 Battonyai Lukács.
 Baáni László.
 Simonides János.
 Georgius Martinopolitanus.
 1549. Bodoki Bálint.
 Kamenyitzi Dömötör.
 Dicskei Ferencz.
 Divéki Gallus.
 Demetrius, lector.
 Bacskaalvay Márton.
 Paulus, altar. S. Nicolai.
 1551. Belevári András.
 Répai György.
 Baáni Mihály.
 1554. Tolnai Antal.
 Kaczáry Mihály.
 1555. Andreas.
 Beznák Mátyás.
 1556. Illyméri Orbán.
 1559. Zwdóczi István.
 1560. Bolessói András.
 Clemens, altar. S. Marg.
 Markovits János.
 Lindvay György.
 Thomas, alt. S. Nic.
 Zerdahelyi Péter, lector.
 Gerencsényi Lukács.
 1562. Garay Pál.
 Gregóczy István.
 Kozniczai György.
 Zaplonczai Gallus.
 Mosóczy Zakariás, lect.,
 később nyitrai püspök.
 Nagylencsei Gergely.
 Szkaacsányi Márton.
 Breznici Mátyás.
 Bánfalvai Márton.
 1569. Gyarmathi Balázs.
 Beregházi Jakab.
 Bussy László.
 Chama Fábán.
 Nagykerestyei György.
 1571. Ludányi György.
 Trenchényi György.
 Lovchan György.
 Rezniczay György.
 1574. Deák Gallus.
 Kamócsi Dömötör.
 Pazghai Zsigmond.
 1577. Homola Ádám.
 1580. Gundos János.
 Nováki Péter.
 Schwach Balázs.
 Mathias Nitriensis.
 Brimenecz Péter.
 1583. Petrus, rector.
 1590. Radovits Péter, később
 váci püspök.
 Joannes Sanicius.
 1591. Pelikán Márton.
 Komjátich Gergely.
 Beren Péter.
 Koloni Mihály.
 Nicolaus Varadinensis.
 Faráni András.
 Drakonides Tamás.
 1594. Félnemessy Benedek.
 Brenzo Péter.

- Georgius a S. Martino.
 Franciscus.
 Dinkovits Péter.
 Brenczai Lukács.
 Nagyszomori Bálint.
 Marlinay Ágoston.
 1598. Kadóczy István.
 Zkacsáni Ádám.
 1600. Somogyi György.
 Nagy Marczell, szkalkai
 apát.
 1603. Korompay Márton.
 Stephanus Crisinus.
 Kapronczay Farkas.
 1605. Lósy Imre, később eszter-
 gomi érsek.
 1608. Dávid Pál, később váci,
 azután veszprémi püspök.
 1610. Keresztessy Mátyás.
 Joannes Sydanus.
 Joannes Baptista.
 Gyöngyösy János.
 1615. Cziglédy Ferencz.
 1616. Bolerázy István, zirczi
 apát.
 1617. Sáray Balázs.
 1623. Zsembery István.
 1627. Lacza Péter.
 1628. Zongor Zsigmond, lector
 és vicarius, később po-
 zsonyi prépost, azután
 nagyvárad, később váci
 püspök.
 Helleny János.
 Szászy János.
 Végh Benedek.
 Balka Miklós.
 Bakótz Pál.
 Szellesz János.
 Scherber Venczel.
 Paxi István.
 1630. Gyöngyössy Mihály.
 Kecskeméthy Benedek.
 Zöröghy Mihály.
 Zegnivecz János.
 Dobrossay András.
 1639. Holzhely János.
 1640. Tarnóczy Mátyás, később
 váci püspök.
 Schindler János.
 Bisztricsényi János.
 Kőszeghy István.
 Ujváry Mihály.
 1642. Bartakovics György.
 Zedniczky Albert.
 1646. Mihályi István.
 Bettulay Ferencz.
 1647. Hradchányi György.
 Bajcsy Mihály.
 Szentbenedeky Gáspár.
 Láriss Szaniszló.
 Belényi Miklós.
 Gyurián Gáspár.
 Beszterczay Miklós.
 Holuss István.
 1650. Ssász András.
 Sooky István.
 Podhragay István.
 Gyurkovits István.
 Földy István.
 Fehérpataky Mihály.
 1652. Gyurikovits Miklós (a
 törökök megölték).
 1656. Kasztellányi János.
 1668. Fényessy György, később
 egri püspök.
 Kada István, később er-
 délyországi püspök.

- Demka Márton.
Szmotko István.
Györffy Mihály.
1668. Kasztal Ferencz.
Novoszedlik György.
Ondrejkovics Miklós.
1673. Falónyi Simon.
Kosztka István.
Szentmihályi Ferencz.
Jaszlóczy György.
1676. Bocskay György.
Bludovics János.
Kolenits Ferencz.
Bertalan János.
Belussy János.
1681. Trenchiny Miklós.
Bujaky Mihály.
Csongrády Ferencz 1695—1706.
Lehoczky Ádám 1695—1706.
Veszelay János 1695—1709.
Rácsay János, prisztinai v. püspök . 1695—1728.
Spátay Gábor, v. püsp., kir. tanácsnok 1698—1722.
Györy Ádám 1702—1738.
Prileszky Miklós 1702—1730.
Báró Révay Béla, vágújhelyi prépost,
kir. tanácsnok 1709—1730.
Simonovits János 1709—1721.
Szörényi László, dulcinai v. püspök,
kir. tanácsnok, később szerémi
püspök 1709—1752.
Bárdy Gáspár 1711—1719.
Smutko Mihály 1711—1727.
Hajnovits Ferencz 1711—1731.
Nozdroviczky Auguszt István, ca-
thari v. püspök, hétszemélyes tábla
elnöke, kir. tanácsnok 1719—1748.
Bokor László 1719—1746.
Gyuracska Márton 1720—1726.
Bachich Antal 1721—1745.
1684. Hasskó Jakab, rosoni v.
püspök, később vágújhe-
lyi prépost és nyitrai püs-
pök.
Vadász Ferencz.
Huszár György.
Kovátsy Mátyás.
1686. Schwach György.
Prileszky János.
Surmann Márton.
1688. Szörényi Zsigmond, tro-
guriai v. püspök.
Ravasz István.
Philipovics János.
Frideczky János.
1689. Domaniczay János.
1695. Nozdroviczky András.

Bacskady Ádám	1722—1734.
Birovsky György	1728—1740.
Tarnóczy Pál	1729—1752.
Magin János, cz. kan.	1731—1735.
Náray Ferencz	1731—1742.
Ladislaides János	1735—1757.
Ujlaky György	1738—1753.
Beznák Mihály, v. phári püspök . .	1741—1774.
Sartorius, alias Szabó István . .	1741—1751.
Kmoska János	1746—1748.
Rehorovszky Márton, cz. kanonok .	1746—1749.
Ribényi Mihály	1746—1771.
Holzpeck Ignác	1748—1758.
Vály Pál, cz. kan.	1748—1748.
Szajtler Antal János	1748—1774.
Terlanday János, rosoni v. püspök, hires megyei szónok	1749—1770.
Tóth András	1751—1762.
Lehoczky András	1753—1772.
Naizer András, cz. kan.	1753—1758.
Lukácsy János, v. rosoni püsp. . .	1753—1780.
Letovits János	1757—1760.
Laczkovits György	1758—1759.
Velcsey Elek Márton, cz. kan. . .	1758—1761.
Pichnay János, cz. kan.	1758—1776.
Kolbay István, cz. kan.	1758—1767.
Kosztolányi Sándor	1759—1782.
Petrik Mihály	1760—1781.
Babilovics János	1762—1796.
Répássy András, cz. kan.	1762—1773.
Valentovits József, cz. kan. . . .	1765—1807.
Gyattel Antal	1770—1806.
Ordódy Tamás	1771—1784.
Nehéz Imre	1772—1783.
Prileszky Béla	1774—1809.
Lüley Sándor	1774—1814.
Kossúth András, cz. kan.	1776—1791.
Budinszky Miklós, cz. kan. . . .	1776—1802.
Kudlik András	1780—1786.

Urumb Jakab	1781—1799.
Benke ö Miklós	1783—1801.
Nejedly József	1783—1816.
Delpiny Theophil J., cz. kan. exjezsuita	1784—1796.
Kamanház y László	1790—1808.
Alagovits Sándor, cz. kan.	1792—1796.
Schaffarovich Antal	1797—1803.
Brestyenszky János	1797—1806.
Pazsiczky József, cz. kan.	1797—1800.
Borcsiczky Béla	1800—1820.
Schedy József	1802—1829.
Roszinszky János	1803—1821.
Mészáros András	1804—1812.
Janecz János, cz. kan.	1806—1830.
Pongrácz János	1807—1844.
Nejedly Ferencz	1808—1818.
Krpelec György	1809—1825.
Szmetenay András	1809—1810.
Habel Ferencz	1811—1846.
Kmetykó János, cz. kan.	1812—1835.
Holly György	1814—1818.
Szajtler Károly	1815—1822.
Porubszky György	1819—1839.
Greguska István	1819—1857.
Vavrik József, cz. kan.	1820—1834.
Egelszky Pál	1820—1824.
Sándor Imre	1822—1844.
Czigler Ferencz, cz. kan.	1822—1830.
Krobót János	1825—1833.
Fricsovszky Ferencz	1826—1839.
Janovszky István	1826—1828.
Teml Béla	1826—1835.
Mészáros András	1832—1864.
Tvr dy György, jászti apát, a nyitrai székesegyház olvasó-kanonoka, 10 évi jubilált áldozár	1832—
Kerekes Károly, cz. kan.	1833—1841.
Cselko János, cz. kan.	1833—1835.
Bielek János	1833—1853.

Kelecsényi János ifj., b. szüz apátja esztergomi mezőről, a nyitrai szé- kesegyház éneklő-kanonoka, püs- pöki helyettes	1834—
Sórecz Imre	1835—1855.
Szárnyay Dániel, cz. kan.	1836—1837.
Kelecsényi Ján. ör., cz. kan.	1836—1856.
Sztarek Lajos, cz. kan.	1837—1863.
Uhlárik János	1841—1850.
Krajtsik János, jogtudor, sz. Ipoly apátja a zobori hegyről, a nyitrai székesegyház örkanonoka, a pesti jogegyetem tagja	1841—
Hanzlíkfalvai Vagyon István, sz. Já- nos prépostja Develich-ről, a nyit- rai székesegyház cathedralis főes- perese	1845—
Turtsánkai Turtsányi József	1845—1863.
Czagányi Mátyás	1850—1860.
Pridavka József, cz. kan.	1851—
Bucsánszky Ferencz, cz. kan.	1851—
Tvr dy István	1853—1862.
Mihalovits Mihály, cz. kan.	1855—
Sztanik Imre, cz. kan. papnövelde al- kormányzója	1855—
Nemes-eörsi és jasziczai Miskolc zy János, apát, cs. kir. tanácsnok, az elemi iskolák egyházmegyei igaz- gatója, a pesti kir. természettudo- mányi társulat tagja	1856—
Nécsey Bálint, zsolnai főesperes	1860—
Gyurcsek János, a sz.theologia dok- tora, papnövelde kormányzója,	1860—
Dualszky János, cz. kan.	1862—
Kubicza István, a püspöki iroda igaz- gatója	1863—
Márczy Ferencz, a bold. szüz apátja az új pesti hegyről	1864—

Nyitra város történelme.

Nyitra városnak eredete a legrégibb időkben keresendő. Már rómaiak korában mint a markomannok egyik fővárosa virágzott, és *Nitravia*, *Nitra*, *Nitrava*, *Nitervo* név alatt fordul elő ezen korbeli okmányokban. Auguszt római császár idejében szarmaták (Jazyges Sarmatae), később quadok és markomannok birtokába jutott; már ezen időben nevezetesebb várerőd volt (Vurum).

Krisztus születése után 396-ik esztendőben püspöki szék alapított meg Nyitrán Fritigild markomannok királynéja által, a marahan birodalom egyik fővárosa volt; ezt földalakzati viszonyai is mintegy igénylették is.

Árpád káptalant talált Nyitrán, s egy nagy országrészt tőle mint fővárostól elnevezve: a nyitrai megyét.

I. István királyunk is megfordult Nyitrán és, mint felebb említünk, a káptalannal több napig ájtatoskodott a várban. Ezen szent királyunk kormányzása idejében borzasztó bűntény követtetett el a nyitrai várban. Sebü, Gizella királyné küldöttje, Vazulnak, sz. István király onokájának, ki a várban fogva tartatott, szemeit kiszurta s füleibe olvasztott ólmot öntött.

1064-ben Nyitra városát és a várat a hires Opos Bátor vezénylete alá rendelt hadsereggel hősiesen védték a nyitrai polgárok a trónvesztett Salamon ellen, ki IV. Henrik császártól segílyt nyervén, megrohanta Nyitrát, de visszaveretett. Oposnak és seregének vitézségét dicsően emelte ki a császár, mondván Salamonnak: „Ha ily elleneid vannak, hidd el, országodat többé vissza nem hódítod.” (Bonfinius Decas II. Liber IV.)

Koronás királyukhozi hűségöket és vitézségöket legfényesebben bizonyították be a nyitrai polgárok a tatárjárás alatt. Ezen, a magyar nemzetnek végső kiirtással fenyegetődöz időkben megvédték a vad csorda ellen a várost s a várt, megoltalmazták a vidékről a városba menekült lakosok éltét, s a tatárok előtt futó IV. Bélát Dalmátiába elkisérték, testőrseregül szolgálván neki. IV. Béla a nyitrai polgárok ezen hős feláldozását királyukért s a hazáért megjutalmazta, és Nyitrát királyi várossá tette. Az illető diplomának tartalma következő:

„Bela, Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniaeque Rex. Omnibus Christi fidelibus praesentis paginae notitiam habituris Salutem in eo, qui Regibus dat Salutem. Regia sublimitas subditorum suorum merita debet intueri oculo perspicaci, et eis respondere meritoriis donativis, ut alii eorum exemplo ad fidelitatis opera fortius accendantur: proinde

universis praesentibus et futuris tenore praesentium declaramus, quod cum peccatis exigentibus Coeli Dominus, in cujus manu sunt omnia Iura Regnorum, flagellari permisisset per Tartaros Populum Christianum et Regnum nostrum, ejusdem Tartaricae persecutionis saevitiae crudeliter et immaniter saeviente fuisset suis Regnicolis, aliis miserrime interemtis, aliis in captivitatem abductis; depopulatum et pariter desolutum, fideles nostri Cives Castri Nitriensis hoc tempore Calamitatis non vacillantes nec fortunae casu mutato mutati, sed in fervore fidelitatis primae laudabiliter persistentes, Castrum Nitriense studuerunt adeo pervigili cura custodire, ut nedum ipsis, sed multis aliis terrae nostrae habitatoribus et incolis in castrum ipsum fugientibus sui Corporis ob tutelam Tartarorum insultus inferre potuit quidquam mali, Nobisque ad maritima fugientibus a facie Tartarorum, armatos homines ex se ipsis prae-buerunt in conductum pro ampliori fidelitate Coronae Regiae impedenda. Talibus ergo, tantisque eximiiis meritis, et obsequiosis fidelitatibus in nostri memoriam revocatis, volentes, eis respondere gratuita repensiva: licet ipsi prius fuissent libertatis utique commendandae, tamen suorum servitiorum in retributionem, eorum etiam instantissimis petitionibus de benignitate Regia inclinati, ipsis, et ipsorum Successoribus perpetuo Albensium Civium dedimus libertatem, ut villicus ex se ipsis, qui pro tempore fuerit constitutus, omnes causas pecuniarias Civiles et Criminales, ad instar Civium Albensium praedictorum cum duodecim Juratis, debeat sine debito judicare, nec ipsi Cives Nitrienses aliquorum extraneorum Judicum, Palatinorum videlicet Provincialium adstare Judicio teneantur. Sed si super ardius negotiis definire forsitan ignorarent, volumus, ut ad Nostram praesentiam, vel Magistri Thavernicorum nostrorum ad examen pro determinanda, et impetranda justitia convocentur, et quotiescunque expedierit, contra inimicos Regni Nostri datis ex eis duodecim armatis sub vexillo Regio militabunt, quibus etiam, ut eorum numerus augeatur, in ipso Castro Nitriensi dedimus forum liberum, quod die martis perpetuo celebretur ita, ut in illud venientes, et recedentes de eadem, sine aliquo debito tributi cum suis Mercimoniis libere veniant, et secure recedant. Caeterum dedimus et donavimus eisdem hospitibus Nitriensibus terras regales, in quarum Corporalem Possessionem per fidelem Nostrum Comitem Andream filium Ivanche (Forgáchok öse Sz.) eos mandavimus et fecimus sub testimonio Capituli Nitriensis legitime introduci: et ipsum Capitulum Nobis posthaec suas remisit litteras in haec verba:

Excellentissimo Domino suo Belae Dei gratia illustri Regi Hungariae Capitulum Nitriensis Ecclesiae inclinationem et orationes in Domino tam debitas quam devotas. Litteris Vestrae Serenitatis venerabiliter receptis cum Comite Andrea misimus unum ex nobis idoneum, et discretum ad circumeundas terras Hospitum vestrorum de Nitria per vos collatas, qui socius noster ad nos reversus nobis edixit, quod idem Comes Andreas ipso praesente, omnibus cometaneis, et vicinis earundem simul convocatis, ipsas terras circumvisisset, seu reambulasset, et statuisset eisdem hospitibus vestris, contradictione qualibet non obstante. Quarum quidem terrarum termini, ac rursus metarum hoc ordine distinguuntur. Prima meta incipit a fluvio Nitra nomine, in nemore ab oriente a parte terrae Ecclesiae nostrae, et venit ad quemdam pyrum; inde juxta sylvam Job Comitis descendit per magnam viam ad pyrum; dein egrediens vadit juxta sylvam Lodomy et Lucae de Kewrth usque ad salicem gibbum: hinc ad tres arbores populaeas, de quibus ad fluvium Tezlen nomine, ab ipso autem fluvio revertitur a parte meridionali juxta terram ejusdem Deychen ascendit directe per quamdam viam per binas metas versus locum, qui Deber vocatur, et tendit ad viam Kis Uth vocatam; deinde transit ad aliam magnam viam, qua itur ad Sala (Sellye) et per eandem juxta terram Indrich (Ürmény) currunt metae terrarum Chey et Chapur (puszta Cseh és Csápor), a fine vero villae Comitum Indrich tendit per eandem viam a parte meridionali; juxta quam sunt duae metae; deinde declinat versus occidentem; hinc revertitur superius juxta magnam viam, quae tendit ad occidentem cum metis, et venit ad tres metas; ab illis autem metis incipit tenere terminos cum terra Jobbagyiorum Castri Nitriensis Wuns nomine, et per praedictam viam ascendendo cum tribus metis, et venit ad duas metas angulares juxta magnam viam, quae vadit ad villam Muchonok, et per eam viam juxta sylvam nobilium de Ludan, quae Ivor (Ihar?) vocatur; transiens vero ipsam viam versus septentrionem ad sinistram, per quamdam aliam viam cum metis ex utraque parte viae memoratae usque ad terram Feliciani et Texae, ac suorum Cognatorum, Jobbagyionum Castri Nitriensis; et juxta terram eorundem revertitur, et vadit ad vallem Fabiam (még most is Fábánvölgy), et tendit cum metis versus orientem juxta sylvam eorundem Jobbagyionum Castri ad duas metas: relictis ipsis reflectitur ad septentrionem ad aliam sylvam, circa quam sunt duae metae; ibi vero relictâ terra praedictorum Jobbagyionum Castri vadit juxta terram Ecclesiae nostrae Czerego no-

mine cum metis et cadit ad magnam viam, et per eandem vadit ad aliam terram Ecclesiae nostrae Sedew vocatam cum tribus metis, et cadit ad magnam viam, et transiens ipsam ad dexteram descendit, et ascendit in montem, qui dicitur mons Chypani et ibi est meta; descendens vero de monte venit ad Castrum Judaeorum, circa quod est magna meta; inde tendit ad Civitatem Nitriensem, ad Curiam Balasey filii Petros Jobbagyionum Castri Nitriensis; hinc a superiore parte Palatii cujusdam Vadas nomine Jobbagyionum Castri Nitriensis; tendit inter Ecclesias B. Virginis et B. Michaelis, et descendit inferius ad terram Ecclesiae Nostrae, et de suburbio venit ad fluvium Nitriae, et transiens revertitur ad priorem terminum et ibi terminantur. Metae autem, seu termini terrae eorumdem Dovorchan (Davarcsány) nomine incipiunt ab oriente a fluvio Czethen (Czétényke) a parte terrae Ecclesiae nostrae Emeyke (Emöke) nomine, et a parte Comitibus Zubozlay elew nuncupatae, et vergit in prato ad tres metas, hinc iterum ad unam, in cujus latere est arbor pomi, inde vadit cum terra nobilium de Chejthe, et tendit ad fluvium Nitriae; quem transiens venit a parte meridionali ad unam metam, in cujus medio est lapis positus; deinde ascendit directe ad montem qui dicitur Berch, in cujus latere in virgulto sunt singulae metae; deinde transit viam, quae ducit ad Nyarhid, venit ad duas metas angulares, positas prope viam Kis-Uth supradictam; deinde autem declinat versus occidentem, per eandem viam venit ad unam metam, et infra ipsam metam sunt conterminales terrae Jobbagyionum Castri de Galgócz, et per modicum spatium conjungitur terrae Castri Nitriensis Chobaj (Czabaj) nomine; deinde venit ad tres metas angulares: deinde incipit tenere terminos cum terra Kewreskyn Dominae Reginae; descendit inferius per singulas metas versus orientem, venit iterum ad ipsam viam, quae ducit ad Nyarhid, juxta quam sunt duae metae terreae; transiens vero ipsam viam, venit ad fluvium Nitriae; deinde vadit per pratum cum metis, tenens adhuc terminos cum terra Kuruskin praedicta usque ad fluvium Tezlen (Szelencz?), ubi sunt duae metae, et sic metae ipsius terrae terminantur. Incipiunt etiam metae terrae eorumdem Kuruskin nomine, ab oriente a parte terrae Domini nostri Episcopi Nitriensis Emeyka nuncupatae tendit ad pratum cum singulis metis usque ad viam Kis-Uth memoratam, juxta quam sunt duae metae angulares ex utraque parte ipsius viae, et per eandem viam tendit ad occidentem juxta terram Castri Nitriensis Chobaj nomine, usque ad terram Tiburcii filii Musk, juxta terram ipsius Tiburcii descendit ite-

rum versus orientem cum metis usque fluvium Nitra; transiens ipsum fluvium revertitur in pratum cum metis ad dictum fluvium Tezlen ad eandem Terram Episcopi supradicti, et sic terminatur. Datum in Octavis Sancti Michaelis Archangeli.

Ut igitur hujus nostrae Donationis, sive libertatis series robur obtineat perpetuae firmitatis praesentes eisdem dedimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum Anno Domini 1248, quarto nonas Septembris, Regni autem nostri Anno tertio decimo.“

Nyitra városnak ezen szabadalmait Korvin Mátyás 1473-ban, és I., II., III. Ferdinánd 1554-ben megerősítették.

Városi Polgártársim! Későbbi idők mostoha viszonyai szabadalmainkat nagyobbbrészt eltörleszték, de büszkék lehetünk elődeinkre, kik oly kitünő erénnyel vívták ki egykor azokat; büszkék, hogy szabadalmainkat a legdicsőbb magyar királyok egyikétől nyertük. Erősödjünk tehát ősünk nemes példáján a király és a haza iránti hűségben, és városunk közjavanak előmozdításában, hogy ne legyenek alkalmazhatók reánk a költő szavai:

„Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.“ (Ovid.)

1271-ben kegyetlenül pusztította Nyitrát Ottokár; vad katonái az ártatlan gyermekeket lábaiknál fogva kövekhez verték, az éltesebbeket kardra hányták. (Virág századok I. k. 526. l.)

1288-ban Kun László magyar király Nyitra városát minden, IV. Bélától nyert jogaival és hasznaival ajándékozta Pascha, vagy Paschassius, nyitrai püspöknek és kedves emberének. Egyébiránt Kun László adománylevelének hitelessége kétségbe vonatik; mert azt 1288-ban kormánylásának 16. évében — Regni autem nostri sextodecimo — adta ki; már pedig Kun László csak 12 évig uralkodott. De álljon a dolog bár miként, annyi bizonyos, hogy Nyitra városának IV. Bélától nyert jogait és szabadalmait megerősítették Korvin Mátyás és I. Ferdinánd királyok (Codex Szechenyanus, Tomus VIII., 75. sz. a Catalog. 523. l. és T. X. 31. sz. Catalog. 537. l.). Hogy mindezen diplomák daczára Nyitra városa előbbi szabadságaihoz jutni nem tudott, könnyen magyarázható azon körülményből, hogy már II. Ulászló, Korvin Mátyásnak utódja, a nyitrai püspököt ismét örökös nyitramegyei főispánnak kinevezte; a püspökök ezen méltóságban maradtak egész 1777-ig; országhkancellárok, némelyek Magyarország helytartói is voltak. — Pauper ubique jacet. —

1311-ben Csák Máté hosszabb ideig tartó ostrom után elfoglalta

Nyitrát, a királyhoz Károly Roberthez hiven tartó nyitrai püspököt, III. Jánost, lánczra verette, a várost és a vártfeldúlta, kincseitől megfosztotta, a sz. Szórád és Benedek ezüst koporsóit elvitte, tetemeiket széthányta. Ezen dúlásáért őt Kalocsán tartott püspöki zsinat egyházi átokkal illette 1318-ban. Csak Máté haláláig ura volt a nyitrai várnak.

1471-ben Vitéz János, esztergomi érsek, Korvin Mátyás ellen pártot képezvén, Kázmért, II-ik Kázmér lengyel király fiát, szelid vallásos herceggé, a magyar királyi trón elfogadására birta, ki is 20,000 fegyveressel Kassán, Egeren át Nyitrára jött s a várba bevonult. A pártütők s a nyitrai polgárok örömmel fogadták az új királyt, de Korvin Mátyás Vitéz Jánossal kibékülvén, Nyitrára sietett a megcsalt és cserbe hagyott lengyel herceg kiűzésére. Mátyás megjöttével a pártütők elhagyták Kázmért, ki is harmadnapon megadta magát, 700 lovassal szabad kivonulást nyervén. Mátyás ezen három napi tartózkodását Nyitrán élte legszebb napjai közé számította. (Fessler. Bonfinius Dec. IV. Lib. III.)

1527-ben a nyitrai várat és püspökséget minden javadalmaival és jogaival birta Török Bálint, Zápolyának egyik vezére. A nyitrai polgárok Zápolyának voltak hívei még az elfoglalás előtt is; kitetszik az abból, hogy Podmaniczky István, akkori nyitrai püspök ellen, ki alattomban I. Ferdinándhoz szított, panaszlevelet nyújtottak be Zápolyához, ki azt Podmaniczkynak igazolás végett át is küldötte, intvén őt egyszersmind, hogy a nyitraiak szabadságait ne rongálja. (Budai III. k. 223. lap.)

1534—1557-ig a nyitrai püspöki széket minden javadalmaival és jogaival bitorolta gróf Thurzó Ferencz. Ez a püspökséget gróf Thurzó Elektől, Magyarország helytartójától és nagybátyjától, kinél I. Ferdinánd király azt elzalogosította, örökségben kapta. Gróf Thurzó Ferencz nem volt sem megerősített, sem felszentelt püspök, de kényur. Ő volt az első, ki a nyitrai alvárosi polgárok felett zsarnokoskodni kezdett, őket fogság és szigorú büntetések által kényszerítvén a legaljasabb hűbéri szolgálatokra: szénagyűjtésre, a boroknak pinzéiből felvonására és leeresztésére stb. Ezen időből származik Nyitrán hagyományszerűleg fönálló adat, hogy a püspökök csatlósai elől menekült polgárok erdőkbe szöktek és bujdosnak, hol szakállaik térdig nőttek s övéikhez visszatérve, meg nem ismertettek, idegeneknek tartattak.

Ezen viszályos időkben, 1547-ben, városi bíró volt Major Tamás, ki a városi tanács végzése következtében Hulya Benedek hegymesterrel és több fegyveres emberrel káptalanutczában bort mérő Varga Mihályt a bormérésről erőszakosan eltiltotta, borait kibocsátotta; mely erőszakos tetteért Ferdinánd király által kiadott mandatum compulsorium által a királyi tábla elébe lőn idézve.

1548-ban város bírása volt Halász Mihály. 1549-ben Mikus Mátyás. Mindketten idézve valának Ferdinánd király mandatum compulsoriuma által a királyi tábla elébe a káptalan emberein elkövetett erőszakoskodások miatt, fegyveres emberekkel gátolván a káptalan embereit a szénának behordásában a nyitrai rétekről.

1553-ban város bírása volt Jantsik Tamás, ennek házában, a városban, támadt nagy tűz következtében megégték a városnak eredeti szabaddalmi okmányai, melyek 1554-ben I. Ferdinánd király decretuma következtében a nyitrai káptalan levéltárából átirattak.

1557—1587-ig békésebb idők voltak. Bornemisza Pál és Mosóczy Zachariás voltak nyitrai püspökök, érdemtelen kitűnő férjfiuk, kik a város szabaddalmainak Thurzó alatti tökéletes elnyomását valamiben megszüntették.

Erélyes bírása volt ekkor városunknak 1575-ben Szórád András; ez az esztergomi káptalannál ellenmondott Bornemisza püspök jogbitorlasi ellen, és minden módon igyekezett a városnak elnyomott szabaddalmait kivívni.

1606-tól nehéz háborús idők terhesültek városunkra s az egész megyére. Városunk felváltva majd Bocskay, Bethlen, Tököly, Rákóczyak, törökök, majd a császáriak hatalmába jutott, többször lepörzsöltetett, feldulattott, polgárai rabszíjra fűzettek, irtattak; harczban, pestisben kimultak; fegyverben állottak ekkor elődeink folytonosan, minden nap új inséggel virradt fel rájuk.

Vidi ego civium

Retorta tergo brachia libero

Portasque non clausas et arva

Marte coli populata nostra.

1606-ban ugyanis Rédey Ferencz, Bocskainak vezére, erősebb ostrom után bevette a várat, hősiesen védte ezt ez egy ideig gróf Forgách Ferencz, nyitrai püspök; de katonáit további ellenállásra bírni nem tudván, és Kolonich császári tábornagy által is, kinek magyar seregébe bizalma nem volt, cserbe hagyatván, megadta magát végtére s a várat, szabad kivonulást nyervén Rédeytől. Rédey a nyitrai várban több évig uralkodott, a püspökség javadalmait is birta, sőt Nyitramegyének főispánja is volt egy ideig.

A császáriak hatalmába jutott nyitrai várat 1620-ban fél napi ostrom után ismét elfoglalta Bethlen Gábor; a püspöknek, Telegdy Jánosnak és seregének szabad kivonulást engedvén; de jövő évben Litassy János várkapitány azt Bouquoi császári vezérnek az ostromot sem várva be, átadta.

1629-ben városi bíró volt Györfi Albert; városi kapitány Hamar

Bálint; városi jegyző O l g y a y Jakab. Ezen évben a városi tanács folyamodott Telegdy János püspökhöz, hogy a háborús időkből csak az alsó várostra terhesülő sok költségek viselésére a felső városban lakó nemesek is köteleztesse, nevezetesen: Gyugy István, Komáromy János, Bakay György, Simegh Benedek, Zente Miklós, Komáromy Lukács, Motesiczky János, Keresztes György, Balka János, Eörssy Tamás és Bosgay Katalin, néhai Varjassy özvegye.

1632-ben a püspök Telegdy János az általa kiadott conventioban elismeri, hogy elődei s azoknak tisztjei által Nyitra város szabadalmi megsértettek, „Pristinam ipsamque approbatam libertatem et immunitatem Civitatis hujus nostrae Nitriensis *partim a praedecessoribus nostris*, partim vero ab officialibus proventuum nostrorum apud Ecclesiam hanc nostram Nitriensem Administratoribus olim existentibus in quibusdam terminis et articulis laesam, impeditam et turbatam.“ — Azon szabadalmakat visszaállítandó, átengedi a városnak a vám és vásárok jövedelmének felét, minden italok félévi kimérését, felmenti őket egyszersmind a borok felvonásától és leeresztésétől s a szénagyűjtéstől. Ezen engedélyekkel azonban a város soha sem nyilatkozott kielégítettnek, az okmányt (Conventio Telegdyana nevezett) nem irta alá, királyi városi elnyomott szabadságait továbbá is kereste, míg azon esztendőben kieszközölte II. Ferdinánd királytól IV. Bélától nyert jogainak megerősítését 1632. május 5-ről, melyeket III. Ferdinánd 1637. május 4-ről kelt decretummal újra megerősítette. Telegdy is megnyerte ugyan engedélylevelének megerősítését, de midőn ez 1633-ban Nyitra vármegye gyűlésében felolvastatott, Nyitra város igen nemes, szabad királyi városnak elismertetett, s a jegyzőkönyvbe is iktatva lőn mint olyan.

Az engedélylevél kiadtával 1632. Nyitrának birája volt S z e n t e M i h á l y.

1663-ban a törökök, Érsekújvár bevétele után, Nyitrát s a várat, a két magyar és német várkapitány gyávasága következtében elfoglalták. Jövő 1664. év május hó közepével azonban S o u c h e s, császári tábornok azt sergével s a nyitrai polgárok segítségével ismét bevette, mely ostrom alatt hagyományként fönáll, hogy Péter n e v ü polgár különösen kitüntette volna magát; utódjai P é t e r y név alatt még jelenleg is vannak a városban.

Belius a nyitrai polgárság ezen időbeni állapotát következőleg ecseteli: „Nemo in civium numero census est, nisi militiae simul nomen dedisset. Itaque pedibus alii, alii equo merebantur. Qua re fiebat, ut oppidum quidem Turcas, hi vero illos perpetuis incursionibus fatigarent; vidisses haud raro vallos oppidi, quibus communiebatur oppidum, praefixis Turcarum capitibus

superbivisse. Nam id quidem ea tempestate bellicae virtutis indicium fuit, si quam plurima hostium crania rostratae circummunitiones ostentarent.“

1665-ben Tököly foglalta el Nyitrát, de csak rövid időre. A sok ostrom által a vár romba dőlt; gróf Pálffy Tamás püspök azt majdan romjaiból fölépítette s erődde átalakította ismét 1670—1679-ig. Kik valának ezen utolsó évtizedben a város előljárói, nem tudatik.

1684-ben, mint a városi jegyzőkönyv czimlapján olvasható, „Tököli Imre Rebbelioia után“ felső-városi bíró volt: Szörényi Mihály, ezen kívül felső-városi bíró nem fordul elő.

1685. Alsó-városi bíró Dömös István.

1686. Hamar Bálint.

1687. Nagy alias Takács György.

1688. Hanovits Ferencz.

1690—1691. Tajnay Péter; jegyző Szentkirályi János.

1592. Vass István; jegyző Szentkirályi János.

1693—1694. Demka György.

1695. Tajnay Péter.

1696. Bakos Máté; jegyző Baranyai Márton. Ezen évben rendelkezett a tanács a pusztán álló belső telkek eladásáról. A forradalmak alatt a város nagyrészt le volt rombolva, a városban több háztelek pusztán maradt, pázsittá vált, mint a jegyzőkönyvben olvasható; a tulajdonosok ezen telkektől, sőt azokon álló házaiktól nem voltak képesek a nagy adót fizetni. A szegénység pénzszükség végső pusztulással fenyegetődött; belső telkek házakkal is 25—35 rhénusi forinton adattak el.

1698. Helyettes bíró Szentmihályi Ferencz.

1699. Bakos Máté. Ezen esztendőben a davaresányi föld, az ugynevezett „Czirmányi dülő“, Szörényi Zsigmond traguriai czimzetes püspök, mint Matyasovszky László, nyitrai püspök és ország kancellárjának meghatalmazottja, parancsára házak utáni földrészekre osztatik fel.

1700—1702. Czilling Mihály; jegyző: Matyas András. 1702-ben Nyitrára behozattak a kegyesrendüek; ezen évben egy ideig helyettes bíró volt Bakos Máté.

1703. Péter János.

1704. Ugyanaz. Ezen évben aug. 24-én Bercsényi, Rákóczy vezére, elfoglalta Nyitrát és a püspöki javadalmakat; Matyasovszky László püspök Bécsbe menekült.

1705. Bakos Máté.

1706. Demka György.

1707. Bakos Máté.

1708. Péter János. Ezen évben Révay Gáspár, Rákóczy vezére és nyitrai várparancsnok, a szerencsétlen trencsényi csata után a várt a császáriaknak adta át.

1709. Bakos Máté.

1710. Aranyossy István.

1711. Szentmihály Ferencz; jegyző Mogorósi János.

1712. Aranyossy István.

1713—1714. Péter János; jegyző Matoss András.

1714. Czilling Mihály.

1716. Bakoss Máté.

1717. Osztarits János.

1718—1720. Vadász János.

1721—1722. Czilling Mihály.

1722—1725. Kalstorfer Mátyás.

1726. Lubik György; jegyző Hahothy János.

1727—1728. Huber János.

1729—1730. Lubik György; jegyző Halovits János.

1731—1732. Brezovits Lukács. 1732-ben a török kapu előtt levő rétek és kertek eladatnak.

1733—1735. Kalstorfer Mátyás; jegyző Székely Mihály.

1736—1737. Huber János.

1738—1739. Balla Márton; jegyző Hahoty János. Ezen években pestis uralkodott Nyitrán, a város a kegyesrendűek török kapun kívüli majortját bérbe vette és kórházzá alakította át. A pestis gyógyításával megbízott orvosok (a jegyzőkönyvben „borbélyok“) valának Pataky Samu, Detsényi János 18 ft. és Czilling János 12 ft. havi fizetéssel.

1740. Balla Márton. Ezen év jan. 16-i gy. a megszűnt pestis ellen utólagos rendőriszabályokat, mint: háztisztítások, ruhák, ágyneműek, eszközök, bútorok megégetését elrendeli a tanács.

1741. Brezovits Lukács; jegyző Mattyus Márton.

1742—1743. Huber János.

1744—1745. Kalstorfer Mátyás.

1746—1747. Brezovits Lukács. 1748. évben aug. 20-án a sáskák szállották meg a nyitrai határt, mely tüneményt és csapást az akkori városi jegyző Hahothy János következően irta le a jegyzőkönyvben:

„Sáskáknak Nittrára való jövételek valóságos históriája.

Die 20. Aug. 1748.

1. Minden bizonyos hír nélkül nagy lárma esett a városban nem tud-

Nyitra megye helyírása I. köt. 3. füz.

ván mire vélny Ürmén felül az erdő fölöt mint egy gesztenye színü vagy is por színü köd laczatot, nimellek ködnek, nimellek füstnek, nimellek pornak itélték lenny kinek hossza és szélessége nem latszatott, ez hirtelen beérkezett, s látván az sáskák irtózató sokasságát, mingyár az népnek sokassága Csermány szőlő Hegyre nyakra före nagy kiáltással futot, az városban kiváltképpen mintegy siral, mas rémulés, kiáltás, csöngetés, dobolás, lüvüdözés, s úgy várbeli mozsarak pattagasa es az Harangokk szomorú zöngése mjat már a szó sem hallatot, mivel az egész várost szép fényes tiszta üdőben 12 orakor délbe annyira beburította, hogy az Napnak fenyit is elfogta, mely sokasagnak széle mingyár Fölső Köröskenytől Ujhegyig, hosszasága penig nem latszatot, mivel tizenkettöd fél órától fogva az menetele tartot dél után közel három óráig, és az alsó réteken iszonyu képpen kezdet némely része leszállany, de az Deakságnak sokasága s úgy várósiak kifutása nagy kiáltással fölverte s úgy egymás után Ghimes felé takarodot, s úgy az Fölső Rétekrül is, és az Zobri szőlő Hegyeken nem volt maradása az Dob szó és az Népségnek kiáltása, s úgy puskakk ropogási miat minden kár nélkül szárnyára költ és eltakarodot.

Mas napra kelvén Die 21. Aug. de már hirét halván, hogy ismét Ürmin felül sokassága gyünne az Sáskának, akkoron jó dispositiók observaltattak; vigyázzván de mindenek előtt Ivankaj határ fölöt fölhök formán való iszonyú sokasága, mingyarást az egész Város talpon alva lévén és szerencsére egy föl szélnek fujása és az egész Harangok szállása Davarcsány Erdön föllül az Derekat nem eresztette, jólehet alkalmas resz egész Czirmány s Mikófalváig kezdet terjedny, de oda is sörenséggel az Népnek Soksága közel hathét száz Deákkal elejbe futván s az nagy kiáltással nem csak megálítván, de az egész Davarcsanyi erdőből, emökei rétekből is ki hajtván, s úgy tovább negyed fél óránál takarodot Gyarmat felé által, de ennek sokasságát meg nem lehet mondany az hova is Ordinarius Biró Brezovits Lukács, Kallstorffer Mátyás, Hahoti János és Kelemen Imre kocsin ki menvén az népet biztatván így eset eltávozása.“

1750—1752. v. b. Schrajber János, j. Lestyánsky József.

1753—1757. v. b. Mizdarits Bálint, j. Richter András.

1757—1758. v. b. Bucsek János, j. Lestyánszky János.

1759—1761. v. b. Buday Mihály, j. Lestyánszky János.

1762—1763. v. b. Némay László, j. Lestyánszky János.

1764—1768. v. b. Kelemen György, j. Lokcsánszky László.

1769—1771. v. b. Beznákfalvi Beznák Thádé, j. Lestyánszky

János.

1772. v. b. Kelemen György, j. Mogyoróssy János.

1773. v. b. Nyulássy András, j. Cseh Ignác.
- 1774—1775. v. b. Hasskó István, j. Cseh Ignác.
1776. v. b. Manó József, j. Cseh Ignác.
1777. v. b. Kelemen Imre, j. Cseh Ignác.
- 1778—1779. v. b. Hasskó István, j. Cseh Ignác.
- 1780—1784. v. b. Sleczer József, j. Cseh Ignác.
- 1785—1789. v. b. Cséfalvay György, j. Cseh Ignác.
- 1790—1792. v. b. Sleczer József, j. Szekfü János.
- 1793—1794. v. b. Cséfalvay György, jegyző Lokcsánszky László.
- 1795—1797. v. b. Schreher Ferencz.
- 1798—1800. v. b. Cséfalvay György. 1898. dec. 15-én gróf Batthyányi Alajos elnököl a tanácsban; a török kaputól Párutczán át vezető út csinálása a tanácskozás tárgya.
1801. v. b. Janácsy József.
- 1802—1803. v. b. Kelemen György, jegyző Csaplitzky Ferencz.
- 1804—1805. v. b. Maron György.
1806. v. b. Cséfalvay György.
- 1807—1808. v. b. Maron György.
1890. v. b. Cséfalvay György, ez év végével történt meghalálózásával helyébe választ. Filperger György.
- 1810—1811. v. b. Filperger György.
- 1812—1820. v. b. Nagy Antal.
- 1821—1823. v. b. Benedino János.
- 1824—1829. v. b. Nagy Antal. 1825-ben a városi jegyző meghalt Csaplitzky Ferencz helyébe Pappanek Antal.
1829. aug. 21-én meghalt Nagy Antal, helyettes birónak vál. Bugányi József.
- 1830—1832. v. b. Bugányi József, jegyző Spanyol Ignác.
- 1833—1835. v. b. Dániel György.
- 1836—1838. v. b. Simonovánszky János, jegyző Spanyol Ignác. Népszószóló Lieszkovszky Gábor. 1838-ban szószóló Vámosy József.
- 1839—1841. v. b. Spanyol Ignác, jegyző Bokros Antal. Népszószóló Schwarcz Rókus.
1842. v. b. Simonovánszky János.
- 1843—1845. v. b. Lindvay János. 1845. népszószóló lett Fesztoráczy József.
1846. v. b. Misz Antal. Népszószóló Csanky Benedek.

1847. v. b. **Piarcsek Ignác**.

1848. Polgármester **Nagy Ambrus**.

1849. aug. 25-én. **Gróf Apponyi Lajos** k. biztos által kineveztetettek: polgármesternek **Fesztoráczy József**; városi birónak **Láng Adolf Ferencz**.

Ugyanaz év nov. 20-án **Nándory János** korm. biztos által kinev. városi birónak: **Misz Antal**. Polgárm. **Fesztoráczy József**.

1858. A nmltgu helytartó-tanács által polgármesternek lön kinevezve **Grumm Henrik Ferencz**.

1861. jan. 16-án polgármesternek meg lön választva **Tesléry Ferencz**, jegyző **Szmida Mátyás**.

1862. jan. 28-án kinevezve polgármesternek **Pappánék Antal**; jegyző **Szmida Mátyás**.

1863. jun. 30-án kinev. polgármesternek **Thuróczky Imre**, városi kapitánynak **Fesztoráczy Alajos**, jegyzőnek **Richter Ernő**.

1864. Helyettes polgármester **Szmida Mátyás**.

Nyitrai plébánosok névsora csak 1686-tól van feljegyezve.

1686—1690. **Nagy-Écsi Ravasz István**, kanonok lett 1690. május 1.

1691—1693. **Csongrády Ferencz**, kanonokká lett 1693. május 27.

1694. **Lehóczky Ádám Imre**, kan. lett.

1695—1700. **Prileszky Miklós**, kan. lett.

1701—1704. **Rajmannus Mihály**; — ezen időben a kegyesrendűek is adminisztrálták a plébániát.

1705—1710. **Bárdy Gáspár**, kan. lett.

1711—1716. **Detrich Adám József**, holta után

1717. **Szentmihály Ferencz**, azon évben meghalt.

1718—1719. **Bokor László**, kan. lett.

1720—1725. **Bacskády Ádám**, kan. lett.

1726—1727. **Biróvszky György**, kan. lett.

1728—1729. **Náray Ferencz**, kan. lett.

1730—1741. **Szabó István**, kan. lett.

1842—1745. **Ribény Mihály**, kan. lett.

1746—1757. **Vály Pál**, ezt követte

1758. **Laczkovits György**, azon évben lett kanonokká. Utódja lön **Balabos Ferencz**, rövid idő alatt megholt apost.

1759—1764. **Horváth Ignác**.

1765—1771. **Nehéz Imre**, kan. lett.

1772—1780. **Závody Ferencz**, leköszönt.

- 1781—1784. Bartakovits Ferencz leköszönt.
 1785—1789. Kamanházy László, kan. lett.
 1790—1796. Bleko József, szkacsányi plébániába ment át.
 1797—1807. Pongrácz János, kan. lett.
 1807—1808. Horváth József, adminisztrátor.
 1809—1836. Sorecz Imre, kan. lett.
 1835—1856. Szulyóvszky István, 1856. nov. 2-án meghalt.
 1857. maig Gyurikovits Mátyás.

Szakolcza, sz. kir. város történelme.

Szakolcza eredetéről igen különböznek a vélemények. Belius szerint már marahánok idejében főnállott, s a legrégibb királyi városokhoz számítandó. Podhraczký József (Tudom. Gyűjt. 1829. V. köt.) ellenben eredeti oklevelekből igyekszik bebizonyítani, hogy Szakolcza a XII. század végével még puszta volt, és hogy csak a XIII. század elején népesítették azt be Tamás nyitrai főispán halála után, mi 1216. évben történt, Sebus és Sándor nevű fiai (tehát II. András alatt), kik atyjok birtokáról Bazin és Szent-Györgyről elneveztettek hasonló nevezetű grófoknak. „Mikor menekült meg Szakolcza a bazini grófok hatalma alól — mond Podhraczký — nem tudom; annyi mindazonáltal bizonyos, hogy a XIV. század vége felé fejedelmünk kezeiben volt és szabad királyi faluk közé soroltatott. Nagy Lajostól nyerte meg 1372-ben a szabad királyi városi rangot. Nagy Lajos szemessége a falut azon indító okból számlálta a szabad királyi városok közé, hogy abban, úgy mint az ország határszélén fekvő köfalakkal körülvendő védvárosnak, nagy ereje feküdnék a hazának; tehát véle csak XIV. század végén történt meg az, a mit íróink hibásan XII. századra helyeztetek.“

Nem lehet feladatomban, azon historikus adat felett ítéletet hozni; de megemlítem ellenébe más történetírók adatait is. Szakolcza Vak Béla királynak születési helyének lenni állittatik, — a házat, hol állítólag született, még mai napig is mutatják, — ki azt szülőföldre iránti kegyeletből sok épülettel felékesítette és fallal is bekerített. Kitűnő védpont és város lehetett Szakolcza továbbá azért is már IV. Béla és IV. László királyaink alatt; mert ekkor Ottokár hatalmába jutott és feldulatott; tehát kétségen kívül már XIV. század vége előtt város volt. Zsigmond király a husziták berohanásától* tartván, nagy költséggel megerősítette. V. László kiskorusága alatt a husziták Giskra vezénylete alatt szentmiklósi Pongrácz segedelmével meghódított-

ták Szakolczát. A domb, melyen Pongrácz vára állott, s ennek romjai mai napig Szakolczának egyik historikus monumentuma. Korvin Mátyás Podiebrad ellen készülvén, hosszabb ideig tartózkodott Szakolczán seregével. 1605-ben Dengelegi, Bocskai vezére, elfoglalta; rövid idő múlva visszanyerték a császáriak. Bethlen a várost kardcsapás nélkül foglalta el; mert a császári őrség vezére Rauber átment egész csapatjával Bethlenhez, de a nikolsburgi béke után visszakerült ismét a császáriak kezébe. 1682-ben Tököly foglalta el és táborozott a városban hosszabb ideig. Rákóczy is elfoglalta Szakolczát, de hadai Ricsan tábornok által visszaverettek.

Régiségei közt legnevezetesebb a plébánia-templom, mely 1021-ben épült, mi szinte egy bizonyítékul szolgáljon arra, hogy Szakolcza 1217-ben falu nem volt.

Polgármestereinek névsora 1588-tól.

Italus Joannes 1588-ban.	Lonszky Venczel 1656—1657.
Tuhon Mátyás 1593—1598.	Bajcsi János 1658—1659.
Kozma Bertalan 1598—1601.	Melegh János 1669.
Tahy Tamás 1601—1602.	Slechtha György 1670—1672.
Kiszely Lukács 1602.	Beliczay György 1673—1674.
Novatits Mátyás 1609.	Boncsics Gáspár 1675.
Dub János 1610.	Trnovszky Jakab 1676.
Vörösvári György 1611.	Katucz Mátyás 1677.
Italdelus Gáspár 1613.	Jantsik János 1678.
Jaszenszky János 1614.	Geréczy Mihály 1679.
Dub János 1615.	Jantsik János 1680.
Hanák László 1617, első, ki polgármester nevet viselt.	Tajnay János 1681—1685.
Hanák Venczel 1619.	Salix Pál 1686.
Hojny Dániel 1622.	Pográny János 1687.
Perger Illés 1627—1629.	Bosnyai Mátyás 1688.
Bergerus Eliás 1637.	Tajnay Iván 1689.
Baterna János 1638—1640.	Salix Pál 1690.
Becsva Márton 1641.	Tajnay Iván 1691.
Kozma Boldizsár 1642.	Bosnyay Mátyás 1692—1694.
Baterna János 1643—1646.	Salix Pál 1695.
Bayessy István 1647—1648.	Bosnyay Mátyás 1696—1697.
Becsva Márton 1649—1650.	Polony György 1698—1699.
Ribenszky András 1651—1652.	Pográny Iván 1700.
Bayessy István 1653.	Bosnyay Mátyás 1701.
Ribenszky András 1654—1655.	Polony György 1702—1704.
	Salix Pál 1705—1706.

Beliczay Ferencz 1712.
 Kocz Bernát 1713—1714.
 Bosnyay István 1715—1716.
 Vayay Ferencz 1717—1718.
 Marsinay Ferencz 1719—1721.
 Hubacsek Pál 1722.
 Bosnyay István 1723.
 Csanády György 1724.
 Bosnyay István 1725—1727.
 Csanády György 1727—1730.
 Pinkasz János 1731—1734.
 Vinczy Lőrincz 1735.
 Pinkasz János 1736.
 Szlovacsek János 1737—1739.
 Szaloky István 1740.
 Tarkovits János 1741—1744.
 Zaruba Mátyás 1744—1747.
 Szaloky István 1747—1752.
 Szlovacsek László 1753.
 Zaruba Mátyás 1754.
 Szlovacsek László 1755.

Zaruba Mátyás 1756—1763.
 Gaube József 1764—1767.
 Stetina János 1768.
 Stangluszky Pál 1769—1785.
 Stetina István 1786—1789.
 Viglessy Imre 1793.
 Fiala Ferencz 1794—1804.
 Novak János 1805—1806.
 Buzinkay János 1807—1809.
 Kocz József 1810—1822.
 Jarabek Zsigmond 1823—1825.
 Pelczman János 1826—1830.
 Zlinszky Ferencz 1831—1833.
 Kocz József 1834—1844.
 Buzinkai János 1845—1848.
 Koreszka József 1849—1850.
 Vrchovszky Nándor 1851.
 Szloboda Nándor 1854.
 Kubovits Károly 1861.
 Sebesi József 1864.

ÉRSEKUJVÁR,

Nyitra megyei mezőváros, történelmi leírása.

A mohácsi vész után, az olygarchia egyenetlensége következtében, Magyarországra kétszázados nyomor s inség nehezedett; a török félhold uralma, véres csaták után, magát az országban megfészkelte; lassan a hon szívében, Budát és Esztergamot is járma alá hódítá, s már-már kilátása volt portyázásait s a keresztény foglyok rablánczrai füzését fentarthatlanul egész Nyitraig üzni, midőn 1540 körül Várday Pál, esztergami érsek, egyrészt hogy a török felső-magyarországrai előnyomulásának gátat vessen, másrészt pedig, hogy a Nyitra tájékaig bátorkodó török csapatok hátban fenyegethetők és megtámadhatók legyenek, Esztergamtól 5, Komáromtól 3 és Nyitrától 4 órai távolságban, Leék, Görög, Gúgh és Nyárhíd, 4 primási falu összehelyezésénél, a Nyitra vize partján, egy mély árkokkal körülvett, erős hat-szegű várat épített, s azt Érsekujvárnak nevezte.

A történelem, Érsekújvár keletkezése első éveire igen csekély világot vet, úgy, hogy mindaz, mit ez erősségről a 16-ik század folytán elmondhatunk, csak a hagyományból és Esztergam megye levéltára némely töredékeiből meríthető. A néphagyomány arról értesít bennünket, hogy a falakkal környezett erős belvárat a környékbeli népség által hányt, tág terjedelmű földsánczolatok környezék, hova a tűzzel vassal pusztító törökök elől nemcsak az érsekújvári külvárosiak, hanem a vár közelébeni primási helységek lakói is, marháikkal és könnyen szállítható ingóságaikkal korszakonként menekültek; mely védsánczok közt magukat a várőrség segedelmével, a portyázó kisebb török csapatok ellen sikerrel meg is védték. Esztergam megye levéltára pedig azt tanúsítja, hogy midőn e megye török uralom alá került, annak nemessége közigazgatási és törvénykezési székhelyét Esztergamból Érsekújvárra tette át; s úgy közgyűléseit, valamint tisztujításait is itt tartotta.

Időjártával Érsekújvár a hadviselő felek által nevezetesebb hadműtani pontnak ismertetvén fel, annak birásaért majd a török, majd az elégtelen magyarok, majd ismét az osztrák uralkodó ház egymás közt nevezetes csatákat vívtak; s így történt, hogy az egész 17-ik század egy véres láncolata volt azon küzdelmeknek, melyek Érsekújvár kapui előtt s annak környékén felmerültek.

Érsekújvár az első nevezetesebb ostromot 1605-ben Rudolf király alatt állotta ki, midőn Bocskay István, erdélyi fejedelem, az uralkodó osztrák ház ellen a törökkel szövetségbe, seregeivel Felső-Magyarországra előnyomult; a várat Strein Gábor, német, és Thury Ferencz, magyar lovagok vegyes ajku őrséggel védték, kik hősiek kitartással, Rédey Ferencz, Bocskay vezére irányában, mind addig sikeresen daczoltak, míg ennek Drugeth Bálint magyarnagy 1605-ik évi aug. 30-án 6000 magyar élén segítségére nem jött; nemsokára Egertől Sinán basa is, színleg Bocskait vállalatában segítő, de szívből a várat kizárólagos török uralom alá hódító ide érkezett; azonban a jeles Drugeth Bálint átlátva a török nagyot, Strein Gáborral a tovább már úgy sem tarthatott vár átadása felett alkuba bocsátkozott s okt. 17-én a török mellőzésével a várba bevonult; parancsnokká pedig Bosnyák Tamást nevezte. De az erősség 1607-ben egyezmény útján ismét az osztrák ház kezébe került.

Ezután 12 évig tartották a császáriak a várat, míg azt 1619-ik évi sept. 30-án Betlen Gábor erdélyi nagyfejedelem vezérei, Széchy György és Rédey Ferencz meg nem hódították. Az ostrom rövid volt; mert a helyőrség, jeles és kitűnő parancsnokát Koháry Pétert elfogta, lefegyverezte és vele együtt a várat feladta.

Igen érezték azonban a császáriak azon veszteséget, melyet Érsekújvár eleste által szenvedtek; s azért 1621-ik évi május 16-án ezen erősség visszafoglalására Bucquoi osztrák vezér nyert küldetést; ki is hat hétig ostromolván a várat, midőn annak bevételére némi reményei éledeztek, hogy a hódítási dicsőség s a nyerendő zsákmány osztatlanul német zsoldosait illesse, magyar és lengyel harczosait elbocsáta; azonban a fegyvertársak elvonulásuk után egy hétre Horváth István 5000 huszárral és hajdúval itt termett, s Bocquoit megtámadta, ki is Csongrády löfegyvere által találva, elesett; seregéből 3000 ember részint leöletett, részint fogolylyá tétetett, a többi pedig szétszórattott; s így Érsekújvár az ostrom alól felmentetett.

Nevezetes ostromot állott ki továbbá Érsekújvár 1663-ik évben. Kiuprili Achmed török nagyvezér ugyanis Esztergamnál a Dunán 19,000 emberrel átkelvén, e lépésével Érsekújvárt fenyegette; mire Forgách Ádám, érsekújvári várparancsnok, Pálffy Miklós huszáraival egyesülve, Párkánynál a nagyvezért feltartani megkísérté; azonban az ozmán túlerő által veszteséggel visszanyomtatván, Érsekújvár ostroma aug. 15-én megkezdetett. A török 41 napig vívta a várat, de a hű s erélyes parancsnok, úgy az őrség hősies maguktartásán sokáig minden erőlködése megtörött; az ostromlók már igen sokat veszítettek; a legkevesebb 5 török roham már visszaveretett; az anatóli és sophiai basák már elestek, midőn a várfalak a rájuk kilőtt 18000 golyótól ingadozni s omladozni kezdtek; ekkor a helyőrség német része a parancsnoktól a vár átadását követelte. Forgách Ádám látván tehát, hogy az erősséget tovább nem tarthatja, azt sept. 26-án a nagyvezérnek feladta, és 2472 emberrel, minden fegyver megtartásával, Komáromba szabadon elvonult.

Huszonkét évig nyögött Érsekújvár és környéke a török járom alatt, mig nem lotharingi Károly herczeg 1685-ik évi jul. 17-én a várat magyar, német és bajor hadakkal bekerítvén, azt az esztergami kapunál s a malomnál ostromolni kezdette; 28 napig folyt az ostrom, midőn hirül hozák, hogy Saitán Ibrahim, török vezér, 60,000 emberrel Esztergamnál van s Érsekújvár ostrom alóli felmentésére készülleteket tesz, ekkor a herczeg, Caprara Aeneas grófot 18000 emberrel Érsekújvár ostroma folytatására hátrahagyva, ő maga aug. 7-én Komáromon át, 47000 emberrel az ellenség elé ment, s azt Nyergesújfalu s Esztergam közt aug. 16-án szétverte. Mely hír vételével Caprara Aeneas gróf is aug. 20-án, sz. István király napja hajnalán, seregeivel az érsekújvári vár árkaiban nagy vérontás közt áthatolt, s bátor katonái a falakat megmászták; a török helyőrség nagy zavarában a fehér zászlót későn tűzé ki, midőn már a tűzben volt ostromlók azt többé nem látták; s így az

egész török őrség kardra hányatott; a vár pedig a magyar szent korona alá szerencsésen és véglegesen meghódított.

A 18-ik század elején Magyarhonban a polgári háború kitörvén, Érsekújvár II-dik Rákóczy Ferencz fejedelem kezére került, ki is azt 1710-ik évi sept. 24-kig bírta; midőn a fejedelem szerencsecsillaga már hanyatlóban levén, tőle a várat Pálffy János az uralkodó osztrák ház számára visszafoglalta.

Ennyit a vár sorsáról és kiállott ostromairól.

Hogy Érsekújvár mily nevezetes hadműtani pont volt a hazában, azt tanúsítja ama gond, melyet annak fentartására úgy a magyar országgyűlések, valamint az esztergami érsekek fordítottak. Törvénykönyveink hasábai 1559-től 1681-kig, s így 122 éven át telvék intézkedésekkel, melyek nyomán Esztergam, Nyitra, Pozsony, Trencsin, Árva, Bars, Hont és Thúrócz vármegye népessége, valamint az esztergami érsekség és főkáptalan javaik jobbágysága Érsekújvár fentartását ingyen munkával eszközölni köteleztettek. Nemkülönbön honi történelmünk hirdeti, hogy az esztergami érsekek az ostrom alatt korszakonként szenvedett várfalak kiiagazítására s a folyó-árkok kitisztítására több százezrekkel adóztak, kik közül Lippay Györgynek az ország rendei, az 1655-i 40-ik t. cz. 4-ik §-ában az érsekújvári erősség helyreállítására fordított roppant kincsekért, nyilvános köszönetet szavaztak.

Miután a török Buda várából kiűzetett, és több véres csaták után már az ország végső déli részeire leszorított, 1691-ik évi febr. 1-én Bécsben I. Lipót király és Széchenyi György esztergami érsek közt egyesség jött létre, melynek alapján a fejedelem a primásnak az érsekújvári várat minden tartozmányaival 10000 forint lefizetése mellett oly feltétellel bocsátotta vissza, hogy mivel a bécsi udvari hadi tanács Érsekújvár helyreállítását hadműtani szempontból igen sürgette, a bástyák, kapuk és hidak fentartásához úgy a primás, valamint a vármegyék s egyéb testületek jövőre is azon arányban, mint az a török háború alatt divatozott, járuljanak; továbbá, hogy az érsek a várőrség élelmezéséhez évenként 750 esztergami mérő gabonát adjon; ellenben megigértetett Széchenyi Györgynek, mikint a várparancsnok s a helyőrség a mézszárszéki, bormérési, vám és kereskedelmi uri jogok bitorlásától tartózkodni fognak; s így 1691-ik év folytán a pozsonyi magyar királyi kincslet Érsekújvárt a primás birtokába tette át is adta.

Alig vette azonban Széchenyi György, a nagylelkű primás, Érsekújvárt a magyar kincslettől át, már is emlékezve arról, hogy e hely másfél századi fenállása óta a török és polgári háborúk viszontagságai alatt igen so-

kat szenvedett, azt 1691-ik évi okt. 29-én engedményes levéllel ajándékozta meg; minél fogva

1-ör. Érsekujvár polgárai és lakosai sorába senki más, csak ki a római katolikus vallást követé, volt felvehető.

2-or. Az áldornagy, a vérhatalmi jogot, valamint a polgárok közt a belsőségek iránt felmerülő kérdések megoldását magának s utódinak fentartva, a zálogos, adóssági s egyéb polgári perek tárgyalását a bíróra s a tanácsra ruházta; egyúttal megengedte, hogy a várostól a felebbezés az úri székre történjék.

3-or. Minden polgár, ki háza után 50 szapu alái földet birt, évenként két részletben, sz. György és sz. Mihálykor hét rhénes forintot fizetni tartozott, a ki pedig háza után csak 25 szaput vetett, az csak a fentebbi összeg felével rovatott meg.

4-er. A polgárok s utódaik minden rendes, úgy rendkívüli munkákról és robotoktól mentesítettek ugyan; mégis arra, hogy az érseket s annak főtisztjeit, valamint az uradalmi bor- s egyéb szállitmányokat útközben számosan kísérjék, úgy ezek körül, a meddig a szükség kívánja, szolgálatokat tegyenek, köteleztettek.

5-ör. A bor-, sör- és pálinkamérés a polgároknak sz. Mihálytól karácsonyig szabadon hagyatott, az évtöbbi részén azonban e jog az uradalomnak tartatott fen.

6-or. Miután Érsekujvár mezővárosnak tulajdon területe nem volt, azért a polgároknak a Leék, Görög, Gúgh és Nyárhid-i érseki határok szabad használata, a külvárosiak telkeik s az uradalmi majorság menten tartásával megengedtetett.

7-er. Az érsekujvári bíró s utódai a hely-pénzszedésre feljogosítottak, úgy mégis, hogy ez által a helybeli uradalmi vámszedés korlátozást ne szenvedjen.

8-or. A polgároknak minden árucikkeli kereskedés megengedtetett; de a vámfizetésre az ország törvényei szerint köteleztettek.

Mely engedményes levelet 1692-ik évben I. Lipót magyar király is szentesített.

E szerint Érsekujvár mezőváros jelenlegi mintegy 14000 holdnyi területe a török járat alatt elpusztult Leék, Görög, Gúgh és Nyárhid, négy primási határból, 1691-ik évben alakult; a béke olajága azonban Magyarhon rónáin meghonosulván, a vár II. Rákóczy Ferencz fejedelem legyőzésével, a 18-ik század elején szétbontatott, árkai lassan betöltettek, a kő- és téglanyag pedig a Vág partján Galgócz alatt emelkedett Lipót várába lön beépítve.

Érsekujvár alakulása után mintegy másfél századig figyelmét leginkább a város kiterjesztésére, az utcák körvonalozására, a földmivelésre, valamint jogai megőrzésére s kiterjesztésére fordítá.

Jelenben 900 házban mintegy 9000 lakost, melynek fele magyar, fele tótajkú, számlál; szép piacza a város közepén szabályos nagy négyszögben díszlik; utczái tágasak; külvárosai nagykiterjedésűek, belvárosi házai jó ízléssel építvék.

Kereskedelme azóta, hogy őt a vasut Béccsel és Pesttel közvetlen összeköttetésbe hozza, évről évre nagyobb lendületet nyer; a naponkint szaporodó gabonaraktárak gyaníttatják azon tág üzletet, melyet a jövő a városra nézve kilátásba helyez; hetenkint kedden és pénteken tartatnak a heti vásárok, melyekben a dúsan termelő Bars, Nyitra és Komárom megyei közelebbi vidék élénk részt vesz; országos vásár évenként 10 van, a marhavásárok igen élénkek és keresettek.

A határ eddig sem felmérve, sem szabályozva nincs; a birtokrendezési nagy per azonban a primási uradalom s a városi község közt jelenleg a Nyitra megyei alispáni szék előtt folyik. A földmivelő gazdák testülete a tagosítás iránt nem nagy rokonszenvet érez; holott annak szerencsés, különösen egység általi megoldása a város gazdagsági forrásait nevezetes mértékben fejlesztené ki, s az egyesek jólétét kitűnően fokozná.

Érsekujvár nevezetességei közé számíttatik:

1-ör. A plebánia-templom, mely 1626-ik évben Pázmán Péter bibornok-primás által építtetett, az 1663-kai török ostrom alatt elpusztult, s 1693-ban Széchenyi György érsek alatt a romokból újra kiemelkedett.

E templom viszonyait a belboltozatán sokáig díszlett, de időjáráttal lekopott, következő versek élénken ecsetelik:

Summus dum nituit Pazmannus Praesul honore,
 Erector primus tunc fuit ille meus;
 Barbareis exposit dextris dum strata iacerem,
 Eredit rursum Széchenyiana manus.
 Postea bombarum tactu lacerata patebam,
 Sed per Saxoniae sum renovata ducem.
 Et tandem tristis Caroli post fata per Ignem
 Tota Cinistali sto reparata statim.
 Attamen ista plo facies ornata nitore,
 Archi Praesule sibi RVDnay Laeta Venit.

Érsekujvár az egyházi látogatások szerint 1685-től a jelenig összesen 26 népészt számít, kik is következő sorral jönnek egymásután:

Csedő Mihály, később esztergami kanonok.

Vattay János.

Domaniky Mátyás.

Lubi Ignác.

Mérey Mihály, később esztergami kanonok.

Franyó Mihály.

Szúnyog Pál.

Nagy Antal.

Kudlik Sándor.

Jancsovics János.

Puskás István.

Zalczpang István.

Zbiskó József.

Kudlik Imre, később váci kanonok.

Gánóczy Antal, később pozsonyi kanonok.

Predmerszky Márton, később pozsonyi kanonok.

Gosztonyi István, később esztergami kanonok.

Tarkó Albert, később esztergami kanonok.

Bernolák Antal.

Lauró István.

Kovács Ádám, később esztergami kanonok.

Kremlicska János, később pozsonyi kanonok.

Csernák József, jelenleg pozsonyi kanonok.

Lipovniczky István, jelenleg esztergami kanonok.

Miskolczy Márton, és jelenleg

Rendek József, esperes.

2-or. Nevezetes Érsekujvárott a boldogságos szüzzől czimzett sz. Ferencz-rend temploma és zárdája, melyet szinte a nagyemlékü Pázmán Péter bibornok 1626-ban építtetett s 1631-ben felszentelt; közelebb belől az ajtatos hivek adakozása nyomán megújítván, egyik boltozatán e felírást viseli:

StIgmAtlbVs FranCIsCe tVIs saCrata noVatVr.

AeDes, qVa resonent VoX pletasqVe noVa.

A szerzetesek száma az itti kolostorban jelenleg 16-ra megy.

3-or. Érsekujvár 1842-ik évben négy osztályú közép tanodát épített, melyet oktatás tekintetéből a helybeli szent Ferencz-szerzetnek adatott át; a lefolyt német rendszer alatt e tanoda megszüntetett; 1861-ki okt. 1-én azon-

ban ismét megnyitott, jelenleg 120 növendéke van; alaptőke 20,000 forint pengő; igazgató a magyar szívé Horváth Romuald. Az épület homlokzatán a következő vers áll:

A közjót szerető polgárság áldozatából
Állok az ifjuság jobb nevelése miatt!

A közép-tanodai épületben van a 4 osztályú elemi főiskola is, jelenleg 313 férfi-tanonczczal elhelyezve; ennek leány-osztálya 183 egyént számít. A külvárosokban, a naszvadi, gúghi és szárazsori, valamint a cigány iskolában 147 férfi- és 123 leánynövendék részesül oktatásban.

Fle nger Mihály, érsekujvári vagyonos polgár, 1825-ben az elemi tanulmányokat végzett érsekujvári polgárleánykák számára, varrás és más gazdaszanyi ismeretekbeni oktatás végett intézetet alapított, hol ez évben 48 nyert oktatást; nevelőnök Jánossy Charitas és Ilka urhölgyek.

E szerint Érsekujvárott 1863-ik évben iskolába 580 fiú és 354 lyány, összesen 934 tanoncz jár.

4-cr. Érsekujvárott helybeli és vidéki részvényesekből, az 1840-i 18-dik törv. czikk ótalma alatt takarékpénztári egyesület alakult; az intézet 1848. jan. 2-án nyitott meg; a tagok 300 részvényre egyelőre 7500 forint pengőt fizettek be; jelenleg a társulat alaptőkéje már 30,000 osztr. értékű forint; alapszabályai 1862-ik évi dec. 9-én a főméltóságú magyar kir. udv. kanczellária által hagyattak helybe; az iskola-utczában van ujonan épített és jól berendezett saját háza; 15 év óta elnöke Hamar Pál, igazgatói: Kapisztory Ferencz és Mész József, könyvvezetője Babusik Antal. Az intézet nagy teremében két, 4 láb magas, olajba festett, Molnár József pesti akadémiai művész készítette arczkép van felfüggesztve, melyek egyike Fáy Endre jeles magyar író s a magyar takarékpénztárak kezdeményezője arczképét, valamint a másika az intézet jelenlegi elnöke vonásait élethíven ábrázolja.

Az intézet készpénzbeli forgalma volt:

1848. és 1849-ben	53664 ft.
1850-ben	144066 „
1851-ben	150250 „
1852-ben	195895 „
1853-ban	217810 „
1854-ben	220067 „
1855-ben	268602 „
1856-ban	306285 „
1857-ben	325941 „

1858-ban	404456 ft.
1859-ben	558933 „
1860-ban	619514 „
1861-ben	643969 „
1862-ben	626457 „

Mely adatokból világos, mikint ez intézet virágzik.

5-ör. Érsekujvárnak nagy dísz s élénk kereskedelmi előnyöket kölcsönöz a szorosan a város mellett elvonuló délkeleti vasuti társaság terjedelmes pályaudvara, mely Bécs és Pest közt középpontot képez, s melyet az ország jelenlegi bibornok-primása, Scitovszky János úr ö eminentiája, 1850-i dec. 15-én fényes ünnepélylyel beszentelt. A vasuti kisajátítások itt 1846-i jun. 12-én kezdettek meg; a szántó föld holdja 190, a rét és legelő pedig 120 forintért ezüstben egyesség útján engedtetett át a vállalkozó társulatnak. Az itti indóház nagyszerű, s már különféle gépgyárakat mutat fel.

6-or. Érsekujvár régiségei közt említést érdemel a plébániai templombani ezüst füstölő 1530-ról; valamint egy régi szentségtartó, melynek felső része a 15-ik századból, gót modorú mű, alsó fele pedig 1685-ből, az esztergami érsek ajándoka.

7-cr. Megemlítendő Érsekujvárott a primás uradalmi 13 kerekű nagy malom, melyet Pázmán Péter bibornok, hogy a várórság kenyérben hiányt ne szenvedett légyen, II-ik Ferdinánd király felhívására épített; jelenleg a kerekek 13-dika angol-amerikai modorra van elkészítve, s a környéknek igen finom liszttel szolgál.

E két csoportozatban készült nagy malmon következő feliratok vannak:

A város felé:

Engemet a kornak rágó foga földre derített;

Ujlétet herczeg Rudnay Sándor adott.

1827.

Ad stabilit. repar.

sub.

Em. Card. Batthyán

1794.

A kerekek felé:

Eripuit Princeps primas a Rudna Ruinae.

Anno 1827.

A malomépület hossza a város felé 14 öl és 2 láb, szélessége pedig 6 öl és 5 láb.

A malomépület hossza a kertek felé 11 öl s 1 láb, szélessége pedig 5 öl s 5 láb.

A Nyitra azon ága, mely a nagy malmot hajtja, 7 öl széles.

A malom egy évben körülbelül 60,000 pozsonyi mérőt öröl meg; jelenleg jó sikerrel házilag kezeltetik.

A balparti malomépület nyugoti falába három római sírkő van beállítva, melyek egyikén a felirat olvashatlan, a másik kettőn ezek állanak:

1) C. IVLLO
NCVSVE
. LEIAV
CL SECVN.
DINAE C
OIVGI ET
SIBI VIVO
FECIT.

2) M. FVFICI OMFIL.
VEL MARCELLO.
AQVIL
9. LEG. T-ADIPE
VIPIA AVITA.
CONIV
ET VFICIA
MARCELLINA
FILIA
H. 9. F. 9. C.

E járműre a vizet egy malomcsatorna vezeti le, mely az érsekujvári határban a primási 4 kerekű nyárhídi malmon felül eddig egy pösgát által szabályoztatott; de ezt a tavaszi árvizek sokszor fenekestül elhordván, Scitovszky János bibornok-primás ő eminentiája rendeletéből 1861-ik évben Forster János, uradalmi erélyes és ügyes igazgató úr, egy 17 öl széles, ugy a malomhomlokánál 2 láb 11 hüvelykkel magasb, 25,000 forintba került állandó közúgót építtetett.

Megemlítendő ezeken kívül még a nagy piacon létező városház, melynek tanácsteremében kegyeletes emlékül két arczkép diszlik: Érsekujvár alkotója Széchenyi György érseké, s az 1595-ben elhalt Szörényi Pál, helybeli várparancsnoké; a város levéltára valaha régi okmányokban igen gazdag volt; azonban az 1810-ik évi május 5-ki nagy tűzvész, mely az egész várost elhamvasztá, e kincseket sem kimélé meg.

Érsekujvárott van egy érseki udvartelek is, melyet valaha Széchenyi György érsek, világi titkárának, Timon Jánosnak; Rudnay Sándor bibornok pedig uradalmi főkörmányzójának, Mérey Sándornak ajándékozott. Ezen jószág Kopácsy József primás beegyezésével jelenleg a vagyonos és józan gazdaszatot folytató Hettlénny Ferencz úr kezén van, kinek a vasutnál nagyterjedelmű lakháza, gazdaszati épületei és szép kertje egy csokorban díszlenek.

Érsekujvárt emeli még a primási fénylak, az uradalmi nagy vendéglő, s az izraeliták 1859-ben épült kéttornyú csinos imaházuk. Ugyszinte megjegyzendő, miszerint 1850-ik évben a kistapolcsányi katonai ezredi főállomás ide helyeztetvén át, azóta itt felváltva vagy vértess, vagy könnyű lovas ezredi székhely létezik.

Érsekujvárott a jelenkor nevezetesebb férfiai a következők: Rendek József, esperes, jó szónok és józan politikus; Fogd Gábor, kinek birósága alatt a közléptanoda épült; Kapisztóry Ferencz nagykereskedő, ki Béccsel és Pesttel nevezetesebb összeköttetésben van; Conlegner Károly, szakavatott pénzügytudor s a pesti műtanodában tanár; valamint Czuczor Gergely, szent benedek-rendű áldozár, magyar tudóstársasági tag s a honi nagy szótár fíradhatlan szerkesztője.

Adjon az isteni gondviselés e mezővárosnak szép jövőt, hogy polgárai megértve a kor igényeit, annak anyagi és szellemi jólétét minden tehetségükkel előmozdítsák!

Hamar Pál.

Érsekujvárbán 1687-től jelenkorig működött birái.

1687—1689. Bogyó Ferencz.	1728—1729. Alter Ferencz.
1690. Köröskény János.	1730. Kereskény Jónás.
1691—1694. Bogyó Ferencz.	1731. Esztó András.
1695. Náray László.	1732—1733. Szorgenfray Miklós.
1696. Czompó István.	1734—1735. Esztó András.
1697. Balkó Ferencz.	1736. Durczenvald József.
1698—1701. Bogyó Ferencz.	1737—1738. Póra János.
1702. Köröskény János.	1739—1740. Szorgenfray Miklós.
1703—1707. Bogyó Ferencz.	1741. Póra János.
1708. Graskovics János.	1742. Leszák Lajos.
1709—1710. Bogdány Ferencz.	1743. Póra János.
1711—1712. Akerle János Lénárd.	1744. Durczenvald József.
1713. Bogdány Ferencz.	1745—1748. Póra János.
1714—1716. Pesti András.	1749—1754. Mike István.
1717. Kosztolány Márton.	1755—1756. Póra János.
1720—1721. Kereskény Jónás.	1757. Bosnyák Ferencz.
1722—1723. Frumer Mihály.	1758—1760. Frumer Antal.
1724. Kosztolány Márton.	1761. Ujvári Ferencz.
1725—1726. Durczenvald József.	1762—1764. Fegyveres Mihály.
1727. Kosztolány Márton.	1765. Póra János.

1766—1767. Vidovits Márton.	1802—1807. Ágoston Antal.
1768. Szumeray János.	1808—1814. Sághy Antal.
1769—1776. Sághy Ferencz.	1815—1817. Márkly Mihály.
1777—1778. Endrödy Ádám.	1818—1823. Sághy Antal.
1779—1780. Ujváry Ferencz.	1824—1828. Paulik István.
1781—1783. Endrödy Ádám.	1829—1832. Sághy Antal.
1784—1785. Lamer Miklós.	1833—1841. Paulik István.
1786—1791. Jambrikovits László.	1842—1845. Fogd Gábor.
1793. Szeniczey Ferencz.	1846. Kőszegi József.
1794—1796. Guzslovits Adalbert.	1847. Fogd Gábor.
1797—1801. Jambrikovits László.	

Következő években választottak első polgármesterek:

- 1848. polgármester Tóth József.
- 1849. bíró Kőszegi József.
- 1850—1851. polgármester Velzer István.
- 1852—1853. bíró Kőszegi József.
- 1854. polgármester Kapisztóry Ferencz.
- 1855—1856. p. m. Kovács József.
- 1857—1860. p. m. Hettlénny Ferencz.
- 1861. p. m. Kőszegi József.
- 1862—1864. p. m. Velzer István.

Fogd Sándor.

Privigye mezőváros.

Privigye Zsigmond alatt Preudie, Mátyás alatt Preögye, szabadalmait Zsigmond királytól nyerte azon hősies magaviseletért, melyet polgárai Szakolczánál tanusítottak 1434-ben; ezen szabadalmakat megerősítette Korvin Mátyás, a mezővárost önálló rendezett tanácscsal is ellátta; elismerték továbbá I. Lipót, I. Ferencz, V. Ferdinánd királyok. Régi okmányai 1678-ig Tököly-féle mozgalmak alatt megsemmisítettek. Az első régi jegyzőkönyvnek, mely a városi levéltárban találtatik, czime ekképen szól:

„Hic Liber est comparatus per Dominos Magistros Montium, utpote Ioannem Koncsek et Martinum Leporisz, praecise vero in usum et necessitatem Collegii promontiorum in territorio hoc privilegiati oppidi Privigiensis

existentium die 1-a mensis Mai 1681-mi post horrendam eamque subitanam devastationem fundamentalem eversionem malitia militum Tekelianorum inopinata factam Die 28-a Sept. Anni 1678.“

Ezen jegyzőkönyvben egy századig, azaz: 1781-ig bejegyezték minden eladások, vevések, törvénykezési eljárások, a privigyei földeket és szőlőket illetők, mely utóbbiak a sz. Mária templom melletti dombon és a Banská nevű hegyen léteztek. A Tököly-féle pusztítás után alig maradt egynehány száz ember életben, ezek kényők kedvök szerint osztozkodtak az ingatlan vagyonnal, mely foglaltsoknál hegyesterekre és mezei kapitányokra levén inkább szükségük, 1711-ig rendes birák elő sem fordulnak.

1711—1719-ig változva birák voltak Kárász János s Poleretzky György.

1720. Kobis Tóbiás.	1777. Porubszky Jakab.
1721. Pekar András.	1778. Trn András.
1722—1725. Kobis Tóbiás.	1779. Sztrakay Antal.
1726—1729. Pekar András.	1780—1781. Belányi András.
1730—1732. Czigler Miklós.	1782. Sztrakay Antal.
1733—1734. Pekar András.	1783—1785. Polonyi Mátyás.
1735—1739. Czagany György.	1786—1789. Sztrakay Antal.
1740. Pekar András.	1790—1806. Poleretzky Bálint.
1741—1746. Czagany György.	1807. Fegyveres Ignác.
1747—1748. Pekar András.	1808. Znamenak Ferencz.
1749—1752. Czagany György.	1809—1815. Poleretzky Bálint.
1753. Simor György.	1816—1819. Skopetz Gáspár.
1754—1756. Czagany György.	1820—1821. Poleretzky Bálint jun.
1757. Porubszky Mátyás.	1822—1824. Kis János.
1758—1759. Luljak Márton.	1825—1827. Luljak Ignác.
1760—1761. Belányi András.	1828—1829. Skopetz Gáspár.
1762. Simor Mihály.	1830—1833. Mihalik Bálint.
1763. Belányi András.	1834. Poleretzky György.
1764. Porubszky Mátyás.	1835—1836. Krommer Mátyás.
1765—1766. Belányi András.	1837—1844. Skopetz János.
1767. Porubszky Mátyás.	1845—1847. Krommer Mátyás.
1768. Poleretzky György.	1848. Brestyenzky Ignác.
1769. Porubszky Mátyás.	1849—1860. Machlein József.
1770—1772. Poleretzky György.	1861. Brestyenzky Ignác.
1773—1775. Belányi András.	1862—1864. Skopetz József.
1776. Szolcsányi Jakab.	

A rendezett tanács egész 1774-ig teljes jogaival élt, későbbben 1848-ig

korlátolva és alárendelve. 1851-ben hatásköre megszűnt. 1861-ben ismét vergődött fel némi önállóságra.

Plébánosok névsora.

A privigyei plébánia 1400-ban alapított. Tökolyféle mozgalmakban anyakönyvei és okmányai elégték.

1679—1705. Czermák György.	1767—1790. Szilacsek János.
1705—1719. Chilko Imre, prépost	1790—1808. Dubina József.
S. Augustini de insula S. Lazari.	1808—1834. Szartorisz József.
1719—1728. Piatsek Mihály.	1834—1841. Tenczer Antal.
1728—1735. Podolányi János.	1841—1859. gróf Forgách Alajos.
1755—1767. Skolka György.	1859. Tilles Ferencz, esperes.

G h y m e s.

Nyitrától keletnek két órányi távolságon, a hegyláncz egyik magasabb csucsáról búsan tekint le az alatta elterülő dombos lapályra a ghymes i vár, Forgáchiai ősi fészke. „Vetustum Forgachiorum opus est Ghymes, idemque inclytæ genti coævum.“ (Belius.) Ezen vár romjait a „Magyarország képekben“ című munkának érdemteltjes szerzője, báró Mednyánszky Alajos, 1821-ben kiadott leírása után indulva, még lakható állapotban levőknek állítja; azóta tökéletes romok már azok, melyekben a régi dicsőségnek semmi nyomára sem akadnak többé. A vár első alapítója Ivánka Endre volt. — Magister Andreas, filius Ivánka — ez sz. István uralkodása előtt beköltözött Hunt és Pázmán svéd lovagok utódja s a Forgách család egyik legrégibb őse, a várat 1256-ban építette, és mint a várnak, úgy a hozzá tartozó uradalomnak birtokában IV. Béla király által megerősített azon nemes és feláldozó életeért, hogy a tatárok elleni csatában IV. Béla király éltét megmentette fris és délczeg ménét felajánlván a királynak, ki fáradt és kimerült paripáján e gyászos csatában az üldöző ellenség elől menekülni nem birt volna. Ezen eset IV. Béla Ivánka Andrásnak kiszolgált diplomájában következőleg van feljegyezve: „Cum enim in foro nobis et nostris ut credimus ex divina ultione gravis instaret persecutio tartarorum, et equus noster cui insidebamus ilia traheret quasi fessus, idem Andreas ex speciali fidelitatis ardore, quantum in ipso erat, nostram suae praeponens salutem equum quem habebat agilem et velocem nobis tradidit libera voluntate ipso et fratre suo peditibus derelictis.“ XIV. század elején a ghymes i várat Csák Máté foglalta el, mely azután a királyra szállott, és csak Mária királyné adományozta azt ismét Forgách Balázsnak, ki a budai várban a királyné versenytársának II-ik Károlynak fejét hasította vala meg. Visszajutván a vár ismét eredeti urai birtokába, többször lőn a törökök által megrohanva, de siker nélkül. 1603-

ban gróf Forgách Zsigmond, az ország nádora, a megromcsolt várat nagy költséggel helyreállította, de már 1618-ban Bethlen hadai dúlták föl. Egyszer a törökök is leégették. Gróf Forgách Simon Rákóczy fölkeléséhez csatlakozott, ezért elesett jószágától, és I. József Ghymest Vratislav cseh grófnak adta el 130,000 ftért; ez Ghymest 1712-ben ugyanazon összegért Forgách Pálnak engedé át. Forgách Pál nejének Révay Emerencziának halála után 1712-ben pappá lett, később rozsnyói püspökké; a vár birtokába jutott fia Pál, ki mint a várnak helyreállítására sokat adakozott, úgy az uradalomhoz tartozó jószágokat is bővítette. Ghymesnek jelenlegi ura gróf Forgách Károly, ki a jószág czélszerű kezelésében és rendezésében sok lényeges javításokat tön, különben is tapasztalt, sokat utazott férjfiu, a hazának kitünőbb fiai közé sorolandó.

Szent-János-Elefánth.

Eszaknyugat felé Nyitrától a régi Darázsi helység van egy kopár szikladombon kiálló régi templomával, innen északnak egy óra járásnyira a zobori hegység elvonult öblében, a szent-jános-elefánthi kolostor fehérlik, pálosok remetelakhelye, hol Ányos költőnk zengé egykor érzelő bús dalait. Régi diszéből csak a zárdaépület s a templom maradt még fön. A zárda 1369-ben építettett fel. Des ö Mihály, Baracska y Lőrincz és János testvérek, Pra zn ó c y Péter, Ele fá n t y Benedek, III. Ferdinánd király ezen conventust nagyobb földrészekkel megajándékozták, és javadalmait bővítették. 1785-ben II. József császár a pálos-rendet megszüntetvén, minden jószágai a vallási alaphoz csatollattak.

A p p o n y.

Sz. János Elefánttól egyórányira É-nak Hangyás nevü hegy oldalán láthatók Apponyi vá r romjai. Egykor királyi lak volt. Zsigmond király sokat lakott benne, s azt cserében E ö r y nemzetségnek adományozta; mely régi nevét elhagyván, magát a várról Apponyinak nevezi. E fényes család jelenleg is birtokában van. Az apponyi várat a 17-ik század elején a törökök dúlták föl, azóta nem is épült. Legujabb időkben Apponynak ura volt gróf Apponyi Gyula, gróf Apponyi Antal v. b. t. tanácsos és birodalmi követnek fia, köztiszteletü férjfiu, ki mindnyájunk fájdalmára 1857. év febr. 7-én, élte 40. évében Bécsben meghalt. Béke és áldás hamvaira! Özvegye, gróf Apponyi-Sztáray Zsófia, egy a keresztényi vallásosság, jótékonyság és érények gyakorlatában kitünő főúri hölgy, két fiának nevelésére szenteli fel példás életét.

Nyitra-Zerdahely helység.

Apponytól északra fekszik a nyitrai völgyben, Zerdahelyi család ősi helye. A zerdahelyi várkastélyban egykor Podmaniczky rabló lovag tartózkodott, ki annyira lőn veszélyes az egész vidéknek, hogy 1547—1548. országgyűlési törvényczikkei által rendeltetett el a várnak lerombolása.

Bossány h.

Zerdahelytől É-ra vagy egy órányira, a történelmünkben híres Bossányi család ősi fészke.

Tökésujfalu h.

A tribetsi hegység öblében, Bossánytól K-re. Az egykor híres Ujfalusy család származási helye.

Kolos h.

Szinte a tribetsi hegység egy öblében helyezett. Legrégibb idők óta létezett itt Sz. Bencze-rendbeliek apátsága; ki volt alapítója, nem tudatik. Csak Mátyás az apátságot elfoglalta, Károly Róbert ismét visszahelyezte, a mohácsi csata után az apátság és javadalmai elfoglaltattak Podmaniczky rabló lovag által, ki a zárdát erőddé átalakította; ez 1547-ki 25. t. cz. és 1548-ki 47. t. cz. rendelete szerint leromboltatván az erőd, a javadalmak a sz. Domokosról nevezett apáczáknak lőnek ajándékozva. 1785-ben II. József császár alatt a vallási alaphoz csatoltattak. Most csak romjai láthatók még a régi apátságnak.

Kesseleökeői várrom.

Bajmóczi járásban Novak helységtől K-re a Klak hegység egy sötét-szürke szikláján Kesseleökö vár romjai állanak. A vár Majthényiak ősi helye. Történelme ismeretlen; annyi bizonyos, hogy a régi Majthényi család birtokában volt legrégibb idők óta. Egy ideig a husziták is birták.

Bajmóczi vár.

Legfenségesebb látványt képez azonban az egész privigyei völgyben az e felett komoly és nagyszerű méltósággal uralgó és még többnyire jó karban létező bajmóczi vár. Állítólag még szláv herczegek által épített. Régi időkben királyi vár volt, s őrizete a királyok által kinevezett kapitányokra bízva. Károly Róbert alatt Gelathus, bajmóczi és privigyei gróf, volt parancsnoka. I. Lajos alatt László, opuliai herczeg és ország-nádor birtokában volt. Zsigmond király alatt Ilsvay Leusztach or-

szágnádor uralkodott benne; később ennek fiai György és Péter. 1473. Onufrius, Albert és Imre de Bajmócz három testvér birta. Korvin Mátyás halála után János herczeg, Mátyás király természetes fia, birtokába jutott, és Majthényi Ráfael volt egy ideig kapitánya; ennek helyébe János herczeg Poky Pétert nevezte ki várkapitánynak. (Petrus Pokyus e genere Mérgeſionum prope Jaurinum gente.) Poky híres rabló lovag volt a vidéken, ki végtére elbizottságában annyira jutott, hogy saját urát Jánost, midőn az egy nap a fürdőből a várba menni akart, abból kizárta, és fogadott orgyilkosok által megrohanta; ezen büntényért halálra lőn ítélve és teste több darabra felvágva. Később a vár Zápolya Jánosnak birtokába jutott, kitől azt I. Ferdinánd azon ürügy alatt, hogy a mohácsi vésznak ő volt a főtényezője, elvette, és Thurzó Eleknek ajándékozta; 1637-ben a Thurzó család kihalván, a vár adomány útján a Pálfiak birtokába jutott. Jelenleg a vár s a hozzá tartozó javadalmak gróf Pálfi János birtokában vannak.

Sok vizzályokon esett át e vár; Csák Máté és később a husziták birtokában is volt; 1530-ban Mehemet belgrádi basa meghódította s a vidéket kegyetlenül kizsákmányolta. 1704-ben Rákóczy Ferencz birtokába jutott. Rákóczy és tábornoka Bercsényi 4 évig tartózkodott e várban; jelenleg is fenáll még a régi híres hársfa, mely alatt tanácskozmányait tartotta. A Pálfiak birtokába visszakerült 1708-ban.

A bajmóczi prépostság, tulajdonképen annak neveztetik csak 1657 óta. Az egyházi névtár szerint Bajmóczon már 1400-ban volt plebánia; biztosabb adatok megszerzése nehezítették azáltal, hogy 1640-ben a vallásos mozgalmak alatt a bajmóczi templomot Abrahamides Izák, evangélikus lelkész, fegyveres kézzel elfoglalta, s annak minden templomkönyveit s okmányait elégette. — A prépostság első alapítóinak mondatnak Lénárd, János, Bárdó és Jakab, Onufrius, vagyis Niffor, bajmóczi grófnak fiai, kik azt 1437-ben alapították meg, mikor bajmóczi lelkész volt László.

1453-ban bajmóczi lelkész volt ismét László (más vagy ugyanaz?) s ekkor Niffor Bárdó 50 flos alapítványt tett azon czélra, hogy a bajmóczi lelkész ezután mindig két káplánt tartani köteles, és vagy maga, vagy azok által naponként két misét mondani Zsigmond király, az alapítók szülei, elhalt testvérei és minden jóltevői üdvéért.

1464-ben mint László közvetlen utódja emlittetik Sebehrad Mihály.

1479-ben Péter (Petrus Szuchinyi) mint bajmóczi lelkész, és Lazani oltárfőnök, Niffor Albert és Imre a sz. Márton-templom déli oldalához sz. Antal tiszteletére kápolnát emelnek s azt Lazan nevű birtokkal megajándékozzák oly kikötéssel, hogy az oltár főnöke egy káplánt tartson, ki hetenkint

négy misét végzend; ezen alapítványról Gúthi Ország Mihály ad ki levelet 1484-ben, azt átiratja és megerősíti Korvin Mátyás 1484-ben, és meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy Pétert a sz. Antal oltárfőnökét Lazani birtokába a kiküldött királyi emberrel vezesse be.

1488-ban Péter leköszönése után sept. 1-én Korvin Mátyás bajmóczi lelkésznek kinevezi Polécsi Péter mestert. Ezen időben Privigyén létező karmelitákról is tétetik említés.

Ferdinánd (hányadik?) király a bajmóczi plébániát Bieslavy Tamás, pozsonyi kanonok, önkénytes lemondása után Kauszek Ádám, szintén pozsonyi kanonoknak, adományozza.

1657-ben emlittetik Gorcicz (Gerzics, Gersich) János mint bajmóczi prépost.

1668—1692. volt prépost Turkovits János Elek.

1692—1729. Zilka János cz. püspök és prépost.

1730—1743. Chilkó János Imre.

1743—1780. báró Majthényi László.

1780—1795. Várady László.

1795—1806. Weisz Ignác.

1806—1826. Fegyveres János.

1826—1830. Galanthai Fekete Mihály.

1832. Kesseleökeői Majthényi József.

N é m e t - P r ó n a .

Privigyetől két órányira északnak a Facskó hegytövéénél Német-Próna, régi mezőváros fekszik, melyet állítólag még IV. Béla alatt bevándorlott német gyarmat lakja. Szorgalmas, derék, tiszteletreméltó nép.

N y i t r a - Z s a m b o k r é t .

A kies privigyei völgyből délnek a nyitrai völgybe kijutván, szemünkbe ötlük egy dombmagaslaton felépült Nyitra-Zsambokrét mezőváros. Régi erősség volt ez, mely már IV. Béla diplomájában emlittetik. Károly Róbert, midőn hadai Csák Máté ellen harczoltak, a várban tartózkodott több napig; itt fogadta ő nagy örömmel Zsambokréti családból származó sólymosat (falconarius), ki első hozta meg neki Csák Mátén vett győzelemnek híret, kétélű kaszáját, melylyel viaskodott, tölgyfa koszorúval felékesítvén. Károly Róbert rendelé, hogy a Zsambokréti család emlékül a kétélű kaszát nemesi czímerébe vegye fel. A család későbben kihalt. Zsambokréti György nyitrai alispán volt 1559-ben, s a pozsonyi országgyűlés rendeletéből a nádor mellé birónak neveztetett.

K o r o s.

Egy órányira Zsambokrétől délnek, egy magas dombon látni Nyitra-völgy felső részét uralgó korosi kastélyt és felette a kéttornyú templomot. Koros egykor szinte erősség volt; a monda szerint a korosi várbán hajdanában templariusok laktak. A tekintélyes kastély most pusztán és üresen áll. Utolsó birtokosa gróf Berényi Ferencz volt; szeretett egyéniség az 1848. előtti időszakban, aggkoráig tevékeny a közügy előmozdításában.

Innét félóránnyira délnek Nagy-Tapolcsány mezővárosba jutunk. Régi mezőváros, szorgalmas földmivelő és kereskedő nép lakja.

T a p o l c s á n y v á r.

Nagy-Tapolcsánytól vagy kétóránnyira nyugatnak, a temetvényi hegy-ség egyik kopár hegyén láthatók T a p o l c s á n y v á r romjai, jelenleg P o d h r a g y vár név alatt ismeretesek. Történelme ismeretlen. Rákóczynak hadai e várat sokáig védték a császáriak ellen, és nem kevés áldozatba került ezeknek, miglen a várat 1708-ban bevették és feldúlták.

L u d á n y.

Délnek Nagy-Tapolcsánytól a nyitrai uton egy óránny távolságra van L u d á n y helység, mely hajdanában egyrészt gazdag apátság volt, másrészt erősség és nemesi birtok; egykor Csehi, Dolgosi, Babindali, K o z á r y családok birtokában volt; végtére az apátság része a nyitrai káptalan, a többi pedig az E r d ő d y e k birtokába jutott.

T a v a r n o k.

Nyugatnak, Nagy-Tapolcsány közelében áll a tekintélyes tavarnoki kastély, egykor szinte várerősség, jelenleg gróf Erdődy Erzsébet tulajdona.

B o d o k.

Tavarnoktól dombos vidéken át a rippényi völgy hosszában egy csinált ut vezet Galgócra. Ezen völgyben keletnek feltűnik a völgy talpán felépített nagyszerű régi bodoki vár, Berényiek őslaka. Viszályai kevésbbé ismerttek; a törökök Mehemet belgrádi basa vezénylete alatt bevették, s egy ideig uralkodtak benne. Rákócz y idejében a császáriak védték annak ostromhada ellen, de végtére feladták. Hajdan a megyei gyűlések e várban tartattak hosszabb ideig. A várnak jelenlegi ura gróf Berényi Ferencz,

közszeretetű férjfiu, a közügyek előmozdításában a legtevékenyebbek egyike, serény, értelmes mezei gazda, a nyitrai megyei gazdasági egyesület érdemteljes elnöke.

G a l g ó c z.

A nyugaton levonuló temetvényi hegység déli vége, Gábor nevű hegy alatt, a Vág bal partján kieszen és festőileg helyezve fekszik Galgóc mezőváros; történelmünkben nevezetes erősség volt régi időkben; maradványi jelenleg is fenállanak. A város közepén egy csonka torony látható, hét vezéreink egyik legkitünőbbikének emléke — Lehel tornya — melyet Thuróczius szerint Lehel a marahánok ellen viselt háborúban építtetett, némelyek szerint ezen toronyban el is temettetett. Bárány Mednyánszky Alajos ezen történelmi hagyományt regének lenni állítja; szerinte hihetőbb, hogy a torony a törökök műve, minaret maradványa. A várost déli oldaláról bekerítő dombsorozaton a Vág felé kiálló dombon magas sztos az egész Vág völgyet uralgó ponton áll a várkastély, nagyszerű épület, melynek első eredete még a marahánok korszakában keresendő. A galgóczi erősség már a magyarok megjöttével sok viszályokon esett át, véres csaták színhelye volt a magyarok és marahanok közti háborúk idejében. Lehel vezénylete alatt küzdöttek itt őseink és országot hódítottak. „Quintus Leél est nominatus — ugymond Thuróczy — qui Messianos scilicet Bohemicos de partibus Golgathae expulit, ibique diutius castra metatus fuisse perhibetur.” Belius állítja, hogy a katolikus hitet terjesztő marahánok Galgóczot üdvöztönk tiszteletére Golgathának nevezték, melyből jelenlegi Galgóc nevét is származtatja; mások a Vág vizben lakó galócza hal nevétől következtetik elnevezését; sőt vannak, kik német nevét „Freistadt” eredetinek lenni hiszik, s állítják, hogy Galgóc vidéke Árpád királyok által egy német gyarmatnak lön adományozva, innét előforduló görög neve is Eleutheropolis. Károly Róbert alatt Galgóczot elfoglalta Csák Máté. Korvin Mátyás és II. Ulászló alatt Ujlaki Lőrincz volt ura. Ujlaky Miklós, bosnyákországi király, némely írók által innét neveztetik Frastáki, vagy Frastatzky-nak is (Budai IV. köt.) Ujlaky Lőrinczczel kihalt e híres család. II. Lajos Galgóczot Thurzó Eleknek adományozta; ennek magvaszakadtával a fiskusra került, kitől azt Forgách Ádám 180,000 forinton megvette. Forgách Simon, mint Rákóczy híve, javadalmaitól elesvén, Galgóc az Erdődyek birtokába került, és jelenleg is van, melynek háborítlan birtokában azonban nem voltak. Bocskai, Bethlen birtokában is volt. 1663-ban a törökök hatalmába került. 1664-ben a császáriak elfoglalták. Rákóczy hadjárata alatt Galgóc a hadi működések pivotja volt. Aranykorát élte Gal-

gócz a Thurzóiak alatt, ekkor múzsák székhelye volt, híres könyvnyomdával, melyből nagyszerű magyar és latin munkák jöttek napfényre. Jelenleg a város a hozzá tartozó uradalom gróf Erdődy Ferencz birtokában van.

S e m p t h e.

Galgóczytól délnek két órányira, a Vág balpartján áll Sempthe mezőváros, külseje igénytelen közepszerű faluhoz hasonló, egykori területét kettészakította a Vág, és várának nagyobb része a Vág jobb partján van; most Szered-Ujvároska név alatt ismeretes. Sempthét látva ki sem gyanítaná, hogy nevezetes erősség volt hajdan, mely már IV. Béla idejében létezett. Belius 1742-ben Sempthét mint még nagyobbyszerű erősséget írja le, erős bástyákkal és sánczokkal bekerített vár volt még akkor; volt nagy tornya, a várkapuk előtt még őrség állott; mindennek semmi, vagy igen kevés nyoma. IV. Béla idejében mint Castrum Semptey név alatt előfordul. 1547-ben országgyűlésileg főkapitány székhelyéül tüzetett ki. Viszáljai ismertebbek az ausztriai ház uralkodása óta, váltva Bocskay, Bethlen, Tököly, Rákóczy, a császáriak és törökök birtokán ment át. Az érsekújvári erősségben tartózkodó törökök Sempthe dús és termékeny vidékére szünetlen tettek kirándulásokat, azt kegyetlenül pusztítván. E gyászos időkből Bélius egy sempthei nő hősies tettét írja le: „1657-ben a törökök október közepével jelentek meg Sempthe vidékén, hogy a nyájukat elhajtsák. Mire a lakosok, férfiak és asszonyok a várból kirohannak a latrok elűzésére. A könnyebben felfegyverzett katonák s a törökök közt véres csatározásra kerül a dolog; az alatt az asszonyok és gyermekek a marhát biztos helyre hajtani igyekezének. Ezek történte alatt a törökök egy magyar lovas nejét elfognak. Fájt szive a férjfiassal lelkületű nőnek, hogy a törökök rabságába jutott, és tartván tőle, nehogy a vad nemzetség testével kénye szerint visszaéljen, az ellenség vezérének felajánlja magát és parázna szolgálásokat ígér. Boszankodva ballagtak vissza felé a törökök sűrű bokrok közt, az asszony alkalmas időpontot felhasználva, a kést, melyet magánál viselt, alattomosan a vezér szívébe döfi, a barbárt megöli és futásnak ered. Utána rugtat közel lovagló három török, de ő gyilkos fegyverével hősiesen ellentáll üldözőinek, s addig küzd, míg halálosan megsértve elleneit, elfuthat s egy sűrű bokorba elbujhat, mint győztes visszajövén még azon nap este szeretett övéihez.“

Sempthe hajdan Rozgonyiak, később Thurzóiak birtokában volt; ezek után Eszterházyaké lett, és jelenleg is azok birtokában van.

S e l l y e.

Semphétől délnek vagy kétórányira a Vág jobb partján van Sellye mezővárosa. IV. Béla alatt a thuróczi premontrei apátságához csatoltatott; ezen adománylevélben Sala, vagy Schala név alatt előfordul, 15., 16. és 17-ik században sok mindenféle viszályok érték, végtére a jezsuiták birtokába került, kiket *Forgách Ferencz* nyitrai püspök hathatós pártolása alá vett. *Sellye* ezen időkben országszerte híres tanoda volt, melybe az ország minden részeiből összesereglett a tanuló ifjuság. „Anno numque supra millesimum sexcentiesimum secundo quadringentis discipulis politiores litteras Magistri tradebant.“ (Kazy 14. lap.) A jezsuiták tudományos működése félbe lőn szakasztva gyakran háborus viszályok, pestis által; de ők kitartással ragaszkodván hivatásukhoz, mindannyiszor visszatértek s a vallás és tudomány terjesztésében erélyesen működtek. Sellye nevezetesebb erősség is volt, melyre az ausztriai házból származó királyaink mindég különös figyelmet fordítottak. „Porro Sellya studiis toto regno salutaribus etiam aulae caesareae benevolentiam tutelam et clientelam meruit. Eandem quo tuta salva esset Serenissimus Austriae Archidux Mathias duobus tormentis bellicis ad arcendas Turcarum et Tartarorum incursiones perturbatis illis temporibus plane necessariis armavit suamque imposterum benevolentiam liberaliter addixit.“ (Kazy 15. lap.) 1599-ben a törökök ellen hősiesen védte Sellyét *Somogyi Farkas*. A jezsuiták megszüntetésével Sellye kamarai birtokká vált, és régi dicsőségéből óriási léptekkel lehanyatlott. A nagyszerű templom és lakház jelenleg is fenállanak még.

Sellyének átellenében van *Vecse*, *Tornócz*, a Vág bal partján; ezen helységek is hajdan erősségek valának. 1609-ben országgyűlésileg hozott törvény következtében leromboltattak.

Ü r m é n y.

Ismét az Érsekújvárig délnek terjedő lapályon nevezetesebb *Ürmény* mezővárosa. Már legrégibb időkben *Ilméry* család tulajdona. Budai II. köt. 310. lapon így szól az *Ilméry* családról: „Illemeres ilyen nevű embernek két fiai *Sepes* (tán *Jósef*?) és *Simon IV. László* idejében egy *Nyás* nevű erdőnek őrzői voltak. Ezeket a király nemességgel megajándékozta, ezenkívül a *Nyás*nak felét is örökösen nékiek adta 1283. eszt. *Ilméry* ez a familia egy IV. Béla alatt élt *Kors Benedek* nevű nagy embertől származott, vezetéknévét pedig *Nyitra* vármegyében fekvő *Ilmér* nevű mezővárostól vette, mely város minthogy idővel *Ürménynek* neveződött, a familia neve is *Ürményire* változott.“

Ürménynek határa egykor igen nagy volt; a Vág folyótól Nyitra folyóig terjedett; és Károly Róbert alatt osztatott fel az Ilméry család számosabb tagjai közt. Most Ürményt egy részben Ürményiek, más részben gróf Hunyady József és kisebb közbirtokosok tartják. Gróf Hunyady József minden tekintetben tiszteletreméltó férjfiu, ló- és birkatenyésztési intézetei, valamint egész gazdászata mintaszerűnek állitható; a magyar sport legkitünőbb tagjainak egyike.

Déli rónán álló helységeink legtöbb száma hajdanában erődek valának; Tardoskedgy, Komjáth, Surány a nevezetesebbek közé tartoztak. Érsekújvári várerősség lerombolásával idővel azok is leromboltattak. A békés időknek bekövetkezése az egész vidék felvirágzására lényegesen hatott; a vidék az érsekújvári vár megszüntetésén, mint azt több író említi, általános örömben részesült.

Átmegyünk most a regényes Vág völgybe. Itt áll a megye északi pontján :

V á g u j h e l y .

Vágújhely mezőváros már Árpád-királyok korában nevezetes. IV. Béla pannonhalmi apátságnak adományozta; előbb magyar királyok tulajdona volt — villa regia, vagy possessio regalis de Ujhely. — V. István Vágújhelyt Lőrincznek szeverini bánnak és dobokai grófnak ajándékozta; több század lefolyta alatt igyekezett az apátság régi tulajdonát visszanyerni, de hasztalan, miglen Stibor Vajda, a Vág völgy ura, a mezővárost beczkói uradalmába bekeblezte, s egy prépostságot káptalannal alapított, a prépostság még jelenleg is fenáll. Vágújhely honunk számtalan viszályaiban bőven részesült. 1530-ban és 1663-ban a törökök kegyetlenül feldúlták. 1599-ben Bocskay foglalta el. Tökölynek és Rákócynak is volt birtokában. De legérzékenyebb csapás érte Vágújhelyt 1624-ben II. Ferdinánd alatt, melyet rajta a császártól segítségül hívott kozákok ejtettek. Ezen vad csorda Krnovszky vezérlete alatt megrohanta Vágújhelyt, a várost leégette, feldúlta, kizsákmányolta, 500 lakost meggyilkolt, sokat, köztük a prépostot is, rabságba hurczolt. Vágújhely jelenleg csinosan épült, élénk kereskedést űző város.

A vág-ujhelyi prépostság alapítója Stibor, egykor erdélyi vajda, ki itt 1414. évben Zsigmond király által megerősítettett, sz. Ágostonról címzett szerzetes káptalant alapítván, egyszersmind a régi templom helyett sokkal fényesebb és nagyobbyszerűt építtetett; mind erről tanuságot téssen a jelen szentegyház homlokzatán mai nap is olvasható következő felirat: „Anno Domini 1423. Magnificus Dominus Stiborius quondam Vajda Transilvaniae fundator huius Monasterii, instituit hoc opus Ecclesiae. Ora pro eo.“

Első prépost volt Péter, sz. Ágoston-béli szerzetes kanonok, a mint ez Kanizsai János, esztergomi érsek, megerősítő leveléből kitűnik.

1431-ben prépost volt Márton kanonok; a mint ezt Stibor vajda donationalis oklevele bizonyítja, melyben Andó d helységét szinte a prépostságnak adományozza. Ki és kik voltak ennek utódai egész 1514-ik évig: erre vonatkozó okiratok hiánya miatt nem tudatik. Ez azonban bizonyos, hogy 1514. Bakács Tamás kardinális, miután a sz. Ágoston-béli szerzetes kanonokok az országban elharapódzott villongások, különösen pedig a husziták pusztításai miatt ezen kolostort is elhagyták volna, Mátyás és Márton Esztergom főmegyeibéli áldozárokat felhatalmazá, miszerint a prépostság valamennyi jövedelmeit teljes joggal felvehessék, kötelezván őket az elpusztított kolostor helyreállítására s a lelkipásztori hivatal teljesítésére azon záradékkal, — hogy ezen áldozárok elhunytá után a kolostor ismét átszálljon a sz. Ágoston szer. kanonok rendjére.

Hogy csakugyan megnyitattott a kolostor, és hogy a szerz. kanonokok visszajöttek, kitűnik onnan: mert 1534. ismét Venczel, ágost. szerzetes kormányozá a prépostságot. Ezt követte ismét Láchus nevű szerzetes.

Láchus után Monoszlói Miklós volt, Oláh Miklós eszt. érsek alatt vágújhelyi prépost.

1570-ik évtől kezdve Bánffy László pártfogása mellett a prépostsági javadalom protestans kezekre került. 1609-ben azonban már ismét Dubovszky György olvastatik, jelesen az 1611. és 1629. évi synodusok actáiban, mint vágújhelyi prépost.

Ezt követték a prépostságban:

Széchenyi György	1624—1649.
Györgyövícs Lukács	1649—1666.
Haskó Jakab	1666—1695.
Zombori gróf Lippay Miklós	1695—1718.
Báró Révay Béla	1719—1738.
Vázsonkeői gróf Zichy Ferencz	1738—1744.
Gróf Révay Antal	1744—1781.
Keresztszegi gróf Csáky Miklós	1781—1785.
Thurni és schallegi b. Gabelkhoven Antal	1785—1825.
Karancsberényi gróf Berényi Antal	1825—1852.
Monostori Barinyay József	1853-tól.

A kegyuri jog, vagyis inkább a prépost választási joga a beczkói várs illetőleg a tekint. beczkói uradalom azon örökös közbirtokosait illeti, kik Stibor vajdától a Bánffy vérkapcsolat folytán veszik le származásukat, mely jog gyakorlatában 1648-ban III. Ferdinánd király által is megerősítették.

Csejthe.

Egyórányi távolságra Vágújhelytől délnek Csejthe mezővárosba jutunk, felette N-ak magasabb kopár hegyen fenállanak a csejthei vár omladéki. A vár eredete ismeretlen, némelyek azt Trencsényi Máté által építtetnek lenni állítják; de valószínűbb régiebb eredete. Korvin Mátyás alatt fogva tartatott benne egy ideig Swehla cseh rablók vezére; mely időben dőlt romba a vár, ismeretlen; valószínű, hogy a törökök dúlták fel.

Nevezetessé vált a mezőváros közepében álló várkastély, egykor Országh, később Nádasdyak tulajdona, a benne egykor elkövetett irtóztató vérszomjas tettek által, melyeket a 17-ik század kezdetével egy örült-ségig hiú és tetszeni vágyó úri nő vitt véghez. Ezen szörnyeteg Báthory Erzsébet volt, Nádasdy Ferencz neje. Erzsébet, kit, tetteinek iszonyúságát tekintve, ép eszűnek tartani nem lehet, élte egyedüli feladatául tekinté, hogy férjének, és minthogy ördögi szeszélyét ennek halála után is folytatta, másoknak is tessék; e végből a pipereasztal előtt több szobaleánytól környezve órákig ült bűnös testét eszelősségében minden módon ékesítve. Történt egy alkalommal, hogy a leányok egyike asszonya hajfűrtjeit rendezvén, azt megczibálta, mire a felbőszült az ügyetlen szolgát oly erősen vágta pofon, hogy orrából vér bugyogott ki, s abból egy-két csepp az asszony képére is loccsant; letörülvén Erzsébet a vércsöppeket arcájáról, azon istentelen felfedezést tőn képzelődésében, hogy bőre a letörült vércseppek alatt finomabbra és szebbre változott; legottan felmerült beteg agyában azon ötlet, hogy leányvérbeni fürdők és mosások által fentarthatja testi kellemeit. Vannak nők, kik a hiú tetszési vágyért házuk, gyermekeik, önmaguk boldogságát, egészségüket, éltüket feláldozni képesek. Erzsébet ezen hiuság kedvéért emberi természetéből kivetkőzött, hyennává, bolonddá lett. Vérszomjas szándékának titkába beavatta mindenekelőtt házában felnevelkedett szolgáját Ficzkó, máskép Ujváry Jánost, később több megærát, nevezetesen: Jó Ilonát Nagy István özvegyét, Beneczky Katalint Boda János feleségét, Szentes Dorotttyát Szöcs Benedek özvegyét, és több más, házában és házán kívül tartózkodó vén asszonyt; mindezen egyéneket ígérték, ajándékok által birta rá, hogy őt véres tetteiben elősegítsék, áldozatul tüzvén ki eleinte a várban tartózkodó leányokat. Ficzkó János első volt, ki egy leányt gyilkolt meg a várban, s annak vérért asszonyának elhozta, mire a leánymészárlás kezdetét vette a várban. Az asszonyok körül kitünteté magát Dorkó asszony. A szerencsétlen leányzók holt tetemei a csejthei pinceszékben, a várkertben, a házeresz alatt és más helyeken ásattak el; de voltak esetek, hogy haláluk nem titkoltatott el és nagy halotti szertartással is

nyilván temették el Csejthén, sőt más helyeken is. Mint a bűntények későbbi vizsgálatából kitűnt, Erzsébet 300 leánynál többet végeztetett ki legkegyetlenebb módon. A gyilkolási modort illetőleg fel kell tennünk, hogy az őrzőngő úrinő eszében a gyilkolás idővel vad ösztönné, magán örülséggé vált; mert ő azt végtére már nem is annyira szépségének fentartása végett, mint rettenetes lelki elfajultságból, gyilkolási legyőzhetlen vágyból gyakorolta. Thuróczius azt írja róla: hogy a kegyetlenség azon fokáig fajult el Erzsébet, miszerint a megölt leányok husával is élt volna, és ezen husnál, vallomása szerint, nagyobb nyalánkságot nem ismert. Ficzko János vallomásából kitűnik, hogy azon esetekben, melyekben leányvérre volt szüksége az asszonynak, a gyilkolás oly módon történt, hogy az áldozatnak bécsi fonallal (Wiener Garn) fűzettek össze végtagjai, mire a dagadt lábak és kezek addig verettek, míg vér nem folyt azokból; néha azonban Dorkó vágta fel ollóval vagy késsel a vértől duzzadt lábakat és kezeket; de voltak esetek, hogy gyilkos czimborái Erzsébetnek vért nem szívtak az áldozatok testéből, de a leányokat téli időben hideg vízzel leöntögették, hideg vízbe mártották, s abban mindaddig tartották, míg meg nem fagytak.

Komoly lélektani eszmélkedésre nyújt ezen borzasztó lelki elfajultság bő anyagot nem csak Erzsébetet tekintve, de azon körülménynél fogva is, hogy ezen gyilkolási düh Csejthéről mint középpontról ragályosan kezdett terjedni az ország távolabb részeire is. A női természetet és szellemi élet minőségét valóban alaposan nem tanulmányozottnak, nem ismertnek kellene hinnünk, ha meggondoljuk, hogy Erzsébetnek ezen természetelleni borzasztó tények elkövetésében egy férfin kívül csupa nők valának segélytársai; hogy ily rettenetes természetű női Erzsébetnek nem csak Csejthén, de országszer- te valának, kik a leányokat messze vidékről mindenféle kiházasítási ígére- tekkel is csalogatták a várba, elhallgatva azon körülményt, hogy szokásban lévén ekkor, miszerint a nemesek leányai finomabb társalgás és nevelés miatt főurak házaiba ajánlottak; sok anya legjobb szándékából is elhozta le- ányát a csejthei várba. A bűnös czimborának vallomásaiban következő nők neveztettek, mint Csejthén kívül működők: Bársony Jánosné, Ötvös Mátyás nejenél tartózkodó horvátnő Sárváron; Szabó Jánosné, ki saját leányát és sok mást hozott a csejthei mézárszékre, Szabó Györgyné saját leányán kívül senkit, Szabó Istvánné több leányt, Darvolya Anna sok leányt, azonkívül kivégeztetésükben is kitűnő szerepet játszott; Szelle asz- szony, Szalay Jánosné, Liptay Jánosné több leányokat hoztak, bár jól tudták, hogy mily sors vár rájuk Csejthén, Kócse asszony, Horváth Boldizsárné, Kardos Miklósné mindhárom szinte több leányt hozott Csej- thére. Különben Jó Illona vallomása szerint a nagyságos asszony ájtatos

személy volt, két óráig is szokott imádkozni egy kis doboz előtt, melyben perecz-alakban volt valami befoglalva. Báthory Erzsébet örült volt minden esetre, ellenkezőt hinni róla az emberi természet félreismerése lenne. 1610-ben ezen hajmeresztő tények tudomására jutottak Thurzó György nádornak, ki is Zrinyi Miklóssal, Homonnay Györggyel és Megyeri jegyzőjével a hely színén véletlenül megjelenvén, épen egy gyilkolási tényen meglepte az illetőket; mire Báthory Erzsébet örökös fogságra íteltetett a csejthei várban, Ficzónak feje vétegett, Jó Ilona és Szentes Dorottya Bicsén Trentsin megyében megégettek.

T e m e t v é n y i v á r .

Csejthének általellenében, a Vág folyó bal partján, a temetvényi hegység nyugati, oldalán magas hegyen sötét erdőségből kiállanak a temetvényi vár bús omladványi. A vár eredete ismeretlen. I. Lajos azt Tóth Lőrincznek, barsi főispán fiának, adományozta; később Ujlakiak birtokába került. Rákóczy idejében Bercsényi tulajdona volt, ki itt sokat mulatott, a nagyszombati csata után ide menekült, itt vett búcsút honától; később Sándor család birtokába jutott.

A vágújhelyi hegylátár végén az erdők és hegység bensejében elrejtve állnak a jókői vár omladéki, melyet állítólag egykor templariusok lakták.

K o s z t o l á n .

A Vág völgy közepén, termékeny lapályon áll Kosztolán mezőváros. Királyi várerősség volt hajdanában. Nevezetes Swehla csehvezér hadjárata által. Korvin Mátyás seregében Swehla vezénylete alatt egy cseh hadcsapat szolgált. Midőn Mátyás a horvátok ellen készült, Swehla a magyar seregtől elvált, és csapatjával honába, Morvaország felé indult; útjában azonban a magyar sereget elfoglalva tudván, Kosztolánt, a királyi várt, elfoglalta; segítségül híván az akkor Morvaországban tartózkodott cseh vagy morva testvéreknek nevezett vallásos párt fegyvereseit, ezek 7 ezren csatlakoztak is hozzá, kiknek segítségével Swehla a vidéket Pozsonyig pusztítván, Kosztolánt, mint hadjáratának központját, nevezetesebb erőddé átalakította. Az idegen rablócsoport legyőzésére megérkezvén a magyar sereg, ostrom alá vette, az őrséget éhvel megadásra kényszeríteni igyekezték. Az ekkép ostromot erődből sikerült Swehlának egynéhány emberével kiszökni, de a nemzethez és királyukhoz hű ó-turaiak által elfogatott és a csejthei várba, innét pedig Kosztolánra vezettetett. A király a rablók büntetését Magyar Balázs tábornokára bizta, ki is Swehlát kétszázötven társaival együtt a

hely színén, a kosztoláni erősség körül felakasztatta. A gyászos látványon annyira elrémült az őrség, hogy azonnal megadta magát.

A Vág völgyben fekvő több helységek viszályai az említettekével ugyanazok; a különféle hadjáratok csapásokban, dúlásokban egyaránt részesült a vidék. Történelmi értékkel bírnak Strazsa, hajdan Eör- vagy Ūr-család — Apponyiak — birtokában volt, melyet Zsigmond királynak cserébe átengedték Apponyiért.

O c s k ó Ocskayak őse és származási helye.

M i a v a.

Nevezetesebb mezőváros történelmi tekintetben a vágújhegyi hegylátár egyik fővölgyében fekvő Miava; 1624-ben II. Ferdinánd által segítségül hívott kozák rablócsoporthoz itt érte el rablásainak méltó jutalmát; a miavaiak e dúló csoportot legyőzték, szétverték és vezérüket Krnovszkyt meglőtték. Rákóczy hadjáratában a miavaiak hadseregeihez csatlakoztak, vele Morvaországba beütöttek; Rákóczy hadseregeinek visszavonulása alatt küldött morva sereget visszaverték. Ottiszlav Lipót vezénylete alatt küldött morva sereget visszaverték.

1848-ban Miava és Brezova mezővárosok a hegységben elterjedt helységekkel a sajnálatos szláv mozgalmak színhelyét képezték.

A miavai völgy a szakolczai járásba nyílik; egy más, közönséges átjárata is van Nádas pozsonymegyei helységből a fehér hegyeken át; ezen átjárata legnagyobb pontjáról a szép és nagy szorgalommal művelt szakolczai járásnak nagyobb része is áttekinthető.

K o r l á t h k ő.

Nyugatnak elterülő sötét fenyvesek felett, egy középszerű hegyen mindenekelőtt szembe ötlenek a korláthkeői vár bús romjai; első eredete ismeretlen. Hajdan Korláthkeői Lapszanszky család birtokában volt; később a Czoboriak birtokába jutott; ezen család tönkrementével és kihalásával többekre szállott.

É l e s k ő.

Belebb a hegycsoportban Éleskö romjai vannak, már alig kivehetők. E vár egykor Jakusitsiak, később Révayak, végtére Czoboriak birtokába jutott.

Az országot, melyen nádas hegyátjárata lábától a szakolczai járásba haladunk, mindenekelőtt Jabloncza tekintélyesebb helységen át vezet. Gróf Apponyiak nagyobb szerű kastélyával. Az utasnak feltűnik a grófok mezei

gazdászataiban észrevehető tökély. Jabloncza híres azon győzelemről, melyet itt Bercsényi a szakolczajárás lakosok segélyével 1704-ben Ricsan császári tábornokon vett, ezt magát is elfogván.

Szenitz.

Tovább haladván, Szenitz mezővárosba jutunk. Nevezetes történelmi tekintetben azon pusztítástól, melyet rajta 1673-ban a horvát csapatok ejtettek.

Berencsvára.

A járás északkeleti oldalán egy magasabb kopár hegyen a berencsi vár romjait megpillantjuk egy az egész vidéket uralgó fenséges ponton. A vár a régi viszályos időkben menedékül szolgált a járási nemességnek; ebbe vonult mindenki családjával s elvihető vagyonával. 1633-ban a törökök ellen hőiesen megvédte a nemesség a járásbeli néppel. Bocskai is elfoglalta e várt, később a császáriak által kiűzetvén. Hajdan Nyáriak birtokában volt.

Holits.

Szenitzről északnyugatnak kétórányira Holits mezővárosba jutunk. Csinos mezőváros még jelenleg is, árkokkal körülvett várával. Holits egykor Stibort ismerte urának, később Révayak, utóbb Czoboriak birtokába jutott; ezen család utolsó sarjadékától megvette azt I. Ferencz császár, a várt és mezővárost is nevezetes javításokkal s épületekkel bővítvén; jelenleg Holits s a hozzá tartozó uradalom a felséges császári család tulajdona. Több viszályon esett át Holits. Bocskai többször ostromlotta, de Révay Péter mindannyiszor hőiesen megvédte azt hatalmas seregei ellen. Szerencsésebb volt Bethlen, ez a várat bevette; nagy pusztításokat tőnek hadai e vidéken. Nevezetes e vár még azon szerelmi kalandról, melyet a 17-ik század kezdetével Bakics Péter, detrekeői vár ura, vitt véghez, Révay Ferencz holitsi vár urának nejét, Forgách Zsuzsánnát, várostrommal orozván el.

T A R T A L O M.

	<i>Lap.</i>		<i>Lap.</i>
Történelmi vázlatok	1	Német-Próna	136
Nyitramegye eredete	3	Nyitra-Zsambokrét	—
Főispánok	5	Koros	137
Megyei tisztviselők	5—77	Tapolcsány vár	—
Nyitrai püspökök története	80	Ludány	—
Nyitrai káptalan prépostjai	96	Tavarnok	—
Nyitrai kanonok névsora	—	Bodok h.	—
Nyitra város történelme	104	Galgócz mezőváros	138
Nyitrai plébánosok	116	Sempthe „	139
Szokolcza sz. k. város történelme	117	Sellye „	140
Érsekujvár	119	Ürmény „	—
Privigye mezőváros	130	Vágújhely „	141
Ghymes	132	Csejthe „	143
Szent-János-Elefánth	133	Temetvényi vár	145
Appony	—	Kosztolán mezőváros	—
Nyitra-Zerdahely helység	134	Miava „	146
Bossány h.	—	Korláthkeői vár	—
Kolos h.	—	Éleskeői „	—
Tökés-Ujfalu h.	—	Szenitz mezőváros	147
Kesseleökeői várrom.	—	Berencs vára	—
Bajmóczi vár	—	Holits mezőváros	—